

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ- ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΜΣ «ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ-
ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΙΣΤΟΡΙΑ

Παπουτσή Θωμά

«Ο τοπικός τύπος ως πηγή πολιτισμικής ιστορίας: η περίπτωση της
Καστοριάς κατά τον Μεσοπόλεμο»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚ.

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2026

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 2026
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ- ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΜΣ «ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ-
ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

Παπουτσή Θωμά

«Ο τοπικός τύπος ως πηγή πολιτισμικής ιστορίας: η περίπτωση της
Καστοριάς κατά τον Μεσοπόλεμο»

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

1. ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚ.
2. ΜΑΝΔΥΛΑΡΑ ΑΝΝΑ
3. ΦΛΙΤΟΥΡΗΣ ΛΑΜΠΡΟΣ

Πίνακας περιεχομένων

A Πρόλογος	6
B Εισαγωγή.....	7
Γ.1 Ο Μεσοπόλεμος	9
Γ.2 Κοινωνικοοικονομικές συνθήκες.....	11
Δ.1 Ο τύπος ως μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας.....	14
Δ.1.1 Η άνθηση του ελληνικού τύπου στον Μεσοπόλεμο.....	14
Δ.1.2 Στατιστικά στοιχεία και γεωγραφική κατανομή του τύπου.....	15
Δ.1.3 Ο τύπος και η πολιτική ζωή.....	16
Δ.1.4 Ο τύπος στη Βόρεια Ελλάδα.....	17
Δ.1.5 Η εφημερίδα <i>Καστοριά</i>	18
Δ.1.6 Άλλες τοπικές εκδόσεις.....	20
Δ.1.7 Ο τύπος και το προσφυγικό ζήτημα.....	21
Δ.2 Η ιστορία της Καστοριάς.....	22
Δ.3 Στατιστικά στοιχεία και έργα την περίοδο του Μεσοπολέμου.....	25
Δ.4 Οι Εβραίοι της Καστοριάς κατά τον Μεσοπόλεμο.....	30
E.1 Εισαγωγικά στοιχεία.....	33
E.2 Πολιτιστικές εκφάνσεις στην Καστοριά.....	34
E.3 Δημόσιες τελετές και ιστορία στην Καστοριά.....	46
E.4 Σωματειακή οργάνωση.....	54
E.5 Πνευματικότητα και παιδεία.....	63
E.6 Αθλητισμός και ψυχαγωγία.....	67
E.7 Δημόσιες τελετές μετά το 1936.....	73
ΣΤ. Συμπεράσματα.....	79

Ζ. Βιβλιογραφία.....	81
Η. Παράρτημα.....	85

Α. Πρόλογος

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση του τοπικού τύπου ως πηγής πολιτισμικής ιστορίας, με ειδική αναφορά στην περίπτωση της Καστοριάς κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου. Η επιλογή της εφημερίδας *Καστοριά* υπαγορεύθηκε τόσο από τη μακρόχρονη κυκλοφορία της όσο και από τον πλούτο των δημοσιευμάτων που διασώθηκαν. Η εφημερίδα κυκλοφορούσε εβδομαδιαία και αποτελεί σημαντικότερη πηγή για εκείνη την εποχή, δεδομένου ότι οι διαθέσιμες μαρτυρίες από άλλα έντυπα είναι εξαιρετικά περιορισμένες.

Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε περιλαμβάνει δύο στάδια. Στο πρώτο, επιχειρείται ιστοριογραφική επισκόπηση των κυριότερων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων της περιόδου, με στόχο την κατανόηση του πλαισίου εντός του οποίου δραστηριοποιήθηκε ο τοπικός τύπος. Παράλληλα, εξετάζεται η εικόνα της πόλης, τα γεωγραφικά και εθνολογικά χαρακτηριστικά της, καθώς και οι δράσεις που υλοποιήθηκαν με σκοπό τη βελτίωση της καθημερινότητας των κατοίκων. Ειδική αναφορά γίνεται στην εβραϊκή κοινότητα, η οποία αποτελούσε αναπόσπαστο τμήμα της κοινωνικής ζωής, αλλά και στην πολιτιστική δραστηριότητα της πόλης, όπως αυτή αποτυπώνεται στις πηγές.

Στο δεύτερο στάδιο πραγματοποιείται συστηματική καταγραφή και ανάλυση των δημοσιευμάτων της εφημερίδας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αποτύπωση των πολιτιστικών γεγονότων, τα οποία εξετάζονται υπό το πρίσμα της ιστοριογραφικής βιβλιογραφίας. Ο τοπικός τύπος αναδεικνύεται έτσι σε πηγή που αντανακλά όχι μόνο την κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της εποχής, αλλά και τις στάσεις, αντιλήψεις και πολιτισμικές εκφράσεις των κατοίκων.

Η ανάλυση των δημοσιευμάτων πραγματοποιείται με κριτική διάθεση¹, καθώς είναι αναμενόμενο οι αρθρογράφοι να επιλέγουν και να αξιολογούν τα γεγονότα σύμφωνα με τις προσωπικές τους αντιλήψεις ή τις πολιτικές τάσεις της εποχής. Κατά συνέπεια, ο τύπος συνιστά πηγή η οποία απαιτεί μεθοδολογικά τεκμηριωμένη και πολυδιάστατη προσέγγιση².

¹Ευκαρπίδης, Ν. (2016). *Το προσφυγικό ζήτημα στις εφημερίδες Μακεδονία (1919-1925) και Μακεδονικά Νέα (1924-1925)*. Στο Κ. Πολατίδης, *Η αποκατάσταση των προσφύγων στις επαρχίες Κοζάνης και Πτολεμαΐδας κατά την περίοδο 1922-1937* (σσ. 71-72). Φλώρινα: Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας.

² Ζάγκος Χρ. *Οι κοινοβουλευτικές εκλογές στη Φλώρινα (1926-2009): εκλογικές συμπεριφορές. Πολιτική ιδεολογία μέσα από τον τοπικό τύπο*. Φλώρινα 2010, σελ. 104-105

Μέσω της παρούσας μελέτης αναδεικνύονται σημαντικές πτυχές του παρελθόντος και φωτίζονται στοιχεία της καθημερινής ζωής των κατοίκων της Καστοριάς σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Παράλληλα, καθίσταται εμφανές ότι η καθημερινότητα των κατοίκων του Μεσοπολέμου δεν απέχει σημαντικά από αυτήν των σημερινών, παρά το πέρασμα άνω των ογδόντα ετών.

Τα τεύχη της εφημερίδας αξιοποιήθηκαν σε ψηφιοποιημένη μορφή, ευγενώς παραχωρημένη από τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Καστοριάς. Στο σημείο αυτό εκφράζονται θερμές ευχαριστίες προς τους υπευθύνους της βιβλιοθήκης για την ουσιαστική συμβολή τους και την πολύτιμη υποστήριξη τους κατά τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας εργασίας.

B. Εισαγωγή

Η μελέτη αυτή διαρθρώνεται σε δύο κύριες ενότητες, βάσει της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε. Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζεται το ιστοριογραφικό πλαίσιο της περιόδου, ενώ η δεύτερη περιλαμβάνει την ανάλυση πρωτογενούς υλικού. Η πρωτοτυπία της εργασίας έγκειται στο ότι, μέσα από την καταγραφή και ερμηνεία των διαθέσιμων δημοσιευμάτων, επιχειρείται η ανασύσταση της καθημερινότητας των κατοίκων της Καστοριάς, με ιδιαίτερη έμφαση στα πολιτισμικά στοιχεία που συγκροτούν την τοπική πολιτιστική κληρονομιά.

Οι προγενέστερες μελέτες που αφορούν την ίδια χρονική περίοδο επικεντρώθηκαν κυρίως στις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις. Αντιθέτως, η παρούσα εργασία επιδιώκει να φωτίσει την πολιτισμική διάσταση της ιστορίας, συμβάλλοντας έτσι στην κατανόηση αυτού που αποκαλείται “πολιτισμική ιστορία”.

Αρχικά, γίνεται σύντομη επισκόπηση των πολιτικών και κοινωνικών γεγονότων, τα οποία αποτελούν απαραίτητο υπόβαθρο για την κατανόηση της στάσης του τοπικού τύπου. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στη Συνθήκη της Λοζάνης και στην Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων, καθώς οι εξελίξεις αυτές επέδρασαν καθοριστικά στη σύσταση του πληθυσμού της επαρχίας της Καστοριάς. Ακολουθεί παρουσίαση του τύπου της περιόδου, με έμφαση στην ανάπτυξή του στην περιοχή.

Στη συνέχεια εξετάζονται η ιστορία της πόλης, η έλευση των προσφύγων, ο ρόλος της εβραϊκής κοινότητας, καθώς και η δράση ενός από τους σημαντικότερους τοπικούς συλλόγους, της Φιλόπτωχου Αδελφότητος Ελληνίδων Κυριών Καστοριάς, η οποία ανέπτυξε σπουδαίο φιλανθρωπικό και πολιτιστικό έργο.

Το πλέον ουσιαστικό τμήμα της μελέτης αφορά την καταγραφή του υλικού που αντλήθηκε από τα φύλλα της εφημερίδας *Καστοριά*. Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάζονται οι θρησκευτικές και εθνικές εορτές, τα ήθη και έθιμα, οι πολιτιστικές εκδηλώσεις, οι μορφές ψυχαγωγίας και κοινωνικοποίησης, καθώς και οι σημαντικότερες προσωπικότητες του τοπικού πολιτισμού. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στη δημιουργία της βιβλιοθήκης της πόλης και στην ανακήρυξη συγκεκριμένων περιοχών ως αρχαιολογικών χώρων.

Τέλος, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στα σημαντικά γεγονότα της περιόδου από το 1936 και εξής, με παράθεση χαρακτηριστικών δημοσιευμάτων και εικονογραφικού υλικού, τα οποία αποτυπώνουν με γλαφυρό τρόπο την πολιτιστική και κοινωνική ζωή της Καστοριάς κατά τον Μεσοπόλεμο.

Βασικό ερευνητικό ερώτημα της παρούσας εργασίας είναι κατά πόσο ο τοπικός τύπος μπορεί να αξιοποιηθεί ως αξιόπιστη πηγή για την ανασύσταση της πολιτισμικής ιστορίας της Καστοριάς κατά τον Μεσοπόλεμο.

Γ.1 Ο Μεσοπόλεμος

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος τερματίστηκε κατά την περίοδο 1919–1920, με την υπογραφή μιας σειράς συνθηκών ειρήνης, εκ των οποίων η σημαντικότερη υπήρξε η Συνθήκη των Βερσαλλιών. Η λήξη του πολέμου εγκαινίασε μια νέα ιστορική φάση για την Ευρώπη, η οποία έμεινε γνωστή ως Μεσοπόλεμος. Η περίοδος αυτή ολοκληρώθηκε την 1η Σεπτεμβρίου 1939, με την απρόκλητη εισβολή της ναζιστικής Γερμανίας στην Πολωνία. Η ενέργεια αυτή του Χίτλερ οδήγησε στην κήρυξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ο οποίος σύντομα προσέλαβε παγκόσμιες διαστάσεις³.

Η Ευρώπη της μεσοπολεμικής περιόδου χαρακτηρίστηκε από έντονες ανακατατάξεις όπως την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της Αυστροουγγαρίας και της Τσαρικής Ρωσίας⁴. Δημιουργήθηκαν νέα κράτη, κυρίως στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, ενώ παράλληλα αναδύθηκαν νέα πολιτικά συστήματα. Η Ρωσική Επανάσταση του 1917 είχε ήδη δώσει το στίγμα της, οδηγώντας στη δημιουργία της Σοβιετικής Ένωσης, ενώ στη Δυτική Ευρώπη έκαναν την εμφάνισή τους αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα, όπως ο φασισμός στην Ιταλία και αργότερα ο εθνικοσοσιαλισμός στη Γερμανία. Τα πολιτικά αυτά κινήματα αναδύθηκαν μέσα σε κλίμα κοινωνικής ανασφάλειας, εθνικισμού και οικονομικής δυσπραγίας.

Στο οικονομικό πεδίο, η δεκαετία του 1920 συνοδεύτηκε από μια επίπλαστη ευημερία, η οποία βασιζόταν στη μαζική παραγωγή και στην κατανάλωση, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ωστόσο, το κραχ του 1929 κατέρριψε τις προσδοκίες και προκάλεσε παγκόσμια οικονομική κρίση με τεράστιες συνέπειες: υψηλή ανεργία, κοινωνικές αναταραχές και πολιτική αποσταθεροποίηση⁵. Οι επιπτώσεις της κρίσης δεν άφησαν ανεπηρέαστη και την Ελλάδα, η οποία ήδη αντιμετώπιζε σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Οι οικονομικές δυσχέρειες αντανakλώνται και στον επαρχιακό τύπο μέσω δημοσιευμάτων που αφορούν την ανεργία, την αγορά και τις τοπικές επιχειρήσεις.

Στον ελληνικό χώρο, ο Μεσοπόλεμος οριοθετείται χρονικά από τον Σεπτέμβριο του 1922, αμέσως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, έως τις 28 Οκτωβρίου 1940, με την ιταλική εισβολή στην Ήπειρο⁶. Η ήττα στη Μικρά Ασία σήμανε το οριστικό τέλος της Μεγάλης Ιδέας,

³ Clogg R. “Συνοπτική Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1770-2000” Εκδόσεις Κάτοπτρο, Αθήνα 2002 σελ.123-125

⁴ Κρεμμυδάς Β. “Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα: Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940” Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα 1999 σελ.13-32

⁵ Κολιόπουλος Ι. *Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789-1945. Από την Γαλλική Επανάσταση στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο* “ Εκδόσεις Βάνιας Θεσσαλονίκη 2001 σελ.320

⁶ Βουρνάς “Ιστορία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας (1909-1940)” τομ.Β Εκδόσεις Πατάκης 2013, σελ.246-250

του κυρίαρχου δόγματος της εξωτερικής πολιτικής για περισσότερο από έναν αιώνα. Μετά το 1922, το ελληνικό κράτος έπρεπε να στραφεί σε εσωτερική ανασυγκρότηση, αφήνοντας πίσω του τις εδαφικές επεκτάσεις.

Η άφιξη περίπου 1,5 εκατομμυρίου προσφύγων από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο αποτέλεσε γεγονός με τεράστιες κοινωνικές και πολιτισμικές επιπτώσεις. Οι πρόσφυγες μετέφεραν νέα ήθη και έθιμα, διαφορετικές συνήθειες και εργασιακές δεξιότητες, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση μιας πολυπολιτισμικής πραγματικότητας⁷. Ταυτόχρονα, όμως, η εγκατάστασή τους δημιούργησε σοβαρά προβλήματα στέγασης, διατροφής και απασχόλησης, τα οποία το ελληνικό κράτος κλήθηκε να αντιμετωπίσει με την αγροτική μεταρρύθμιση, την αναδιανομή γαιών και την ίδρυση νέων οικισμών.

Η πολιτική ζωή της χώρας χαρακτηρίστηκε από διαρκή αστάθεια. Εναλλαγές κυβερνήσεων, πραξικοπήματα, η σύγκρουση βενιζελικών και αντιβενιζελικών, αλλά και οι μεταβάσεις από τη μοναρχία στη δημοκρατία και πίσω, διαμόρφωσαν ένα κλίμα αβεβαιότητας. Το αποκορύφωμα ήρθε με την επιβολή της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά το 1936, η οποία επιχείρησε να σταθεροποιήσει το πολιτικό σκηνικό μέσω ενός αυταρχικού καθεστώτος⁸.

Οι επιπτώσεις των Βαλκανικών Πολέμων και της Μικρασιατικής Καταστροφής υπήρξαν καθοριστικές και στο γεωγραφικό επίπεδο. Η εδαφική έκταση της Ελλάδας αυξήθηκε σημαντικά μέσα σε μια δεκαετία, ενώ η υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών με την Τουρκία άλλαξε τη δημογραφική σύνθεση του κράτους. Αν και η κατάρρευση της Μεγάλης Ιδέας προκάλεσε βαθιές πληγές, η συγκρότηση ενός περισσότερο ομοιογενούς πληθυσμού συνέβαλε στη σταθεροποίηση και στην ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας.

Η δεκαετία του 1920 και του 1930 υπήρξε επίσης περίοδος εκσυγχρονιστικών προσπαθειών. Υλοποιήθηκαν έργα υποδομής, πραγματοποιήθηκαν παρεμβάσεις στον αγροτικό τομέα, ανασχεδιάστηκαν πόλεις και οικισμοί⁹. Παράλληλα, οι μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση, η ανάπτυξη πολιτιστικών συλλόγων και η αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στη δημόσια ζωή συνέβαλαν σε μια νέα κοινωνική δυναμική. Η άνοδος του εργατικού κινήματος και οι πρώτες συλλογικές διεκδικήσεις αντανakλούν επίσης τις αλλαγές στην ελληνική κοινωνία.

⁷ Δαφνής “*Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων: 1923-1940*” 1^{ος} τομ. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1997, σελ.9-10

⁸ Κωστής Κ. “*Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας*” Εκδόσεις Πατάκη, Νοέμβριος 2022 σελ. 593-645

⁹ Καλογήρου “*Η γεωγραφία του εκσυγχρονισμού: οι μετασχηματισμοί του βορειοελλαδικού χώρου στο Μεσοπόλεμο*” σελ. 83-85,91 στο Μαυρογορδάτος – Χατζηιωσήφ “*Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός*” συλλογικό έργο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης 1988

Η περίοδος αυτή, παρά τις δυσκολίες και τις αναταράξεις, έθεσε τις βάσεις για τη διαμόρφωση του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Όπως σημειώνει ο Βακαλόπουλος¹⁰, ο Μεσοπόλεμος για την Ελλάδα υπήρξε εποχή μετάβασης, όπου η χώρα δοκιμάστηκε από πολιτικές κρίσεις, αλλά παράλληλα έκανε σημαντικά βήματα προόδου στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα. Στην καθημερινότητα των πολιτών εισήλθαν νέες ιδέες, επηρεασμένες από το πνεύμα του Διαφωτισμού, οι οποίες τόνιζαν τη σημασία της λογικής, της επιστήμης και της κοινωνικής προόδου.

Συνολικά, ο Μεσοπόλεμος αποτέλεσε περίοδο αντιθέσεων: από τη μία πλευρά, πολεμικές καταστροφές, οικονομικές κρίσεις και πολιτική αστάθεια· από την άλλη, νέες ευκαιρίες για ανάπτυξη, κοινωνική αναδιοργάνωση και πολιτισμική αναγέννηση. Η κληρονομιά του υπήρξε καθοριστική για την πορεία του ελληνικού κράτους κατά τον 20ό αιώνα.

Γ.2 Κοινωνικοοικονομικές συνθήκες

Η περίοδος 1922–1940 υπήρξε τομή για το ελληνικό κράτος και τις τοπικές κοινωνίες. Η ήττα στη Μικρά Ασία, οι διεθνείς ρυθμίσεις της Λοζάνης (1923), οι προσφυγικές ροές, οι πολιτειακές μεταβολές και, αργότερα, οι αυταρχικές εκτροπές (Πάγκαλου, Μεταξά) αναδιτάζαν θεσμούς, δημογραφία και καθημερινές πρακτικές. Η Καστοριά δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Το ερώτημα όμως αυτής της μελέτης δεν είναι η αναπαράσταση των γνωστών γεγονότων καθ' εαυτών, αλλά πώς αυτά καθρεφτίζονται, διαμεσολαβούνται και σημασιοδοτούνται από τον τοπικό τύπο και πώς, μέσα από τη δημοσιογραφική γραφή, μπορούμε να ανασυστήσουμε με ακρίβεια όψεις της πολιτισμικής ιστορίας της πόλης.

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, η ανακωχή στα Μουδανιά (11.10.1922) και η Συνθήκη της Λοζάνης (24.7.1923) αναχάραξαν τα σύνορα και νομιμοποίησαν την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών (Σύμβαση 30.1.1923). Η αποχώρηση μουσουλμανικών πληθυσμών από την Ελλάδα και η έλευση περίπου 1,5 εκατ. Ελλήνων προσφύγων από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο μετέβαλαν δραστικά τον δημογραφικό και πολιτισμικό χάρτη. Στο τοπικό επίπεδο, τα φύλλα της *Καστοριάς* προσφέρονται για την ανίχνευση αυτής της μετάβασης: ειδήσεις για απαλλοτριώσεις και αγροτική αποκατάσταση, αγγελίες εργασίας,

¹⁰ Βακαλόπουλος “Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1985” Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995 σελ.342

μικροανακοινώσεις για διανομή σπόρων ή υλικών στέγασης, αλλά και μικρο-αφηγήσεις για την ένταξη των προσφύγων στη θρησκευτική και εορταστική ζωή. Η γλώσσα των ρεπορτάζ, οι επιλογές θεματολογίας και η θέση των ειδήσεων στη σελίδα λειτουργούν ως «μικροτεκμήρια» που αποτυπώνουν ρυθμούς ένταξης, ζώνες τριβής ή συνεργασίας και μεταβολές στη συμβολική οικονομία της πόλης (π.χ. νέες ονοματοδοσίες συλλόγων, φιλανθρωπικές εκδηλώσεις υπέρ «απόρων προσφυγικών οικογενειών»).

Καθοριστικός θεσμός υπήρξε η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ), η οποία, με διεθνή στήριξη, οργάνωσε την αγροτική και αστική εγκατάσταση. Στην περιφέρεια Καστοριάς, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, εγκαταστάθηκαν 1.947 οικογένειες (7.638 άτομα) σε 36 συνοικισμούς, ενώ συνολικά η Δυτική Μακεδονία δέχθηκε περίπου το 17,05% των προσφύγων. Αυτοί οι αριθμοί αποκτούν ιστορική πυκνότητα όταν ιχνηλατούνται στα δημοσιεύματα: καταλόγους νέων οικισμών, διαφημίσεις για γεωργικά εφόδια, ανακοινώσεις για κανονισμούς ύδρευσης, αποφάσεις δημοτικών αρχών για δρόμους και αποχετεύσεις. Ο τοπικός τύπος καταγράφει όχι μόνο την υλική διάσταση της εγκατάστασης (οικόπεδα, κατοικίες, έργα), αλλά και την πολιτισμική διαπραγμάτευση: την εμφάνιση νέων σωματείων, την ενίσχυση της φιλανθρωπίας (π.χ. Φιλόπτωχος Αδελφότης Ελληνίδων Κυριών Καστοριάς), την ανάδυση νέων εθιμικών πρακτικών ή την επανανοηματοδότηση των παλαιών.

Η εξωτερική πολιτική της δεκαετίας του 1920—από τις προσπάθειες εξομάλυνσης των σχέσεων με την Ιταλία και τη Γιουγκοσλαβία έως τον διπλωματικό θρίαμβο της ελληνοτουρκικής προσέγγισης (Σύμφωνο 1930)—εμφανίζεται στον τοπικό τύπο κυρίως ως μεταβλητή με έμμεσες κοινωνικές συνέπειες: μείωση του πολεμικού κλίματος, σταθερότερες προοπτικές για επενδύσεις, σήματα «κανονικότητας» που ευνοούν πολιτιστικές πρωτοβουλίες. Σε αυτό το σημείο, η εφημερίδα λειτουργεί ως δείκτης συλλογικού συναισθήματος: οι τόνοι αισιοδοξίας/ανησυχίας στα κύρια άρθρα, οι αναφορές σε σχολικές εορτές, οι προσφωνήσεις επισήμων, η ρητορική των «εθνικών επετείων» και η ένταση της σημειολογίας (σημαίες, παρελάσεις, μνημόσυνα) αποτυπώνουν το πώς η εξωτερική σταθερότητα επηρεάζει τις πολιτισμικές τελετουργίες της καθημερινότητας.

Η οικονομική κρίση του 1929, που στην Ελλάδα εκδηλώθηκε οξύτερα το 1932, διαβάζεται στον τοπικό τύπο μέσα από μικρές ειδήσεις για πτώσεις τιμών, δυσχέρειες διάθεσης προϊόντων (π.χ. καπνού), μείωση ναυτιλιακής κίνησης, αλλά και μέσα από τις στήλες των αγγελιών: αύξηση ζητήσεων για εργασία, πώληση προικών, μεταβιβάσεις καταστημάτων. Η μικροϊστορία των στηλών αυτών προσφέρει ανεκτίμητο υλικό για την κοινωνική ιστορία της κατανάλωσης και την οικονομική προσαρμογή νοικοκυριών και μικρεμπόρων. Ταυτόχρονα, οι πολιτιστικές στήλες (π.χ. αναγγελίες θεατρικών παραστάσεων, κινηματογραφικών προβολών,

χοροεσπερίδων) επιτρέπουν να μετρηθεί η ανθεκτικότητα της ψυχαγωγίας σε περιόδους πίεσης—είτε μέσω συρρίκνωσης της συχνότητας εκδηλώσεων είτε μέσω αλλαγής της τιμολόγησης και των χώρων.

Η πολιτική αστάθεια (1923–1926) και οι δικτατορίες (Πάγκαλου 1925–1926, Μεταξά από 1936) θέτουν ζήτημα μεθοδολογικής προσοχής λόγω λογοκρισίας και πιέσεων στον τύπο. Στις εφημερίδες της Καστοριάς, αυτό συχνά σημαίνει αλλαγή ύφους: τυποποιημένη γλώσσα στις επίσημες ανακοινώσεις, εξομάλυνση αιχμηρών σχολίων, μετατόπιση των πολιτικών υπονοουμένων σε «αθώες» ειδήσεις πόλης. Η κριτική ανάγνωση απαιτεί διασταύρωση: σύγκριση του ίδιου γεγονότος σε διαδοχικά φύλλα, αντιπαραβολή με πρακτικά δημοτικών συμβουλίων, ανίχνευση των «σιωπών» (τι δεν γράφεται όταν συμβαίνει κάτι σημαντικό). Η ορατότητα της λογοκρισίας γίνεται και αυτή τεκμήριο: επαναλαμβανόμενες φράσεις περί «τάξεως» και «εργασίας», έμφαση στην «ηθική αγωγή» των νέων, επιμονή σε εθνικοπατριωτικά μοτίβα, όλα εντάσσονται στη σημειολογία του καθεστώτος και επηρεάζουν την πολιτισμική γραμματική της δημόσιας σφαίρας.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται η συνύπαρξη και η μνήμη διαφορετικών κοινοτήτων της πόλης. Η εβραϊκή κοινότητα της Καστοριάς, ενεργή οικονομικά και κοινωνικά, ανιχνεύεται στον τοπικό τύπο μέσα από αναγγελίες εμπορικών δραστηριοτήτων, φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες και συμμετοχή σε τελετουργίες της πόλης. Τα δημοσιεύματα αυτά προσφέρουν υλικό για τη διαπολιτισμική καθημερινότητα πριν από τις τραγικές μεταπολεμικές εξελίξεις. Αντίστοιχα, η καταγραφή θρησκευτικών εορτών, εθίμων και «καλών τρόπων» συγκροτεί ένα corpus ηθών και εθίμων που επιτρέπει την ανίχνευση μεταβολών (π.χ. τυποποίηση παρελάσεων, εκσυγχρονισμός ενδυματολογικών κωδίκων, διάδοση νέων μορφών διασκέδασης).

Η ενσωμάτωση των προσφύγων, την οποία διευκόλυνε θεσμικά η ΕΑΠ, αποκτά στην Καστοριά πολιτισμική υλικότητα: νέοι οικισμοί, νέες αγορές, νέες γιορτές, αλλά και νέες διαμάχες για γη, ύδρευση, σχολεία. Ο τοπικός τύπος καταγράφει την καθημερινή διαπραγμάτευση αυτών των αλλαγών πολύ πιο πυκνά από την κεντρική διοικητική αλληλογραφία. Εξίσου, η εξωτερική ομαλότητα που επεδίωξε ο Βενιζέλος (συμφωνίες 1928–1930, Βαλκανικό Σύμφωνο 1934) αποτυπώνεται ως τόνος: στον λόγο περί «φιλίας» και «συνεργασίας», στη διοργάνωση διαβαλκανικών αθλητικών ή μουσικών εκδηλώσεων, στη ρητορική του «εκπολιτισμού» των πόλεων (βιβλιοθήκη, αρχαιολογικοί χώροι, «ευπρεπισμός» προκυμαίων).

Τέλος, η αξιοποίηση του τοπικού τύπου απαιτεί συστηματική διασταύρωση: τα φύλλα της *Καστοριάς* σε συνδυασμό με δημοτικά πρακτικά, αρχεία συλλόγων, φωτογραφικά τεκμήρια

και προφορικές μαρτυρίες. Ο στόχος δεν είναι να «επαληθεύσουμε» τη μία πηγή με την άλλη, αλλά να συνθέσουμε μια πολυφωνική αφήγηση της πόλης, όπου τα μικρά δημοσιεύματα φωτίζουν τη μεγάλη ιστορία. Με αυτό τον τρόπο, ο τοπικός τύπος αναδεικνύεται όχι απλώς ως καταγραφέας γεγονότων, αλλά ως εργαστήριο πολιτισμικού νοήματος, μέσα από το οποίο η Καστοριά του Μεσοπολέμου συγκροτεί και προβάλλει την ταυτότητά της.

Δ.1 Ο τύπος ως μεθοδολογικό εργαλείο έρευνας: η περίπτωση της Καστοριάς

Δ.1.1 Η άνθηση του ελληνικού Τύπου στον Μεσοπόλεμο

Η περίοδος του Μεσοπολέμου για την Ελλάδα ήταν μια περίοδος που χαρακτηρίστηκε γόνιμη, αλλά και επώδυνη. Σε αυτό συνέβαλαν οι εθνικοί αγώνες, οι κοινωνικές ανακατατάξεις που επέφεραν η Μικρασιατική Καταστροφή και η οικονομική κρίση, ενώ σημαντική ήταν και η επιρροή της ρευστότητας των πολιτευμάτων στην χώρα¹¹.

Οι ελληνικές εφημερίδες, και ειδικότερα οι αθηναϊκές, αφενός είναι περισσότερες από εκείνες της προηγούμενης περιόδου, αφετέρου είναι πιο σύγχρονες ως προς την εκτύπωση, τη σελιδοποίηση αλλά και την εικονογράφησή τους. Η τεχνολογική αναβάθμιση του Τύπου συνέβαλε στην ταχύτερη διάδοση της πληροφορίας και στην ενίσχυση του ρόλου των τοπικών εφημερίδων ως φορέων δημόσιου λόγου. . Το εικονογραφικό υλικό των μεσοπολεμικών εφημερίδων καλύπτει μεγαλύτερο μέρος των εντύπων με τάσεις αύξησης του χώρου των διαφημιστικών καταχωρήσεων, των γελοιογραφιών και των φωτογραφιών, ενώ για πρώτη φορά εμφανίζονται έντυπα που στηρίζονται κυρίως στο εικονογραφικό τους περιεχόμενο.¹²

¹¹ Ψυχογιός Δ. “Τα έντυπα Μέσα Επικοινωνίας” εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2004 σελ.378

¹² Δρούλια Λ.- Κουτσοπανάγου Γ. “Εγκυκλοπαίδεια Ελληνικού Τύπου 1784-1974” Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Δεκέμβριος 2008, τομ.1 σελ.42

Δ.1.2 Στατιστικά και γεωγραφική κατανομή του Τύπου

Το διάστημα μεταξύ των αρχών του 1900 μέχρι και τα μέσα του 1936 δημοσιεύονταν και κυκλοφορούσαν πρωινές και απογευματινές εφημερίδες. Από το 1915, όταν δηλαδή ανέκαμψε η οικονομία, προωθήθηκε ο τραπεζικός δανεισμός και επενδύθηκαν νέα κεφάλαια στο χώρο των εκδόσεων παρατηρείται αύξηση στον αριθμό των εκδόσεων. Οι παλιές οικογενειακές εκδόσεις μέσω αυτών των αλλαγών μετεξελίχθηκαν σε επιχειρήσεις, ενώ άρχισαν να γίνονται πιο ανταγωνιστικές μεταξύ τους, κάτι που έθεσε τις βάσεις για να θεωρηθεί η είδηση ως προϊόν¹³.

Ο ελληνικός περιοδικός τύπος διεξήγαγε στατιστική έρευνα, σύμφωνα με την οποία το 1927 στην Ελλάδα εκδίδονταν 2.601 εφημερίδες. Τα στοιχεία αυτά καταδεικνύουν την εντυπωσιακή ανάπτυξη του έντυπου λόγου κατά τον Μεσοπόλεμο, παρά το γεγονός ότι μόνο μικρό ποσοστό των εκδόσεων ήταν ημερήσιες. Από αυτές μόλις οι 89 ήταν ημερήσιες, οι 18 κυκλοφορούσαν δύο ή τρεις φορές την εβδομάδα και οι 133 κυκλοφορούσαν κάθε εβδομάδα. Όλες οι υπόλοιπες εφημερίδες κυκλοφορούσαν κάθε μήνα ή κάθε δεκαπέντε ημέρες. Όσον αφορά τη γεωγραφική κατανομή από τις 2.601 εφημερίδες οι 67 κυκλοφορούσαν στην Αθήνα, οι 28 στην Θεσσαλονίκη και οι υπόλοιπες αφορούσαν στην υπόλοιπη Ελλάδα¹⁴.

Η περίοδος του Μεσοπολέμου βοήθησε στην άνθιση του Τύπου στην χώρα. Ένας παράγοντας που συνετέλεσε σε αυτή την ανάπτυξη είναι η αύξηση του πληθυσμού, η οποία οφειλόταν αφενός στην επέκταση των συνόρων με τις προσαρτήσεις εδαφών και αφετέρου στην άφιξη των προσφύγων από την καταστροφή της Μικράς Ασίας. Το διάστημα αυτό επίσης παρατηρήθηκε μείωση του αναλφαριθμητισμού, ενώ πρωτεύοντα ρόλο έπαιξε και η συνεχής πολιτική ένταση που έκανε τον λαό να επιθυμεί να ενημερώνεται για τις εξελίξεις. Από την άλλη μεριά όμως η δικτατορία του Μεταξά και οι περιορισμοί που αυτή επέβαλε οδήγησαν στο να κλείσουν πολλές εφημερίδες, αλλά και η συνολική κυκλοφορία να σημειώσει σημαντική μείωση. Πιο συγκεκριμένα, από τα 350.000 φύλλα που κυκλοφορούσαν ημερησίως το 1936, το 1939 τα φύλλα μειώθηκαν στα 250.000.

Αργότερα, την περίοδο της γερμανικής κατοχής, από τις εφημερίδες που είχαν απομείνει αρκετές έκλεισαν, ενώ άλλες που συνέχισαν να λειτουργούν βρίσκονταν υπό καθεστώς αυστηρών ελέγχων και λογοκρισίας. Ο βασικότερος λόγος που ανέχονταν αυτή την

¹³ <https://external.webstorage.gr/images/Books-PDF/9789601418452.pdf>

¹⁴ Μπάλα- Παπαδημητρίου “Σημειώσεις για την ιστορία του τύπου: η ελληνική και η ευρωπαϊκή διάσταση” Αθήνα 1993 σελ.39

κατάσταση οι εκδότες ήταν για να μπορέσουν να συντηρήσουν το προσωπικό τους. Τέτοιες περιπτώσεις είναι οι εφημερίδες “Μακεδονία”, “Ταχυδρόμος Βορείου Ελλάδος”, “Φως”, “Νέα αλήθεια” και πολλές άλλες¹⁵.

Δ.1.3 Ο Τύπος και η πολιτική ζωή

Η ιστορία του ελληνικού Τύπου κατά τον Μεσοπόλεμο ήταν στενά συνδεδεμένη με τις πολιτικές εξελίξεις. Συχνό ήταν το φαινόμενο, όπως και σήμερα βέβαια, μια εφημερίδα να είναι προσκείμενη σε κάποιο πολιτικό κόμμα. Από την σύσταση του πρώτου νέου ελληνικού κράτους, το 1864, μέχρι και το 1912, παρατηρήθηκε μια απομάκρυνση των εφημερίδων από τις πολιτικές δυνάμεις της εποχής. Από το 1912 και μετά φάνηκε να υπάρχει μια τάση για χειραφέτηση. Την περίοδο λοιπόν από το 1912 μέχρι το 1949 υπάρχει άμεση συσχέτιση των εφημερίδων και των πολιτικών κομμάτων. Σύμφωνα με τη Ν. Παπαδημητρίου η θετικιστική αντίληψη για τον περιορισμό της ιστορικής συνείδησης με το παρελθόν δημιούργησε αυτό το γεγονός των τριών τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα, ενώ όσον αφορά τον 20ο αιώνα, οι γρήγοροι ρυθμοί του καθιστούσαν αναγκαία την καταγραφή της επικαιρότητας¹⁶.

Οι παράγοντες αυτοί δημιούργησαν εύφορο έδαφος ώστε να δημιουργηθεί ένας πολύπλευρος πολιτικός διάλογος στον χώρο της τυπογραφίας, αλλά και να συνειδητοποιηθεί ο ρόλος του στο πολιτικό σύστημα. Ο 20ος αιώνας προσφέρει στις εφημερίδες χώρο για πολιτική και κοινωνική παρέμβαση. Οι κυρίαρχες μορφές τύπου που παρουσίαζαν παρεμβατισμό, ο οποίος αποτυπωνόταν στις εφημερίδες που κυκλοφορούσαν ήταν ο βενιζελικός και ο αντιβενιζελικός τύπος. Στον βενιζελικό τύπο ανήκαν οι υποστηρικτές του Ελευθέριου Βενιζέλου, που την εποχή εκείνη αποτελούσε φορέα νεωτερικότητας στην πολιτική ζωή της χώρας και στηριζόταν από τις αναδυόμενες κοινωνικές τάξεις. Στον αντιβενιζελικό τύπο τάσσονταν οι υποστηρικτές του παλατιού οι οποίοι στήριζαν την παλιά τάξη πραγμάτων που αντιπροσώπευε τη παλιά Ελλάδα και θα έλεγε κανείς και τον συντηρητισμό. Μετά το 1918 αρχίζει να αναπτύσσεται και ένας τρίτος πόλος: ο πόλος της Αριστεράς που διαθέτει τις δικές του εφημερίδες σε εθνικό αλλά και περιφερειακό επίπεδο. Πρόκειται για έναν χώρο μικρό αλλά δυναμικό και ιδιαιτέρως ενεργό στον τομέα της εκδοτικής δραστηριότητας, ιδιαίτερα των εφημερίδων.¹⁷

¹⁵ Ψυχογιός ο.π. σελ385-389

¹⁶ Μπάλα- Παπαδημητρίου ο.π. σελ. 39

¹⁷ *Εγκυκλοπαίδεια Ελληνικού Τύπου* τομ.1 σελ.42

Από τους νέους τίτλους των εφημερίδων που εμφανίζονται στο Μεσοπόλεμο μερικοί διαρκούν ως τις μέρες μας, οι περισσότεροι όμως εκλείπουν στη δεκαετία του '30 ή του '40. Την δεκαετία του 1920 κυκλοφόρησαν οι φιλοβενιζελικές εφημερίδες *Δημοκρατία*, *Ελεύθερος Λόγος*, *το Ελεύθερο Βήμα*. Ενώ από τις αντιβενιζελικές η *Καθημερινή*, η *Πρωΐα*, η *Πολιτεία*, τα *Χρονικά* και η *Εφημερίς των Ελλήνων*. Την δεκαετία του 1930 εκδίδονται οι βενιζελικές *Αθηναϊκά Νέα*, ο *Ανεξάρτητος*, η *Φωνή του Λαού* και ο *Νέος Κόσμος*. Από την άλλη πλευρά βρίσκονται οι «αδιάλλακτες» *Εσπερινή*, η *Αθηναϊκή*, ο *Τύπος*, *Ελεύθερος Άνθρωπος*, το *Ελληνικό Μέλλον*, η *Βραδινή*, η *Απογευματινή* και η *Ακρόπολις*.¹⁸

Δ.1.4 Ο Τύπος στη Βόρεια Ελλάδα

Η εμφάνιση των εφημερίδων στη σημερινή Βόρεια Ελλάδα καθυστέρησε υπερβολικά σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ελλάδα αλλά και με τις περισσότερες Βαλκανικές χώρες.¹⁹ Το πρώτο βήμα για την εκδοτική στην Ελλάδα στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας έγινε μετά την προσάρτηση της περιοχής στο ελληνικό κράτος. Αμέσως μετά την απελευθέρωση εκδόθηκαν εφημερίδες σε όλους τους νομούς της Μακεδονίας αλλά και της Θράκης. Οι πρώτες εφημερίδες στα απελευθερωμένα εδάφη εκδόθηκαν το 1914 στη Δράμα, τη Κοζάνη, τις Σέρρες και τη Φλώρινα. Η Δυτική Μακεδονία άργησε να αποκτήσει οργανωμένο Τύπο εξαιτίας της περιορισμένης αστικοποίησης, του μικρού αναγνωστικού κοινού αλλά της χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης. Από τις πρώτες εφημερίδες που εκδόθηκαν και κυκλοφόρησαν στη Δυτική Μακεδονία ήταν η “*Ηχώ της Μακεδονίας*”, το πρώτο φύλλο της οποίας εκδόθηκε στις 31 Αυγούστου 1914 στην Κοζάνη, ενώ ακολούθησε η “*Νέα Φλώρινα*”, με το πρώτο φύλλο να εκδίδεται τον Οκτώβριο της ίδιας χρονιάς στην περιοχή της Φλώρινας. Έξι χρόνια αργότερα το 1920 εκδίδεται η εφημερίδα “*Καστοριά*”. Οι περισσότερες από αυτές ήταν μικρού σχήματος, με έντονο ενδιαφέρον για τα τοπικά θέματα, με πατριωτική αρθρογραφία και πολλές φορές με απροκάλυπτη πολιτική τοποθέτηση αλλά και με εκλαϊκευμένα και πολύτιμα κείμενα για την τοπική ιστορία, τη λαογραφία και την πνευματική παράδοση.²⁰

¹⁸ Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Ο αθηναϊκός Τύπος στον 20ό αιώνα: Συνέχειες και νέες τάσεις, 1922-1974* σελ.75-76 στο Δρούλια Λουκία "Ο ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα: ιστορικές και ερευνητικές προσεγγίσεις" Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 2005.

¹⁹ Κανδυλάκης Μανώλης, "Ο τύπος της Μακεδονίας και της Θράκης" σελ. 304 στο "Ο ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα: ιστορικές και ερευνητικές προσεγγίσεις" Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 2005.

²⁰ Κανδυλάκης Μανώλης ο.π. σελ. 304- 305

Δ.1.5 Η εφημερίδα *Καστοριά*

Στις 26 Ιανουαρίου 1920 κυκλοφόρησε στην Καστοριά μια τοπική εφημερίδα από τον δημοσιογράφο Θωμά Βαλαλά, με καταγωγή από την Καστοριά. Είναι η πρώτη εφημερίδα που εκδόθηκε στην Καστοριά και παραμένει έκτοτε η σημαντικότερη από όσες ακολούθησαν. Ο εκδότης της έχοντας ήδη διανύσει μακρά δημοσιογραφική εμπειρία ανακοίνωσε στο πρώτο φύλλο της εφημερίδας ότι σκοπός του ήταν να φτάσει η φωνή της Καστοριάς «μέχρι των υπουργικών γραφείων των Αθηνών». Από τις πρώτες αυτές γραμμές έγινε ξεκάθαρη η προσήλωση του εντύπου στο κόμμα των Φιλελευθέρων. Ο Θ. Βαλαλάς πίστευε ότι το κόμμα των Φιλελευθέρων με αρχηγό τον Ε. Βενιζέλο μπορούσε να οδηγήσει τη χώρα στη πρόοδο και την ευημερία. Η φιλοπατρία του και η ενεργητικότητά του είχαν ως αποτέλεσμα από το σύνολο των δημοσίων έργων που άλλαξαν την όψη της πόλης κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, τα περισσότερα να έχουν τη ρίζα τους στο δικό του όραμα και στις δικές του πρωτοβουλίες.²¹ Ωστόσο διατηρούσε την ανεξαρτησία του και όταν χρειαζόταν ασκούσε κριτική και στην πολιτική παράταξη που υποστήριζε. *Ως παρατηρητής της ζωής, ενώ μετείχε με όλη του την καρδιά στα συμβάντα της καθημερινότητας, κατόρθωνε να παρουσιάζεται αμέτοχος, σα να κάθεται από μακριά και ως άριστος φωτογράφος να απαθανατίζει εξαιρετικά στιγμιότυπα, να βγάζει θαυμάσιες φωτογραφίες, που αναπαριστάνουν ή καλύτερα αποδίδουν με θαυμαστή τέχνη τα γεγονότα και τα θέματα της ζωής.*²²

Η εφημερίδα ήταν εβδομαδιαία και κυκλοφορούσε κάθε Κυριακή. Μετά την νίκη της αντιβενιζελικής Ηνωμένης Αντιπολίτευσης στις εκλογές της 1^{ης} Νοεμβρίου 1920 η εφημερίδα σταμάτησε να εκδίδεται για περισσότερο από δύο χρόνια. . Η κυκλοφορία της διακόπτεται τα έτη 1921-1922, κυκλοφόρησε ξανά τον Απρίλιο του 1923 και σύντομα απέκτησε σχήμα μεγάλης αθηναϊκής εφημερίδας. Τελευταίο φύλλο της εφημερίδας δημοσιεύθηκε στη 1 Ιανουαρίου 1939.

Τα 10 πρώτα τεύχη της εφημερίδας εκδόθηκαν σε τυπογραφείο της Θεσσαλονίκης. Από τον Ιούλιο του 1920 , όπως μας πληροφόρησε η ίδια η εφημερίδα, απόκτησε το δικό της πιεστήριο και εκδίδονταν πλέον στο πρώτο τυπογραφείο που λειτούργησε στην πόλη. Η πρώτη περίοδος χαρακτηρίζονταν από αναλογικά μεγάλη έκταση των πολιτικών άρθρων. Ο Εθνικός Διχασμός βρισκόταν στην ακμή του και η εφημερίδα δε διστάζε να δείξει την αντιπάθειά της

²¹ Ο.π. τομ.1 σελ.333

²²Κοτζαμπουγίδου Αν."Ο Βενιζελισμός και ο Αντιβενιζελισμός μέσα από τα δημοσιεύματα της εφημερίδας «Καστοριά»:1920-1926" Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας Ιούνιος 2018 σελ.30 στο Δασκαλάκης-Νικηφορίδης- Πελαγίδης "Αντίχαρη στον Αντώνη Καλαφατίδη (γυμνασιάρχη). Θεσσαλονίκη 1998 .

προς τους αντιπολιτευόμενους. Στην τελευταία σελίδα υπήρχαν ειδήσεις- τηλεγραφήματα για την ταραγμένη διεθνή κατάσταση και ειδικότερα για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Μικρά Ασία. Παράλληλα δημοσιεύονταν τοπικά ζητήματα όπως οι κακές συγκοινωνίες, η έλλειψη τηλεφωνικής και τηλεγραφικής σύνδεσης των χωριών κ.α. που προωθούνταν με κύριο μεσολαβητή τον αδερφό του εκδότη, Ιωάννη Βαλαλά που ήταν βουλευτής και στη συνέχεια υπουργός της κυβέρνησης Βενιζέλου. Υπήρχαν ακόμη χρονογραφήματα, ιστορικές και άλλες μελέτες, ανταποκρίσεις από τα χωριά σατιρικά ποιήματα καθώς και οι απαραίτητες διαφημίσεις.

Το 1923 η εφημερίδα επανεκδόθηκε και τα πρώτα φύλλα της έγιναν ανάρπαστα. Εκδόθηκε για ένα χρονικό διάστημα από την Αθήνα ενώ μετά την ίδρυση τυπογραφείου στην Καστοριά και την οργάνωση των εγκαταστάσεων εκεί ξεκίνησε να εκδίδεται και πάλι στην Καστοριά. Η νέα εμφάνιση καθώς και τα φιλολογικά ενδιαφέροντα της εφημερίδας προσέλκυαν αμέσως ντόπιους συνεργάτες οι οποίοι βρήκαν ευκαιρία για τη δημοσίευση των γραπτών τους με αποτέλεσμα να υπάρξει μια πνευματική άνθηση στην πόλη. Πλέον εμπλουτίστηκε η ύλη της τοπικής εφημερίδας στην οποία συμπεριλαμβάνονται διηγήματα, λαογραφικά κείμενα, ποιήματα, σατιρικά αναγνώσματα, ευθυμογραφήματα, ιστορικές αναφορές, έθιμα, καλλιτεχνικές στήλες, γελοιογραφίες και σκίτσα. Αξιοσημείωτο γεγονός αποτελεί πως η ραγδαία ανάπτυξη της *Καστοριάς* οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στη γλαφυρή πένα και στις οξυδερκείς αναλύσεις του εκδότη της που συχνά έγραφε και με τα γνωστά του ψευδώνυμα: *Το Κολύβριον*, *Το παιδί*, *Το Σκάνδαλον*.²³ Η στάση του αυτή προσέλκυσε ικανούς συνεργάτες και βοήθησε στη συνεργασία του με «εγγράμματους» από τα γύρω χωριά οι οποίοι ενημέρωναν την εφημερίδα με ανταποκρίσεις που αφορούσαν ζητήματα των χωριών και των κωμοπόλεων της περιοχής. Η εγκατάσταση τηλεφώνου στα γραφεία της εφημερίδας διευκόλυνε τις ανταποκρίσεις.

Από τον Δεκέμβριο του 1923 η εφημερίδα έπαψε να πωλείται από τους εφημεριδοπώλες και μοιράζονταν μόνο μέσω συνδρομών για να πάψει το φαινόμενο οι ντόπιοι αναγνώστες να ταχυδρομούν τις εφημερίδες στους συγγενείς τους στο εξωτερικό οι οποίοι αποτελούσαν την οικονομική βάση της έκδοσης. Οι συνδρομές συνεχώς αυξάνονται κυρίως μετά την επίσκεψη του εκδότη Βαλαλά στην Αμερική για την δημιουργία νέων εγγραφών και την είσπραξη των συνδρομών. Η εφημερίδα έγινε ο συνδετικός κρίκος των ξενιτεμένων καστοριανών με την πατρίδα και προσέλκυε τις χρηματικές δωρεές και τις επισκέψεις τους με την γενέθλια πόλη. Η επιτυχία της εφημερίδας συνεχίστηκε και την δεκαετία του '30 με τους

²³ *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου* τομ.1 σελ.332-333

συνδρομητές να ξεπερνούν τους 3000-4000. Τα εξώφυλλα κοσμούσαν φωτογραφίες της διεθνούς αλλά και της τοπικής επικαιρότητας.

Μετά τον θάνατο του Θωμά Βαλαλά στις 20 Φεβρουαρίου του 1934, την έκδοση της εφημερίδας «Καστοριά» ανέλαβε ο δικηγόρος Ι. Παπακώστας. Ο Παπακώστας αποδείχτηκε ικανότατος αφού δεν παρατηρήθηκε καμία διαφορά στην ποιότητα του εντύπου. Δυστυχώς μετά τον απροσδόκητο θάνατό του στις 7 Δεκεμβρίου του 1938 η εφημερίδα έπαψε να εκδίδεται οριστικά. Στα δεκαεννέα χρόνια κυκλοφορίας η εφημερίδα *Καστοριά* διέγραψε λαμπρή τροχιά που την κατατάσσει στις πρώτες θέσεις του επαρχιακού τύπου σε πανελλήνιο επίπεδο. Πρόκειται για το έντυπο που επηρέασε άμεσα ή έμμεσα τη μεταγενέστερη καστοριανή δημοσιογραφία για πολλές δεκαετίες.²⁴

Η Εφημερίδα “Καστοριά” εκδιδόταν και κυκλοφορούσε μια φορά την εβδομάδα. Θεωρούνταν μια από τις πιο σοβαρές εφημερίδες της εποχής, η οποία είχε μεγάλο αναγνωστικό κοινό. Σημαντικό ρόλο στην έκδοση της εφημερίδας διαδραμάτισε ο Βουλευτής Φλώρινας Ιω. Βαλαλάς, αδερφός του εκδότη και διευθυντή Θωμά Βαλαλά. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προβάλλεται το πολιτικό έργο του βουλευτή καθώς και ο ρόλος του στα πολιτικά γεγονότα της εποχής.

Δ.1.6 Άλλες τοπικές εκδόσεις

Ο Αλέξανδρος Λιούμπης ανέλαβε την έκδοση μιας δεύτερης εφημερίδας. Πρόκειται για την εφημερίδα “Δυτική Μακεδονία” που ξεκίνησε η κυκλοφορία της το 1929 μέχρι και το 1931. Διευθυντής της εφημερίδας διετέλεσε ο Ιωάννης Μπακάλης ο οποίος είχε μαθητεύσει πλάι στον Θ. Βαλαλά και συμμετείχε στην έκδοση της εφημερίδας *Καστοριά* με ποιήματά του, μικρά διηγήματα και μελέτες και παράλληλα για ένα διάστημα ως στοιχειοθέτης. Ήταν μια αξιόλογη προσπάθεια, αλλά δεν κατόρθωσε ποτέ να γίνει τόσο ανταγωνιστική ώστε να αποτελέσει το αντίπαλον δέος για την εφημερίδα “Καστοριά”. Παρ’ όλα αυτά η ταυτόχρονη παρουσία των δύο εφημερίδων εκτός από την πολιτική πόλωση που προκάλεσε, οδήγησε και σε μια χρυσή εποχή την δημοσιογραφία της Καστοριάς. Ο Ι. Μπακάλης το 1935 εξέδωσε την βραχύβια σατιρική εφημερίδα *Το Τσίμπημα*²⁵. Μια ακόμη εκδοτική προσπάθεια στην περιοχή έγινε το 1935 και η οποία συνέχισε να κυκλοφορεί μέχρι το 1940 και να αντέξει τα σκληρά μέτρα της δικτατορίας του Μεταξά. Η εφημερίδα αυτή ονομαζόταν “Καστοριανή Ζωή”. Την ίδια χρονιά, δηλαδή το 1935, στο Άργος Ορεστικό κυκλοφορεί η εφημερίδα “Έρευνα” από τον

²⁴ *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου* τομ.2 σελ.534-536

²⁵ *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου* τομ.2 σελ.189

Χρήστο Λέκκα. Κι αυτή η εφημερίδα κυκλοφορεί μέχρι το 1940. Μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια αξιόλογη προσπάθεια εμφάνισης μιας εφημερίδας που θα τυπωνόταν και θα κυκλοφορούσε έξω από την πρωτεύουσα του νομού.

Παράλληλα με τις εφημερίδες κυκλοφόρησαν στην περιοχή και κάποια περιοδικά. Αυτά ήταν η «Αγροτική Αυγή» (1920-1941), ο «Ακριτικός Φάρος» (1922-1923), ο «Γάβρος» (1927)²⁶ και το «Ξύπνημα» με αρχισυντάκτη τον Αργύρη Μπακάλη²⁷. Παρά τη μικρή διάρκεια ζωής αρκετών από αυτές τις εκδόσεις, όλες συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας τοπικής δημόσιας σφαίρας και στην ανάπτυξη της δημοσιογραφίας στην περιοχή.

Δ.1.7 Ο Τύπος και το προσφυγικό ζήτημα

Όπως ήταν λογικό ένα από τα κυριότερα θέματα που απασχόλησε τον τύπο κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου ήταν η έλευση και η αποκατάσταση των προσφύγων. Τα πρώτα κείμενα άρχισαν να εμφανίζονται στις ελληνικές εφημερίδες ήδη από τα τέλη Αυγούστου του 1922. Όμως μέχρι να φτάσουν οι πρώτοι πρόσφυγες στη Μακεδονία, δεν είχε γίνει αντιληπτό από τις εφημερίδες ούτε το μέγεθος, ούτε οι επιπτώσεις του προσφυγικού προβλήματος. Κύριο θέμα ήταν, κατά βάσει, η απόδοση ευθυνών για την ήττα και η αποχώρηση του ελληνικού στρατού από την Μικρά Ασία καθώς επίσης η αποστράτευση και το κίνημα για την εκδίωξη της μοναρχικής κυβέρνησης.

Η πρώτη εικόνα που παρουσίαζαν οι πρόσφυγες και περνούσε στις στήλες των εφημερίδων ήταν η αθλιότητα της διαβίωσής τους κατά την άφιξή τους στην Ελλάδα. Τα περισσότερα κείμενα των εφημερίδων ασκούσαν κριτική για την έλλειψη οργάνωσης για την αντιμετώπιση του προσφυγικού κύματος και πρότειναν σπασμωδικά μέτρα.

Όταν η Ελλάδα βρέθηκε κοντά στην υπογραφή της Συνθήκης της Λοζάνης και θεωρήθηκε πλέον δεδομένη η επίσημη ανταλλαγή των πληθυσμών, ο Τύπος δημοσίευσε άρθρα που επιχείρησαν μια νηφάλια παρουσίαση της κατάστασης των προσφύγων και της ανάγκης οι άνθρωποι αυτοί να ενσωματωθούν στο κοινωνικό σύνολο.

Η εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία, καθιέρωσε ένα νέο ξεχωριστό είδος δημοσιογραφίας, αρθρογραφίας και ρεπορτάζ, τα «Προσφυγικά». Όλες οι εφημερίδες, άλλες σπανιότερα και άλλες πιο συχνά, δημοσίευαν ειδήσεις σχετικά με την κατάσταση των προσφύγων.

²⁶ *Στη μεθόριο Ελλάδος – Fyrom* σελ.21-25 από το Κονδυλάκης “Εφημεριδογραφία” σελ.121-136 University Studio Press, 1998-2000

²⁷ Βαρελάς Λ. “Το λογοτεχνικό περιοδικό της επαρχίας” σελ.75 στο “Ο περιοδικός τύπος στον Μεσοπόλεμο” Επιστημονικό συνέδριο 26-27 Μαρτίου 1999, Ίδρυμα Μωραΐτη, Αθήνα 2001

Η τοπική εφημερίδα Καστοριά ασχολούνταν πολύ συχνά με τους πρόσφυγες και τα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν. Η εφημερίδα δεν στεκόταν αρνητικά προς στους πρόσφυγες αντίθετα πολλές φορές δημοσίευε κείμενα γραμμένα από τους ίδιους τους πρόσφυγες και κυρίως αναμνήσεις από τον ξεριζωμό τους.

Με την επιβολή του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου 1936, η ειδησεογραφία σχετικά με τους πρόσφυγες μειώθηκε εντυπωσιακά και άλλαξε περιεχόμενο. Η αλλαγή ήταν τόσο εμφανής ώστε μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ήταν αποτέλεσμα του ελέγχου των εφημερίδων και της επιβολής της λογοκρισίας²⁸. Η εικόνα αλλάζει ολοκληρωτικά, οι εφημερίδες γίνονται εντελώς ανιαρές. Τα προβλήματα που απασχολούν την κοινωνία φαίνονται να εξαφανίζονται και δημοσιεύονταν κυρίως ανακοινώσεις της κυβέρνησης, άρθρα που εξυμνούν την πολιτική της νέας κυβέρνησης και επιστολές των πολιτών με ευχαριστίες για τα επιτεύγματα του μεταξικού καθεστώτος. Η απουσία της ελευθεροτυπίας ήταν εμφανής.²⁹ Ο τύπος όπως και η ελληνική ραδιοφωνία, που λειτούργησε για πρώτη φορά επί δικτατορίας, χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία προπαγάνδας από το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου.³⁰

Ο Τύπος του Μεσοπολέμου, και ειδικότερα ο τοπικός Τύπος της Καστοριάς, δεν υπήρξε απλώς καθρέφτης της εποχής του, αλλά ενεργός παράγοντας διαμόρφωσης ταυτότητας, πολιτικής συμμετοχής και πολιτισμικής μνήμης. Για τον ιστορικό ερευνητή αποτελεί ανεκτίμητο εργαλείο, ικανό να αναδείξει όχι μόνο τις μεγάλες πολιτικές εξελίξεις αλλά και την καθημερινή ζωή, τις κοινωνικές εντάσεις και τις πολιτισμικές μεταβολές μιας κοινωνίας σε μετάβαση. Με βάση τα παραπάνω, η εφημερίδα *Καστοριά* δεν αντιμετωπίζεται στην παρούσα εργασία ως απλός φορέας ειδήσεων, αλλά ως ιστορική πηγή μέσω της οποίας μπορούν να ανασυσταθούν όψεις της κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής της πόλης κατά τον Μεσοπόλεμο.

Δ.2 Η ιστορία της Καστοριάς κατά το Μεσοπόλεμο

Η Καστοριά είναι μια πόλη στο βορειοδυτικό άκρο της Ελλάδος, στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Μακεδονίας και αποτελεί πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού. Ο πραγματικός πληθυσμός της Καστοριάς ξεπερνά στις 16.000 κατοίκους³¹. Η πόλη είναι χτισμένη σε υψόμετρο 703 μέτρα και

²⁸ Βλασίδης Βλ. “*Η προσφυγική αποκατάσταση στη Μακεδονία: οι απόψεις του ελληνικού τύπου*” σελ138-149 στο Κολιόπουλος- Μιχαηλίδης “Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία: από την τραγωδία στην εποποιΐα” Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Αθήνα 2009

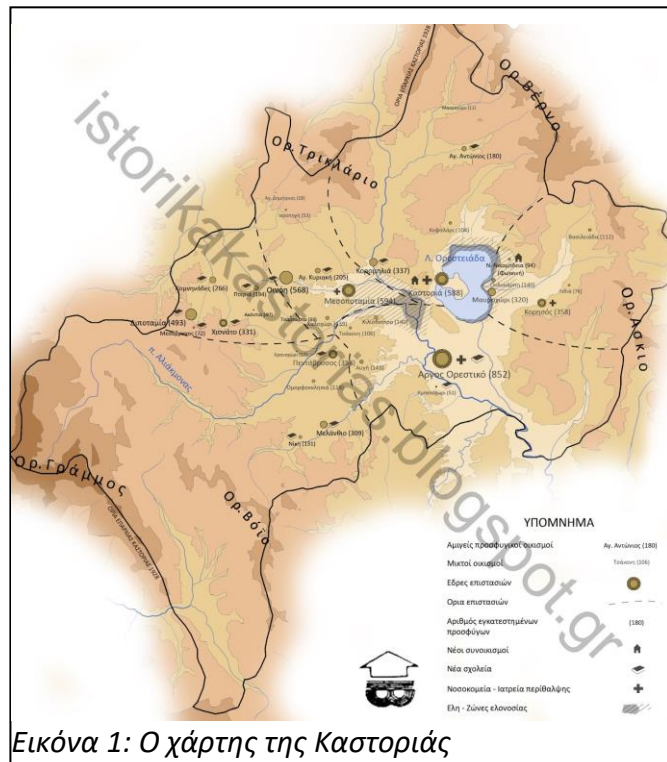
²⁹ Ραϋμόνδος Αλβανός “*Σλαβόφωνοι και πρόσφυγες κράτος και πολιτικές ταυτότητες στη Μακεδονία του Μεσοπολέμου*”, σελ.228, εκδ. Επίκεντρο 2019

³⁰ Χατζηιωσήφ Χρ. “*Κοινοβούλιο και Δικτατορία*” στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αι. 1922-1940 ο Μεσοπόλεμος*” τομ. 2^{ος} σελ. 490

³¹ https://kede.gr/wp-content/uploads/2023/04/APOF_APOT_MON_DHM_KOIN.pdf

βρίσκεται στην χερσόνησο της λίμνης Ορεστιάδας, ανάμεσα στα όρη Βίτσι και Γράμμο. Στην πόλη δίνεται η εντύπωση πως είναι νησί αφού περιβάλλεται από την λίμνη κι ενώνεται μέσω επιχωματωμένων λωρίδων με την ξηρά.

Η ιστορία της πόλης χάνεται στα βάθη των αιώνων, αφού ιδρύθηκε και οχυρώθηκε από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό τον 6ο αιώνα μ.Χ. . Ήταν μια πολύ σημαντική πόλη- κάστρο για την βυζαντινή αυτοκρατορία, από όπου πήρε κιόλας το όνομά της. Η σημασία που απέκτησε σε στρατηγικό κι εμπορικό επίπεδο ήταν μεγάλη. Η γεωγραφική θέση της Καστοριάς ήταν ιδιαίτερα σημαντική καθώς βρισκόταν σε ένα σταυροδρόμι σημαντικών δρόμων μεταξύ των παράλιων της Αδριατικής και περιοχών της κεντρικής Μακεδονίας, αλλά και της Θεσσαλίας με την κοιλάδα της Πελαγονίας. Η θέση λοιπόν αυτή την

έκανε το ιδανικό μέρος συγκέντρωσης εμπορών από διάφορες εθνότητες.

Η πόλη πολιορκήθηκε και στη συνέχεια κατακτήθηκε από τους Βούλγαρους, τους Νορμανδούς και τους Τούρκους. Μέχρι σήμερα διατηρούνται στην πόλη βυζαντινές εκκλησίες, κειμήλια και αρχοντικά που επιβεβαιώνουν αφενός της μακραίωνη ιστορία της, αφετέρου την περίοδο της ακμής της, η οποία οφειλόταν κατά κύριο λόγο στην ανάπτυξη του εμπορίου. Ακόμη και σήμερα φημίζεται για την εμπορία γουναρικών που έκανε τους κατοίκους της περιοχής να εξαπλωθούν σε πολλές χώρες του εξωτερικού αλλά και για το πλήθος των βυζαντινών εκκλησιών που έχει³².

Η απελευθέρωση της Καστοριάς και η ενσωμάτωσή της στο ελληνικό κράτος έγινε στις 11 Νοεμβρίου 1912, δηλαδή μετά τον Α' Βαλκανικό πόλεμο. Η Μικρασιατική καταστροφή και η αναγκαστική ανταλλαγή χριστιανών της Μικράς Ασίας και μουσουλμάνων της Ελλάδας μετέβαλε την πληθυσμιακή σύσταση της περιοχής. Στην αρχή εγκαταστάθηκαν στην επαρχία της Καστοριάς 388 Έλληνες πρόσφυγες της Μικράς Ασίας. Όταν αποχώρησαν οι Τούρκοι από την πόλη, ήρθαν 43 οικογένειες ψαράδων με καταγωγή της Απολλωνιάδας της Βιθυνίας. Η άφιξη αυτών των οικογενειών έγινε μετά από ενέργειες του Τοπικού Γραφείου Εποικισμού με σκοπό να ασχοληθούν με την αλιεία

³² Μητσόπουλος "Καστοριά, Ιστορία- Μνημεία- Λαογραφία από την ίδρυση μέχρι τον 10^ο αι." Επιστημονική Επετηρίδα Πολυτεχνικής Σχολής ΑΠΘ Θεσ/νίκη 1973-1974, σελ.411

στην λίμνη της Καστοριάς³³. Όταν φτάσανε στην Καστοριά αρχικά εγκαταστάθηκαν σε παλιά τούρκικα σπίτια στη νότια παραλία, στη περιοχή του μαχαλά κοντά στην Παναγία Φανερωμένη και κοντά στην εκκλησία του Αλυπίου. Το 1929 χτίστηκαν τα σπίτια του συνοικισμού στην περιοχή της Καλλιθέας όπου έμειναν 16 οικογένειες.³⁴

Η Καστοριά μέχρι την υπογραφή της Συνθήκης της Λοζάνης, που υπεγράφη τον Ιούλιο του 1923, θεωρούνταν η πιο πολυπολιτισμική πόλη της Ελλάδας. Στην περιοχή ζούσαν αρμονικά χριστιανοί, μουσουλμάνοι και εβραίοι. Η πληθυσμιακή αυτή αναλογία επηρέασε τη σύνθεση και τις ισορροπίες της πόλης. Την περίοδο που μελετάμε, δηλαδή την περίοδο του Μεσοπολέμου η Καστοριά ήταν χωρισμένη σε συνοικίες. Οι Έλληνες κατοικούσαν στο ανατολικό τμήμα της πόλης, οι Τούρκοι έποικοι είχαν εγκατασταθεί στα δυτικά, για να ελέγχουν το πέρασμα του λαιμού και οι Εβραίοι κατοικούσαν στην ευρύτερη περιοχή της πλατείας Ομονοίας. Μεικτές περιοχές ήταν η παλιά αγορά (Τσαρσί) και η κάτω αγορά.³⁵ Οι ονομασίες που τους είχαν δοθεί τότε παραμένουν ίδιες μέχρι και σήμερα στις περισσότερες των περιπτώσεων, με ελάχιστες αλλαγές κατά την πάροδο των χρόνων³⁶

Στις αρχές της περιόδου του Μεσοπολέμου έγινε η απαρχή της νηολόγησης σιδερένιων πλοιαρίων στη λίμνη της Καστοριάς. Τα πλοία αυτά ονομάστηκαν “μοτόρια” και βοηθούσαν στην επικοινωνία της πόλης με τις γειτονικές αποβάθρες του Μαυροχωρίου και του Δισπηλιού. Ένα τραγικό γεγονός αμαύρωσε αυτή τη δραστηριότητα. Συγκεκριμένα στις 13 Ιουνίου 1929, ένα πλοιάριο βυθίστηκε. Από αυτό το ναυάγιο έχασαν τη ζωή τους επτά άνθρωποι. Αυτό ήταν και το πιο πολύνεκρο ναυάγιο που έχει καταγραφεί στην ιστορία της περιοχής και που αναστάτωσε ολόκληρη την κοινωνία της Καστοριάς και όχι μόνο.³⁷

Το γεγονός αυτό έγειρε το ενδιαφέρον των κατοίκων της πόλης, της ευρύτερη περιοχής αλλά και το ενδιαφέρον του τύπου όχι μόνο της περιοχής, αλλά και άλλων εφημερίδων στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη³⁸.

Η περιοχή της Καστοριάς αναπτύχθηκε την περίοδο του Μεσοπολέμου μέσα από την ανάπτυξη της βιοτεχνίας της γούνας, γεγονός που αναβάθμισε οικονομικά την περιοχή. Το εμπόριο της γούνας επλήγη με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τις καταστροφές που αυτός έφερε. Παρ' όλα αυτά το γεγονός αυτό λειτούργησε ως εφελκυστήρας για την αύξηση του πληθυσμού. Η αύξηση του πληθυσμού είχε ως αποτέλεσμα την οικιστική ανάπτυξη της Καστοριάς. Πολυώροφα κτήρια έκαναν την εμφάνισή τους, αληθινά μέγαλα κοντά στη λίμνη και στα υψώματα μετέβαλαν την μορφή της παλιάς πόλης³⁹. Παρά την ανοικοδόμηση στην πόλη, η γραφικότητα παρέμεινε και η σπάνια ομορφιά της διατηρήθηκε

³³ Τσολάκης “Ο προσφυγικός συνοικισμός της Καστοριάς (Προσφυγικός Σύλλογος Απολλωνιαδιδών Καστοριάς)” Θεσ/νίκη 2010 σελ. 37-45

³⁴ Τσολάκης “Πολεοδομικές και αρχιτεκτονικές έρευνες στην Καστοριά” Θεσ/νίκη 1996 University Studio Press σελ.69

³⁵ Τσολάκης “Πολεοδομικές και ...” ο.π. σελ

³⁶ Κολιόπουλος, “Λεηλασία φρονημάτων: Το μακεδονικό ζήτημα στη κατεχόμενη Δυτική Μακεδονία” τομ.1^{ος}, Εκδόσεις Βάνιας 1996 σελ. 90 - 147

³⁷ Τσολάκης “Ο προσφυγικός...” σελ.49, Εφημερίδα Καστοριά, 15/06/1929

³⁸ Εφημερίδα Καστοριά, 23/06/1929

³⁹ Καστοριά 27/09/31

μέχρι τις μέρες μας. Η οικονομική ανάπτυξη της γουνοποιίας αντικατοπτρίζεται και στις στήλες της εφημερίδας *Καστοριά*, όπου δημοσιεύονται διαφημίσεις, εμπορικές ειδήσεις και αναφορές στις εξαγωγικές δραστηριότητες.

Δ.3 Στατιστικά στοιχεία και έργα την περίοδο του Μεσοπολέμου

Από το 1912 που απελευθερώθηκε η Καστοριά υπαγόταν διοικητικά στο Νομό Φλώρινας με έδρα τη γειτονική πόλη της Φλώρινας. Από το 1915 ως το 1952 ανήκε και εκλογικά στον ίδιο νομό,⁴⁰ βέβαια αποτελούσε από μόνη της μια υποδιοίκηση με το ίδιο όνομα. Άλλες υποδιοικήσεις της περιοχής ήταν η υποδιοίκηση των Πρεσπών και η υποδιοίκηση του Σόροβιτς, δηλαδή το σημερινό Αμύνταιο. Η πρώτη επίσημη απογραφή κατοίκων της υποδιοίκησης έγινε το 1913 κι έδειξε ότι ο πραγματικός αριθμός κατοίκων ήταν 61.952. Σε αυτή δεν συμπεριλαμβάνονταν οι οικισμοί της Κοιλάδας των Κορεστίων, που εκείνη την εποχή αποτελούσαν μέρος της υποδιοίκησης των Πρεσπών. Η δεύτερη απογραφή έγινε μερικά χρόνια αργότερα, το 1920. Η σύσταση του νομού άλλαξε καθώς καταργήθηκαν οι υποδιοικήσεις των Πρεσπών και του Σόροβιτς και ενώθηκαν στην υποδιοίκηση της Φλώρινας. Αυτή την περίοδο παρατηρείται μείωση του πληθυσμού. Η μείωση αυτή έφτασε το 10% και ο πραγματικός αριθμός των κατοίκων υπολογίζονταν στους 56.081 κατοίκους. Η πληθυσμιακή αυτή πτώση οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στην μετανάστευση πολλών κατοίκων στην Αμερική. Μια ακόμη αιτία ήταν η εθελούσια ανταλλαγή πληθυσμών από το 1919, όπως αυτή ορίστηκε από τη Συνθήκη του Νεϊγύ, μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας. Στο εξής στην υποδιοίκηση της Καστοριάς άρχισαν να υπάγονται διοικητικά και οι οικισμοί των νοτίων Κορεστίων εκτός από το Μακροχώρι και τον Μελά που ενσωματώθηκαν το 1929⁴¹.

Η επόμενη απογραφή που έγινε το 1928, ήταν η πρώτη που πραγματοποιήθηκε μετά την Μικρασιατική Καταστροφή και την υποχρεωτική, αυτή τη φορά, ανταλλαγή πληθυσμών. Η υποδιοίκηση της Καστοριάς μετατράπηκε σε Επαρχία και ο πραγματικός πληθυσμός της ανέρχονταν σε 56.596 άτομα. Πλέον η επαρχία της Καστοριάς περιλάμβανε το Δήμο Καστοριάς και άλλες 73 κοινότητες της γύρω περιοχής. Μια από τις σημαντικότερες αλλαγές του χρονικού διαστήματος 1926 – 1927 ήταν η μετονομασία των ατόμων. Η κίνηση αυτή

⁴⁰ Κωστόπουλος, "Εκατό χρόνια βουλευτικές εκλογές" <https://istorikakastorias.blogspot.com/2015/01/3-100.html>

⁴¹ Κωστόπουλος, "Διοικητικά και πληθυσμιακά στοιχεία των οικισμών της Καστοριάς μετά την απελευθέρωση" <http://istorikakastorias.blogspot.com/2015/05/1-1912-1950.html>

αποσκοπούσε στο να μετατραπούν τα ονόματα των Ελλήνων παλιννοστούντων σε πιο ελληνοπρεπή και πιο εύηχα.⁴²

Λίγο πριν το ξέσπασμα του Πολέμου το 1940, μόλις 12 ημέρες πριν, διενεργήθηκε ακόμη μια απογραφή. Σε αυτή παρατηρήθηκε μια αύξηση του αριθμού των κατοίκων της τάξης του 20% συγκριτικά με την απογραφή του 1928. Ο πραγματικός αριθμός κατοίκων στην απογραφή του 1940 έφτασε τα 68.237 άτομα. Τα άτομα αυτά ήταν διανεμημένα τόσο στην πόλη της Καστοριάς, όσο και στις 75 κοινότητες που συμπεριλάμβανε τότε η Επαρχία. Αυτός ήταν και ο ανώτερος πληθυσμιακός αριθμός από την απελευθέρωση της περιοχής μέχρι και σήμερα.

Τον Ιούνιο του 1941 η περιοχή της Καστοριάς συμπεριλήφθηκε στο ιταλικό τμήμα της Κατοχής. Η κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου ίδρυσε τον νομό Καστοριάς και οδήγησε στην απόσχιση της από τον νομό Φλώρινας.⁴³ Εκλογικά η Καστοριά αποσπάστηκε οριστικά από το νομό Φλώρινας το 1952.⁴⁴

Χρονιά απογραφής	Σύνολο κατοίκων	Περιοχή
1913	61.952	Υποδιοίκηση Καστοριάς
1920	56.081	Υποδιοίκηση Καστοριάς
1928	56.596	Υποδιοίκηση Καστοριάς
1940	68.237	Επαρχία Καστοριάς

⁴²<http://istorikakastorias.blogspot.com/2015/05/1-1912-1950.html> ΦΕΚ 413/Α'22.11.1926

⁴³Κωστόπουλος, Β. (2015, 5 5). Διοικητικά και πληθυσμιακά στοιχεία των οικισμών της Καστοριάς μετά την απελευθέρωση. Ανακτήθηκε από Ιστορικά Καστοριάς:<http://istorikakastorias.blogspot.com/2015/05/1-1912-1950.html> ΦΕΚ257/Α'31/07/1941

⁴⁴ Κωστόπουλος, Β. (2015, 5 5). Διοικητικά και πληθυσμιακά στοιχεία των οικισμών της Καστοριάς μετά την απελευθέρωση. Ανακτήθηκε από Ιστορικά Καστοριάς: <http://istorikakastorias.blogspot.gr/2015/05/1-1912-1950.html>,

Χρονιά απογραφής	Σύνολο κατοίκων	Περιοχή
1913	7.800	Πόλη Καστοριάς
1920	6.280	Πόλη Καστοριάς
1928	10.308	Πόλη Καστοριάς
1940	10.181	Πόλη Καστοριάς

Σε γενικότερο επίπεδο, εξετάζοντας την πληθυσμιακή σύσταση της Μακεδονίας, το 1920 στην περιοχή της Μακεδονίας παρατηρούμε ότι κατοικούσαν 1.078.748 άτομα, από αυτά οι 330.000 ήταν μουσουλμάνοι. Μετά το 1922 και την ανταλλαγή των πληθυσμών, στην απογραφή που έγινε το 1928 ο πληθυσμός υπερδιπλασιάστηκε και ο αριθμός έφτασε στους 2.412.477 κατοίκους. Από το σύνολο αυτό οι πρόσφυγες ήταν 638.253. Ο αριθμός αυτός των προσφύγων αποτελούσε περισσότερους από τους μισούς πρόσφυγες που ήρθαν στη χώρα και συγκεκριμένα άγγιξε το 52,24% στο σύνολο των προσφύγων⁴⁵.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η ανταλλαγή των πληθυσμών μετά την μικρασιατική καταστροφή επηρέασε πληθυσμιακά την περιοχή της Καστοριάς. Στην απογραφή του 1920, πριν δηλαδή την αποχώρηση των Τούρκων, ο αριθμός των κατοίκων στην περιοχή ανερχόταν στους 56.081 κατοίκους. Το 25% του συνολικού πληθυσμού της υποδιοίκησης, δηλαδή οι 13.767 ήταν μουσουλμάνοι. Συγκεκριμένα, από τους 6.280 κατοίκους στην πόλη της Καστοριάς, οι 1.750 ήταν μουσουλμάνοι, ποσοστό που άγγιξε το 28% του συνολικού πληθυσμού της πόλης. Μέχρι το 1922 δηλαδή πριν την Μικρασιατική Καταστροφή στην περιοχή είχαν έρθει μόλις 109 πρόσφυγες από την Ανατολική Ρωμυλία, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του Άργους Ορεστικού.

Συγκεκριμένα το 1928 στην επαρχία της Καστοριάς ο συνολικός αριθμός κατοίκων ήταν 56.596 κάτοικοι. Το 15% των κατοίκων, δηλαδή οι 8.370 ήταν πρόσφυγες, ενώ μέσα στην πόλη από τους 10.308 κατοίκους οι 1.546 ήταν πρόσφυγες, δηλαδή πάλι το 15%⁴⁶.

Η πλειοψηφία των προσφύγων της Καστοριάς είχαν καταγωγή από την Απολλωνιάδα της Βιθυνίας. Αυτοί εγκαταστάθηκαν σε σπίτια των μουσουλμάνων που έφυγαν από τις περιοχές Ταμπαχανέ και το Κουλέ Τζαμί της πόλης. Οι περισσότεροι από αυτούς ασχολούνταν με την αλιεία, επάγγελμα που άσκησαν και όταν εγκαταστάθηκαν στην Καστοριά. Πρόσφυγες ήρθαν επίσης από την Μικρά Ασία, την Ανατολική Θράκη, τον Πόντο και την Κωνσταντινούπολη. Σε όσους ασχολούνταν και στην πατρίδα τους με το εμπόριο παραχώρησαν και ανταλλάξιμα καταστήματα στην κάτω αγορά της πόλης. Στον προσφυγικό

⁴⁵ Πελαγίδης Ευστ. “Η αποκατάσταση των προσφύγων στη Δυτική Μακεδονία” Εκδόσεις Κυριακίδης, Θεσ/νίκη 1994 σελ.61-69

⁴⁶ Πελαγίδης Ευστ. ο.π. σελ. 73 πίνακας

συννοικισμό, ο οποίος ανοικοδομήθηκε την περίοδο 1930-1932, εγκαταστάθηκαν τριάντα έξι οικογένειες. Μετά τον κατοχικό πόλεμο μετονομάστηκε σε συννοικισμό της Καλλιθέας. Ονομασία του συννοικισμού οφειλόταν στην άνετη και την απρόσκοπτη θέα που είχε η περιοχή. Στην περιοχή της Καστοριάς συγκριτικά με άλλα μέρη έφτασαν λίγοι πρόσφυγες, μόλις το 15% από το σύνολο των παλιννοστούντων γιατί ήταν μια περιοχή μακριά από λιμάνι, αλλά και από σιδηροδρομικό σταθμό⁴⁷.

Πηγή για την μελέτη των προσφυγικών θεμάτων αποτέλεσε ο τύπος, δηλαδή οι εφημερίδες της εποχής. Πολλά ήταν τα άρθρα στις εφημερίδες, τα οποία ασκούσαν κριτική για την ελλιπή οργάνωση του κράτους στην αντιμετώπιση του προσφυγικού κύματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η εφημερίδα “Καστοριά” που ασχολούνταν συχνά με τους πρόσφυγες. Μέσα από άρθρα παρουσίαζε τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι πρόσφυγες, αλλά και την αναποτελεσματικότητα των δημόσιων υπηρεσιών που είχαν αναλάβει την αποκατάστασή τους. Όμως τα φιλοβενιζελικά αισθήματα των συντελεστών απέφευγαν την δημοσίευση άρθρων που εξέφραζαν απευθείας κριτική στην κυβέρνηση. Η “Καστοριά” ήταν μια εφημερίδα θετικά προσκείμενη προς τους πρόσφυγες. Μάλιστα δημοσίευε συχνά άρθρα με τις αναμνήσεις τους από τον ξεριζωμό και τις χαμένες πατρίδες τους⁴⁸.

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, δηλαδή των 18 αυτών χρόνων από το 1922 ως το 1940 τέθηκαν οι βάσεις της σύγχρονης Ελλάδας. Η χώρα μπήκε σε πορεία εκσυγχρονισμού. Μετά το 1922 το κράτος απέκτησε νέα σημασία, ενδιαφερόταν για όλους και για όλα, οργάνωνε, σχεδίαζε, δημιουργούσε. Έτσι και στην επαρχία της Καστοριάς οι παρεμβάσεις του κράτους σε όλους τους τομείς ήταν εμφανείς.

Η σημαντικότερη κρατική παρέμβαση στην καθημερινότητα των ανθρώπων ήταν αναμφίβολα η αγροτική μεταρρύθμιση. Οι 8.370 πρόσφυγες που ήρθαν στην περιοχή εγκαταστάθηκαν σε 14 αμιγής, πρώην μουσουλμανικούς και 20 μεικτούς οικισμούς, ενώ η καλλιεργήσιμη γη που τους αποδόθηκε ήταν περίπου 101.354 στρέμματα⁴⁹. Ο κλήρος που έπαιρνε κάθε προσφυγική οικογένεια ήταν περίπου στα 30 στρέμματα⁵⁰.

Σημαντικό έργο με στόχο τη στέγαση των προσφύγων, ήταν και η επισκευή 1.613 κατοικιών σε ολόκληρη την επαρχία, εκ των οποίων οι 85 εντός πόλεως⁵¹.

Εκτός από τη στέγαση, ιδιαίτερη μέριμνα δόθηκε για την εξασφάλιση της γεωργικής παραγωγής και του ζωικού κεφαλαίου. Ιδρύθηκαν το Δημόσιο Δενδροκομείο (1927) έκτασης

⁴⁷ Τσολάκης ο.π. σελ. 17

⁴⁸ Τσολάκης ο.π. σελ. 33

⁴⁹ *Καστοριά* 16.01.1927

⁵⁰ Πελαγίδης Ευστ. ο.π. σελ. 124

⁵¹ Πελαγίδης Ευστ. ο.π. σελ. 111

30 στρεμμάτων στην τοποθεσία Σιούτσιστα βόρεια της πόλης, τα Δημοτικά Σφαγεία (1927) και ο Γεωργικός Σταθμός (1933) στη θέση Μύλοι, η Γεωργική Σχολή Άργους Ορεστικού (1933) ενώ το 1938 ολοκληρώθηκαν τα τοπογραφικά σχέδια διανομής των γαιών στα αγροκτήματα των αμιγών και προσφυγικών οικισμών⁵².

Άλλος ένα τομέας στον οποίο η πολιτική παρέμβαση του κράτους αποδείχτηκε καθοριστική για τις ζωές και το μέλλον των Ελλήνων ήταν η εκπαίδευση. Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου ανεγέρθηκαν στην πόλη της Καστοριάς δύο νέα Δημοτικά σχολεία (1931, 1933), ιδρύθηκαν ένα Γυμνάσιο Θηλέων (1936), ένα διδασκαλείο (1923) και μια δημόσια βιβλιοθήκη (1925) σε υπάρχοντα κτίσματα, ενώ στην κωμόπολη του Άργους Ορεστικού ανοικοδομήθηκαν το Β' Δημοτικό Σχολείο (1923) και το Γυμνάσιο (1939).⁵³

Εμφανής ήταν τα πρώτα χρόνια η έλλειψη χριστιανικών λατρευτικών κτισμάτων. Το 1925 κατεδαφίστηκαν τα περισσότερα οθωμανικά τεμένη ενώ ελάχιστα επισκευάστηκαν και μετατράπηκαν σε εκκλησίες. Ταυτόχρονα χωροθετήθηκε το νεκροταφείο της πόλης και ανεγέρθηκε ο πρώτος ναός των Αγίων Πάντων (1935).

Σημαντική ώθηση δόθηκε και στη κατασκευή δημοσίων έργων ήδη από το 1920 με την ίδρυση του «Ειδικού Ταμείου Ορεστιάδας» με πρωτοβουλία του φιλελεύθερου βουλευτή Ι. Βαλαλά. Ο οργανισμός αυτός είχε την ευθύνη κατασκευής οδών, γεφυρών, εξωραϊσμού της πόλης και συντήρησης αυτών των έργων.

Μια από τις καίριες προτεραιότητες του κρατικού μηχανισμού ήταν η κατασκευή οδικών αξόνων. Το μεγαλύτερο οδικό έργο της εποχής ήταν η νέα οδός Καστοριάς – Αμυνταίου συνολικού μήκους 77 χλμ.

Την ίδια περίοδο έχουμε και την υδροδότηση (1928) αλλά και τον ηλεκτροφωτισμό της πόλης (1930). Παράλληλα συντάχθηκαν το αστικό κτηματολόγιο (1925) και το ρυμοτομικό σχέδιο (1934).

Το 1939 πραγματοποιήθηκε η στέγαση του Δημοτικού Νοσοκομείου Καστοριάς και η ίδρυση του γηροκομείου της πόλης. Νωρίτερα είχε γίνει και η ίδρυση του Ορφανοτροφείου-Οικοτροφείου το 1925. Επίσης δημιουργήθηκαν υποδομές στον αθλητισμό και τον πολιτισμό. Το 1924 κηρύχθηκαν τα πρώτα διατηρητέα μνημεία της πόλης, ενώ το 1932 ξεκίνησαν οι συζητήσεις για τη κατασκευή του Θεάτρου στο Βουνό.⁵⁴

Την περίοδο του Μεσοπολέμου η καθημερινότητα των ανθρώπων άλλαξε εντυπωσιακά προς το καλύτερο. Η πόλη της Καστοριάς άλλαξε όψη και η αλλαγή αυτή

⁵² Αλβανός-Κωστόπουλος ο.π. σελ. 839

⁵³ Αλβανός-Κωστόπουλος ο.π. σελ. 840, *Καστοριά* 04.10.1925

⁵⁴ Αλβανός-Κωστόπουλος ο.π. σελ. 840-850

οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στα εμβάσματα των μεταναστών και στο εμπόριο των γουναρικών. Η πόλη απέκτησε νέες οικοδομές, αληθινά μέγαρα κοντά στη λίμνη που μετέβαλαν τη μορφή της παλιάς πόλης.⁵⁵ Δυστυχώς όμως η έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σταμάτησε αυτή τη συνέχεια.

Δ.4. Οι Εβραίοι της Καστοριάς την περίοδο του Μεσοπολέμου

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στους Εβραίους της Καστοριάς καθώς η συμβολή τους σε όλους τους τομείς είναι εντυπωσιακή, ιδιαίτερα όμως στο κομμάτι του πολιτισμού.

Οι Εβραίοι κάτοικοι της Καστοριάς ανέβασαν το πολιτιστικό επίπεδο της περιοχής. Αυτό γίνεται αντιληπτό αφενός από το επίπεδο των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που είχαν και αφετέρου από το επίπεδο τους σε επιμέρους τομείς δραστηριοτήτων, όπως είναι η έκδοση εβραϊκών εντύπων στην Καστοριά. Μεταξύ αυτών είναι η “Σιών”, ένα ετήσιο έντυπο που δημοσιευόταν από την Σιωνιστική Έκδοση Νέων Καστοριάς. Πρώτη φορά εκδόθηκε το 1935 και περιείχε ποικίλη θεματολογία.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι Εβραίοι της Καστοριάς είχαν καλλιεργήσει ιδιαίτερα το θέατρο. Οι μειονότητες ανέκαθεν εκφράζονταν μέσα από το θέατρο, αφού είναι ένας χώρος ανοιχτός και δεκτικός. Η 18η Νοεμβρίου 1917 ήταν η ημερομηνία στην οποία καταγράφηκε η πρώτη θεατρική παράσταση. Τα έσοδα από αυτή την παράσταση προορίζονταν για τους πληγέντες της πυρκαγιάς στην Θεσσαλονίκη. Το 1932 ανέβηκαν δύο παραστάσεις από τα μέλη του Συλλόγου Εβραίων Νέων με αφορμή τη γιορτή του “Του Μπισβάτ”. Το πρώτο ήταν το “ ElTriumfodelajusticiar” (μτφ. Ο θρίαμβος της δικαιοσύνης) και το δεύτερο “ Elmedicomalgrado” (μτφ. Ο ασθενής γιατρός) του Μολιέρου.

Το 1933 ήταν η τέταρτη επέτειος του Συλλόγου. Τότε ανέβηκε πάλι η παράσταση “ ElTriumfodelajusticiar”, όμως αυτή τη φορά στα ελληνικά. Η ίδια παράσταση στη συνέχεια παρουσιάστηκε σε μεικτό κοινό, Έλληνες και Εβραίους, στην Φλώρινα. Ο Σύλλογος Εβραίων Νέων ανέβασε κι άλλες θεατρικές παραστάσεις σε διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις. Στις θεατρικές αυτές δραστηριότητες δε συμμετείχαν μόνο άτομα Εβραϊκής καταγωγής, αλλά συμμετείχαν και Έλληνες. Αυτό οδήγησε σταδιακά στη δημιουργία ενός εντευκτηρίου που

⁵⁵ Καστοριά, 27/09/1931

σιγά σιγά μετατράπηκε σε πνευματική εστία των Εβραίων νέων της Καστοριάς. Η εβραϊκή αυτή θεατρική ομάδα μεταξύ άλλων παρουσίασε και έργα από το ελληνικό ρεπερτόριο. “Το καινούργιο σπίτι” και “Τα αρραβωνιάσματα” ήταν δύο από αυτά και στα οποία διακρίθηκαν οι αδερφοί Μάγιο και Αλμπέρτο Ντεμάγιο. Η Σιωνιστική Ένωση Νέων έδωσε τη θεατρική παράσταση «Τ’ αρραβωνιάσματα» στην αίθουσα του κινηματογράφου Παλλάδιον και γνώρισε μεγάλη επιτυχία.⁵⁶

Η ισραηλιτική προσκοπική ομάδα «Μπεράτ» διοργάνωσε θεατρική και χορευτική εσπερίδα στην ίδια αίθουσα. Η μεγάλη επιτυχία της εσπερίδας οφειλόταν στο καλό παίξιμο των ερασιτεχνών της ομάδας οι οποίοι έμοιαζαν με πραγματικούς ηθοποιούς. Η νέα γενιά των Ισραηλιτών απέδειξε με αυτήν την παράσταση ότι είχε κατακτήσει πλήρως την ελληνική γλώσσα.⁵⁷ Γενικά, οι θεατρικές παραστάσεις τους θεωρούνταν πάντα επιτυχημένες, καθώς κατάφερναν να συγκεντρώνουν πολύ κόσμο.⁵⁸

Δεν ήταν λίγοι οι νέοι- μέλη του Συλλόγου που πήγαν στην Παλαιστίνη το 1937 και ίδρυσαν τον ελληνο- εβραϊκό αγροτικό συνεταιρισμό “MoshavTsurMoshe”⁵⁹.

Το 1924 γνωρίζουμε ότι οι Ισραηλίτες γιόρτασαν την Πρωτοχρονιά τους στις αρχές Οκτωβρίου⁶⁰ ενώ στο τέλος του μήνα είχαν ολοκληρώσει τον εορτασμό τους.⁶¹ Στις αρχές Οκτωβρίου έλεγαν « έμπαιναν στα καλάμια για να βγουν στα τέλη του μήνα», όταν τελείωνε δηλαδή η περίοδος των γιορτών τους.⁶² Στις αρχές Μαρτίου του 1925 γιόρτασαν τις γκαράσες ή γκαράσια, ⁶³ τα καρναβάλια τους όπως τα ονόμαζαν.⁶⁴ Την επόμενη χρονιά το 1926 το χιόνι που είχε καλύψει την πόλη στάθηκε η αιτία να μη μπορέσουν να πανηγυρίσουν το καρναβάλι τους,⁶⁵ ενώ συνήθως στα τέλη Απριλίου γιόρταζαν το Πάσχα τους.⁶⁶

Για τους Εβραίους πολύ σημαντική ήταν η γέννηση ενός παιδιού. Οι Εβραίοι είχαν σαν στόχο την πολυτεκνία καθώς θεωρούσαν ότι με αυτόν τον τρόπο αναπλήρωναν τις ζωές που είχαν χαθεί κατά τη διάρκεια των διωγμών τους. Όλη η διάρκεια της εγκυμοσύνης μέχρι και τις πρώτες μέρες της γέννησης του παιδιού αντικατοπτρίζουν τα «πιστεύω», τις προλήψεις και τις παραδόσεις του λαού⁶⁷.

⁵⁶ Καστοριά, 23/12/34

⁵⁷ Καστοριά, 26/05/34

⁵⁸ Καστοριά, 15/12/35

⁵⁹ Παπαστράτης Θρ. “Στάχτες και δάκρυα στη λίμνη...Ιστορία των Εβραίων της Καστοριάς” ΚΙΣ Ελλάδας, Αθήνα 2010, σελ. 34-35

⁶⁰ Καστοριά, 5/10/24

⁶¹ Καστοριά, 26/10/24

⁶² Καστορία, 4/10/25

⁶³ Καστοριά, 28/02/37

⁶⁴ Καστοριά, 15/03/25

⁶⁵ Καστοριά, 07/03/26

⁶⁶ Καστοριά, 01/05/32 και 17/04/38

⁶⁷ Σιάνου Λουκά, “Καστοριανές εικόνες, Παλιά Καστοριά-Λαογραφία” σελ.76, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καστοριάς- Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος

Ένα έθιμο των Ισραηλιτών που σχετίζονταν με τον θάνατο ήταν μετά την κηδεία ενός προσώπου να ρίχνουν νερό στο δρόμο. Συγκεκριμένα μετά τον θάνατο του Δαβίδ Ρούσο, τα επτά επόμενα σπίτια στη σειρά έριξαν νερό στο δρόμο και πλημμύρισε η γειτονιά, για να μη μπορεί να πλύνει ο Χάρος το σπαθί του.⁶⁸

Ένα όμως από τα πιο περίεργα έθιμα που είχαν οι Ισραηλίτες και προκάλεσε ιδιαίτερη εντύπωση σε όλους του Καστοριανούς ήταν μια ισραηλίτικη κηδεία συνοδευόμενη από μουσική. Δεν είχε ξανασυμβεί ποτέ κάτι παρόμοιο στην Καστοριά. Πρόκειται για μια αρραβωνιασμένη κοπέλα που επρόκειτο να παντρευτεί σύντομα η οποία αρρώστησε και πέθανε, για αυτό την συνόδευσαν με μουσική.⁶⁹

Στην Γενική Συνέλευση της κοινότητας για την εκλογή νέου διοικητικού συμβουλίου για την επόμενη τριετία γνωρίζουμε ότι ψήφισαν 108 μέλη.⁷⁰

Επίσης οι χοροεσπερίδες των Εβραίων παρουσίαζαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στην ανακοίνωση που δημοσίευσε η εφημερίδα «Καστοριά» στις 1.1.1931 σχετικά με τον χορό των Ισραηλιτών προέτρεπε τους συμπολίτες να παρευρεθούν στο χορό αυτό γιατί οι χοροί των Ισραηλιτών είχαν αποκτήσει καλή φήμη καθώς είχαν μέχρι εκείνη τη στιγμή ικανοποιήσει τις προσδοκίες των παρευρισκόμενων. Επίσης ζήτησε την υποστήριξή τους, γιατί πρώτον ο χορός γινόταν για φιλανθρωπικό σκοπό και δεύτερον γιατί οι Ισραηλίτες συμπολίτες πάντα με προθυμία στήριζαν κάθε φιλανθρωπική κίνηση των Καστοριανών.⁷¹ Ο χορός αυτός έγινε στο πλαίσιο εορτασμού των Καρναβαλιών τους⁷² και ξεχώρισε γιατί είχαν φέρει πιάνο και βιολί να παίξουν μουσική.⁷³ Εντυπωσιακός ήταν ο χορός που είχε δοθεί από την Ένωση Εβραίων Αναθεωρητών Σιωνιστών στα τέλη του 1933. Θεωρήθηκε ο καλύτερος χορός που είχε δοθεί μέχρι τότε στην πόλη. Εντύπωση προκάλεσε η ορχήστρα από 12 έγχορδα όργανα υπό την αρχηγία του κ. Βοσνιάκου. Στην ίδια αίθουσα σε μια γωνία υπήρχε και ρουλέτα.⁷⁴

Στο τέλος κάθε σχολικής χρονιάς η Ισραηλιτική Σχολή γιόρταζε την λήξη των μαθημάτων. Οι μαθητές απήγγειλαν μονολόγους και διάλογους και παρουσιαζόταν η πρόοδος των ισραηλιτόπαιδων υπό την διεύθυνση του κ. Ζιόκ Εσκενάζη.⁷⁵

Όμως, υπήρχαν και κάποιες περιπτώσεις που προκαλούσαν την αντίδραση των κατοίκων της πόλης, όπως για παράδειγμα όταν οι Ισραηλίτισσες έπλεναν τα ρούχα τους στον

⁶⁸ Καστοριά, 14/03/26

⁶⁹ Καστοριά, 03/04/38

⁷⁰ Καστοριά, 19/10/30

⁷¹ Καστοριά, 01/03/31

⁷² Καστοριά, 07/03/31

⁷³ Καστοριά, 15/03/31

⁷⁴ Καστοριά, 01/01/34

⁷⁵ Καστοριά, 21/06/31

Μώλο. Τα ρούχα έπιαναν όλο τον δρόμο και δημιουργούσαν μια άσχημη εικόνα. Επίσης, έβγαζαν μια έντονη μυρωδιά, γεγονός που έκανε τους κατοίκους της πόλη να δυσανασχετούν.⁷⁶

Τέλος, ο γνωστός Εβραίος με καταγωγή από την Καστοριά, Μπούκο Μάγιο από την Νέα Υόρκη που βρισκόταν έστελνε συχνά χρήματα για να βοηθήσει τους άπορους Ισραηλίτες και κυρίως να ενισχύσει το συσσίτιο των άπορων Ισραηλιτών μαθητών. Η φιλανθρωπία του ήταν πολύ γνωστή σε όλους για αυτό και όλοι τον λάτρευαν και τον ευγνωμονούσαν.

E.1 Εισαγωγικά

Μελετώντας κάποιος τα τοπικά φύλλα των εφημερίδων θα παρατηρήσει πως το μεγαλύτερο κομμάτι της ζωής των κατοίκων της πόλης της Καστοριάς συνδέεται στενά με δραστηριότητες που σχετίζονται με τις μεγάλες χριστιανικές γιορτές, όπως τα Χριστούγεννα, την Πρωτοχρονιά αλλά και το Πάσχα. Επίσης, ιδιαίτερα σημαντικός ήταν ο εορτασμός των Αγίων, κυρίως ο ιδιαίτερος εορτασμός του Πολιούχου της πόλεως του Αγίου Μηνά που εορτάζεται ως τις μέρες μας ταυτόχρονα με τα ελευθέρια της πόλης αλλά και γενικότερα ο εορτασμός και άλλων αγίων.

Οι πολιτιστικοί σύλλογοι επίσης αποτελούσαν σπουδαίο θεσμό της πόλης, οι δραστηριότητες των οποίων σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με την πολιτιστική ταυτότητα της περιοχής και ταυτόχρονα συνδέονται με την βασική οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων, την γούνα.

Το εκπαιδευτικό σύστημα με την ίδρυση σχολείων αλλά και τις εκπαιδευτικές δραστηριότητές των μαθητών, συμβάλλουν στο να σχηματίσει κανείς μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα σχετικά με τις δράσεις των παιδιών αλλά και των πολιτών που τις παρακολουθούσαν με ενδιαφέρον και ενθουσιασμό.

Επιπλέον οι διάφοροι πλανόδιοι θίασοι, ο κινηματογράφος αλλά και τα θεάματα που προσφέρονταν επ' ευκαιρίας των εμποροπανηγύρεων και όχι μόνο αποτελούν ένα ακόμη παράγοντα που διαμόρφωσε την πολιτιστική ταυτότητα των Καστοριανών.

Τέλος, ένα σημαντικό κομμάτι της τοπικής κοινωνίας αποτελεί η κοινότητα των Εβραίων η οποία επηρέασε σημαντικά την πολιτιστική ταυτότητα της πόλης, λίγο καιρό πριν τον διωγμό των Εβραίων κατοίκων και από την περιοχή της Καστοριάς.

Η εφημερίδα Καστοριά εκδιδόταν το μεγαλύτερο διάστημα σε τέσσερις σελίδες. Στην πρώτη σελίδα γράφονταν τα σημαντικότερα πολιτικά γεγονότα της χώρας αλλά και σημαντικά

⁷⁶ Καστοριά, 22/11/36

κυρίως επίκαιρα θέματα που απασχολούσαν την περιοχή, όπως η ύδρευση της πόλης κ.ά. Η δεύτερη σελίδα της εφημερίδας, που χωριζόταν σε τέσσερις με πέντε στήλες, είχε κυρίως συμβουλευτικό περιεχόμενο και διάβαζε κανείς τα μονόστηλα «Συμβουλές Ωφέλιμες» και «Σοφά Λόγια» όπου παρουσιάζονταν ποιήματα γνωστών καλλιτεχνών όπως του Παλαμά, του Σαχτούρη, του Πολέμη κ.α. Στην τρίτη σελίδα καταγράφονταν η κοινωνική κίνηση της εποχής όπως γάμοι, βαπτίσεις, αφίξεις σημαντικών προσωπικοτήτων κ.α. Επίσης σε έκταση τεσσάρων με πέντε στηλών δημοσιεύονταν διηγήματα Ελλήνων και ξένων συγγραφέων και σε κάποιες περιπτώσεις εντυπώσεις κατοίκων από ταξιδιωτικές τους εμπειρίες κυρίως στο εξωτερικό. Τα διηγήματα αυτά εκτείνονταν σε περισσότερα από ένα τεύχη. Στην ίδια σελίδα σε ένα μονόστηλο υπάρχει και το άρθρο «Από την Ζωήν της Καστοριάς» όπου παρουσιάζεται η ζωή των κατοίκων όλης της εβδομάδας που προηγήθηκε και το οποίο αποτελεί το βασικότερο άρθρο από το οποίο αντλούμε πολύτιμα στοιχεία. Στη στήλη αυτή παρουσιάζονταν ανάγλυφα και με κωμικό τρόπο η κοινωνική ζωή της πόλης και η ατμόσφαιρά της και καθιστά την εφημερίδα αναντικατάστατη πηγή για τον σημερινό μελετητή.⁷⁷ Οι δυο αυτές σελίδες θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχουν εκπαιδευτικό, αλλά και κοινωνικό χαρακτήρα. Τέλος στην τέταρτη σελίδα της εφημερίδας δημοσιεύονταν τοπικές ειδήσεις ποικίλου ενδιαφέροντος. Τη βασική αυτή μορφή διατηρεί η εφημερίδα με μικρές διαφοροποιήσεις καθ' όλη τη διάρκεια της έκδοσής της.

Ε.2 Πολιτιστικές εκφάνσεις στην Καστοριά

Αναμφίβολα ένα σημαντικό στοιχείο που έχει παίξει ιδιαίτερο ρόλο στην διαμόρφωση της πολιτιστικής φυσιογνωμίας της Καστοριάς αποτελεί η χριστιανική πίστη, η λατρεία, ο εορτασμός των χριστιανικών εορτών και όλα τα έθιμα που τις συνόδευαν. Σίγουρα η μεγαλύτερη γιορτή της χριστιανοσύνης, δηλαδή τα Χριστούγεννα κατείχε και την πιο σημαντική θέση. Μελετώντας τα φύλλα των εφημερίδων, πλησιάζοντας την περίοδο των Χριστουγέννων παρατηρεί κανείς ότι γινόταν μεγάλη προετοιμασία για τον ερχομό των πιο σημαντικών θρησκευτικών γιορτών. Από τις αρχές Δεκεμβρίου οι κάτοικοι φρόντιζαν να προμηθευτούν χοιρινό κρέας απαραίτητο για τους σαρμάδες και τα λουκάνικα αλλά και λάχανα για να ετοιμάσουν την παραδοσιακή αρμιά (λάχανο τουρσί),⁷⁸ να είναι έτοιμα για τα

⁷⁷ *Εγκυκλοπαίδεια Ελληνικού τύπου* τομ.2 σελ. 535

⁷⁸ Κοκκίνου- Στασινοπούλου Όλγα “*Η γιαγιά Πηνιώ*” Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Καστοριάς 2010, σελ.36

Χριστούγεννα,⁷⁹ και τα οποία βρίσκονταν πάντα στο γιορτινό τραπέζι.⁸⁰ Δυστυχώς υπήρχαν όμως και χρονιές που λόγω έλλειψης του χοιρινού, πολλοί δεν κατάφεραν να έχουν στο τραπέζι τους σαρμάδες.⁸¹ Κάποιες άλλες χρονιές όπως το 1930 το χοιρινό κρέας ήταν αρκετά φθηνό κι έτσι μπόρεσαν να το εξασφαλίσουν όλοι οι κάτοικοι και να φτιάξουν τα παραδοσιακά λουκάνικα τα οποία γεύονταν κατά τη διάρκεια των εορτών.⁸² Στο φύλλο της εφημερίδας 27.12.36 δίνεται η πληροφορία ότι τους σαρμάδες τους βράζανε τρεις ημέρες σε χωματένια τσουκάλια (οι σαρμάδες είχαν συμβολικό χαρακτήρα καθώς παρομοιάζονταν με τα σπάργανα του Χριστού, 3.2.24). Πολλοί ήταν αυτοί που είχαν στα σπίτια τους γουρούνια και τα έσφαζαν πριν τα Χριστούγεννα για να εξασφαλίσουν το κρέας των γιορτών. Κατά το σφάξιμο δε των γουρουνιών, στη *γουρουνοχαρά* όπως ονομάζεται, μαζεύονταν φίλοι και συγγενείς στα σπίτια, και στήνονταν γλέντια τρικούβερτα. Το σφάξιμο του γουρουνιού θεωρούνταν αρκετά δύσκολο έργο και εκτός από τους χασάπηδες το αναλάμβαναν και ορισμένοι Καστοριανοί που γνώριζαν καλά την τεχνική.⁸³ Πάντα, εκτός από το κρέας στο χριστουγεννιάτικο τραπέζι υπήρχαν και γλυκίσματα, όπως μπακλαβάς, σάλιαροι, τόπια, κουραμπιέδες και σούσλια.⁸⁴ Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών, επειδή οι χανούμισσες, όπως έλεγαν τις γυναίκες των Οθωμανών, αναγκάστηκαν να φύγουν ο μπακλαβάς φτιάχονταν κυρίως στα ζαχαροπλαστεία ενώ τα υπόλοιπα γλυκά τα ετοίμαζαν οι ντόπιες νοικοκυρές.

Ένα έθιμο που γιόρταζαν την προπαραμονή των Χριστουγέννων, δηλαδή στις 23 Δεκεμβρίου τα ξημερώματα ήταν οι Κόλλιεντες, ή Κάλαντα, όπως τα ονόμαζαν. Τα παιδιά πριν ξημερώσει με τα καλαθάκια τους και τα όργανά τους σε ομάδες πήγαιναν στα σπίτια της συνοικίας και έψελναν τα χριστουγεννιάτικα τραγούδια. Κάποιες φορές περιφέρον μαζί τους και μια τεχνητή φάτνη. Η διαφορά στα Κάλαντα που έψελναν οι Καστοριανοί από αυτά της υπόλοιπης Ελλάδας είναι πως έψελναν τα τραγούδια ανάλογα με την οικογένεια και το σπιτικό στα οποία απευθύνονταν. Για παράδειγμα, αν υπήρχε βρέφος στο σπίτι, αν είχαν κόρη ή μικρό μαθητή έλεγαν διαφορετικούς στίχους. Έτσι οι στίχοι που έψελναν διέφεραν και στον δάσκαλο, τον Μητροπολίτη, τον ξενιτεμένο ή την κόρη που επρόκειτο να παντρευτεί.⁸⁵ Όλοι περίμεναν να περάσουν τα παιδιά και να τραγουδήσουν τα κόλλιεντα⁸⁶. Τα Καστοριανά κάλαντα διακρίνονταν για την έκφρασή τους που είναι γλαφυρή, για το περιεχόμενο και τον μελωδικό

⁷⁹ Καστοριά 28/11/37

⁸⁰ Καστοριά 06/01/26

⁸¹ Καστοριά 13/01/24

⁸² Καστοριά 25/10/30

⁸³ Σιάνου ο.π. σελ. 32

⁸⁴ Καστοριά 13/01/24

⁸⁵ Καστοριά 06/01/24

⁸⁶ Διδασκάλου Ιφιγένεια “Καστοριανά ” , Θεσ/νίκη 1959, σελ. 53

τους τόνο. Γλαφυροί οι στίχοι με τις παρομοιώσεις, τους χαρακτηρισμούς και τα κοσμητικά τους επίθετα, επίθετα που δημιουργούσαν ανάγλυφη την εικόνα του προσώπου που αναφέρονταν⁸⁷. Οι νοικοκυρές οι οποίες είχαν προετοιμάσει τη μαλάθα τους (καλάθι πλεγμένο από καλάμια)⁸⁸ έδιναν στα παιδιά ως αντάλλαγμα κυρίως κάστανα και καρύδια, αλλά και μήλα, κυδώνια και άλλους καρπούς της εποχής. Αφού τελείωναν τα παιδιά την περιφορά τους έκαναν την μοιρασιά των δώρων τους και πήγαιναν στα σπίτια τους να ετοιμαστούν για την ημέρα των Χριστουγέννων. Από την δεκαετία του 1930 οι νοικοκυρές άρχισαν σταδιακά εκτός από καρπούς και φρούτα να δίνουν στα παιδιά και λεφτά⁸⁹ ή μόνο λεφτά.⁹⁰ Δεν είναι μόνο τα παιδιά που γύριζαν στην πόλη ψέλνοντας τα Κάλαντα αλλά και η Χορωδία της πόλης, η οποία προσέφερε τα χρήματα που είχε συγκεντρώσει στη Φιλόπτωχο Αδελφότητα Κυριών Καστοριάς⁹¹ και στους άπορους της πόλης.⁹²

Ανήμερα των Χριστουγέννων μαζεύονταν όλη η οικογένεια μαζί στο σπίτι. Το πρωί φορούσαν τα γιορτινά τους και πήγαιναν στην εκκλησία, ενώ το μεσημέρι έτρωγαν στο πλούσιο τραπέζι που είχαν ετοιμάσει οι γυναίκες της οικογένειας για την γέννηση του Χριστού⁹³. Το σπίτι στρώνονταν αυτές τις μέρες με φλοκάτες- βελέντζες για να είναι ζεστό⁹⁴.

Κάλαντα έψελναν και την παραμονή της Πρωτοχρονιάς όπου εκτός από τα παιδιά και μεγάλες παρέες ανδρών γύριζαν στις γειτονιές. Η πιο γνωστές παρέες ήταν του «Τσαρσινού Μαχαλά» εξαιτίας των πολλών μελών της αλλά και του «Μαχαλά του Αγίου Λουκά» στο Απόζαρι εξαιτίας του γνωστού τραγουδιστή της, του κ. Γραμματικού.⁹⁵

Την Πρωτοχρονιά γιορτάζονταν το έθιμο της βασιλόπιτας και του τυχερού που κέρδιζε το φλουρί. Πάντα ένα κομμάτι ήταν αφιερωμένο στον Χριστό, ένα στο σπίτι, ένα για καλή σοδειά και τα υπόλοιπα μοιράζονταν στα μέλη της οικογένειας. Σταδιακά την θέση της παραδοσιακής πίτας αρχίζει να παίρνει το μπουρέκι. Την ίδια μέρα μοιράζονται και δώρα στα μέλη της οικογένειας.⁹⁶

Πρώτη φορά στο φύλλο που κυκλοφόρησε στις 17.1.37 γίνεται αναφορά στο χριστουγεννιάτικο δέντρο που αρχίζει να κερδίζει έδαφος και στην Καστοριά.

⁸⁷ Σιάνου ο.π. σελ.55

⁸⁸ Κοκκίνου- Στασινοπούλου ο.π. σελ.65

⁸⁹ Καστοριά 27/12/36

⁹⁰ Καστοριά 26/12/37

⁹¹ Καστοριά 20/12/36

⁹² Καστοριά 01/01/36

⁹³ Κοκκίνου- Στασινοπούλου ο.π. σελ.68

⁹⁴ Διδασκάλου ο.π. σελ.52

⁹⁵ Καστοριά 08/01/024

⁹⁶ Καστοριά 11/01/25

Από την παραμονή του Αγίου Βασιλείου ως και ανήμερα του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, οι καστοριανές παρέες έκλειναν μουσικούς με νταούλια (ζουρνάδες) και γύριζαν παρέες, μπουλούκια σε όλη την πόλη. Πάνω από 30 μπουλούκια τριγύριζαν στην πόλη, μεταμφιεσμένοι και επισκέπτονταν φιλικά σπίτια.

Επίσης, η γιορτή των Θεοφανίων συνδέεται άμεσα με αυτό το διάστημα των εορτών. Στις 6 Ιανουαρίου γιορταζόταν με μεγαλοπρέπεια στην Μητρόπολη ο Αγιασμός των Υδάτων με την παρουσία πλήθους κόσμου και στην συνέχεια συγκεντρώνονταν όλοι στη Σκάλα, όπου γινόταν η κατάδυση του Σταυρού, την οποία συνόδευε μουσική υπόκρουση.

Γνωρίζουμε ότι το 1925 συνέβη και ένα παράδοξο γεγονός, όταν ο Δεσπότης έριξε τον Σταυρό στην λίμνη εξαιτίας της μεγάλης συμμετοχής των κολυμβητών έγινε πραγματικός αγώνας για το πιάσιμο του Σταυρού με αποτέλεσμα να σπάσει σε 3-4 κομμάτια και τελικά το μεγαλύτερο κομμάτι να το πάρει στον Μητροπολίτη ο κ. Γ. Καλλίνικος.

Το 1926 συμμετείχαν 5 κολυμβητές και ο τυχερός που έλαβε τον Σταυρό ήταν ο κ. Γ. Λιουρδής και στη συνέχεια έγινε η περιφορά του σε ολόκληρη την πόλη.⁹⁷ Ο Νότης του Λάζου έπιασε τον Σταυρό το 1924⁹⁸ και το 1931 ο Νότης Δημητρίου. Η κατάδυση του Σταυρού το 1932 ήταν διαφορετική παρά το πλήθος που είχε συγκεντρωθεί διότι απουσίαζε η παλιά αίγλη της γιορτής, καθώς ήταν κενή η θέση του Δεσπότη.⁹⁹

Τέλος με την γιορτή των Θεοφανείων συνδέεται και το έθιμο των Καλικάντζαρων που εμφανίζονταν την ημέρα των Χριστουγέννων και έφευγαν με το βάπτισμα του νερού την ημέρα των Φώτων.

Έντονη ήταν η κίνηση στην πόλη στις 6, 7 και 8 Ιανουαρίου, το τριήμερο των Ραγκουτσαριών, όπως ονομάζεται. Η λέξη Ραγκουτσάρια προέρχεται από το λατινικό rogator, που σημαίνει επαίτης, ή το rogatorio που σημαίνει αίτηση, αφού οι ραγκουτσάρηδες ενοχλούσαν, αστειεύονταν και με φορτικό τρόπο ζητούσαν δώρα¹⁰⁰. Την ημέρα της Πατερίτσας δηλαδή στις 8 Ιανουαρίου κατέφθαναν στην πόλη και πολλοί χωρικοί και όλοι μαζί χορεύοντας και διασκεδάζοντας κατέληγαν στο Ντολτσό και γλεντούσαν μέχρι να νυχτώσει.¹⁰¹ Στα Καρναβάλια του 1924 γίνεται πρώτη φορά αναφορά σε μπουλούκια προσφύγων που διασκεδάζαν με την συνοδεία της λύρας. Κάποιες χρονιές η κίνηση δεν ήταν και τόσο έντονη όπως το 1929 όπου γίνεται αναφορά σε 2-3 μπουλούκια, την παραμονή, τα οποία όμως

⁹⁷ Καστοριά 10/01/26

⁹⁸ Καστοριά 20/01/24

⁹⁹ Καστοριά 10/01/32

¹⁰⁰ Σιάνου ο.π. σελ.58

¹⁰¹ Καστοριά 27/01/24

διαλύθηκαν νωρίς.¹⁰² Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών και την φυγή των γύφτων με τα όργανα από την περιοχή, οι ορχήστρες που συνόδευαν τα μπουλούκια αποτελούνταν από βιολιά.¹⁰³ Όμως, η απουσία των γύφτων με τα όργανά τους και κυρίως τους ζουρνάδες ήταν αισθητή στους κατοίκους.¹⁰⁴

Αντίθετα, το 1935 το πολύ χιόνι ήταν η αιτία για να μη γιορταστεί η Πατερίτσα στο Ντόλτσο αλλά στις αίθουσες Παλλάδιο και Αίγλη, αλλά και στα καφενεία της πόλης.¹⁰⁵ Μάλιστα την επόμενη χρονιά ήταν τόσο μεγάλη η κίνηση σε αυτές τις αίθουσες που έκλεισαν τις πόρτες, γιατί δεν μπορούσε να μπει άλλος κόσμος.

Πρωτοφανής στα χρονικά χαρακτηρίστηκε η ημέρα της Πατερίτσας του 1931 όπου συνέβη ένα παράδοξο γεγονός. Το άτυχο αυτό γεγονός οφείλονταν στη νοοτροπία του Εισαγγελέα Καστοριάς, κ. Καρυώτη ο οποίος επενέβη άστοχα σε ένα καυγά ανάμεσα σε δύο μπουλούκια. Κάποιος μεταμφιεσμένος χτύπησε τον Εισαγγελέα χωρίς να γνωρίζει ποιος είναι, τότε ο εισαγγελέας κάλεσε την χωροφυλακή, έκλεισε το καφενείο της περιοχής, σταμάτησε τους εορτασμούς μετά τις 10 μ.μ. και συνέλαβε επ' αυτοφώρω τέσσερις επιφανείς πολίτες που δεν είχαν καμία σχέση με το συμβάν. Το επόμενο πρωί πλήθος κόσμου συγκεντρώθηκε έξω από το σταθμό της χωροφυλακής, η κατάσταση είχε αρχίσει να ξεφεύγει, επενέβησαν ο Δήμαρχος κ.Ωρολογόπουλος, οι βουλευτές Βαλαλάς και Ζάχος, ο γερουσιαστής Χρηστίδης και ο Πρόεδρος του τοπικού συμβουλίου κ. Παπαδίσκος. Ευτυχώς άμεση ήταν η επέμβαση του Εισαγγελέα Εφετών Θεσσαλονίκης και αποφεύχθηκε παρ' ολίγον αιματοχυσία. Τα γεγονότα έγιναν γνωστά στο πανελλήνιο.¹⁰⁶ Ο Εισαγγελέας Καστοριάς συνέχισε την σκληρή του στάση στέλνοντας σε 45 καστοριανούς πολίτες κλήσεις για διατάραξη κοινής ησυχίας, κατέθεσε μήνυση εναντίον του Δημάρχου, των μελών του δημοτικού συμβουλίου, εναντίον της τοπικής εφημερίδας και των τεσσάρων δικηγόρων των συλληφθέντων για υποκίνηση εξέγερσης του πλήθους. Δικάστηκαν 32 πολίτες οι οποίοι αθωώθηκαν εκτός από τρεις που τους επιβλήθηκε πρόστιμο 100 δρχ. στον καθένα. Το ζήτημα έληξε οριστικά με απόφαση του υπουργού Δικαιοσύνης που μετέθεσε τον εισαγγελέα στην εισαγγελία Καλαβρύτων.¹⁰⁷

Τα Καρναβάλια της επόμενης χρονιάς παρά την οικονομική κρίση δεν θύμιζαν καθόλου τα επεισοδιακά γεγονότα του 1931. Αντίθετα συγκέντρωσαν πλήθος κόσμου και πολλούς καλοφτιαγμένους μασκαράδες.¹⁰⁸ Στην πλατεία του Ντολτσού είχαν συγκεντρωθεί περίπου

¹⁰² Καστοριά 11/01/29

¹⁰³ Καστοριά 11/01/25

¹⁰⁴ Καστοριά 10/01/32

¹⁰⁵ Καστοριά 06/01/35

¹⁰⁶ Καστοριά 11/01/31

¹⁰⁷ Καστοριά 15/02/31 και 22/02/31

¹⁰⁸ Καστοριά 10/01/32

3.000 θεατές.¹⁰⁹ Λέγεται πως αν βρισκόταν κανείς στην πλατεία του Ντολτσού τις απογευματινές ώρες τις 8^{ης} Ιανουαρίου δεν μπορούσε να κάνει βήμα τόσο από το πλήθος των θεατών όσο και από τα μπουλούκια των μεταμφιεσμένων, τους χορούς και το ξεφάντωμα της τελευταίας μέρας του τριμήρου¹¹⁰.

Ένα ακόμη έθιμο που έχει συνδυαστεί με την χριστιανική γιορτή της Σαρακοστής αλλά είναι προχριστιανικό είναι το άναμμα της Μπουμπούνας. Την Μικρή Αποκριά άναβαν στις γειτονιές τις μικρές φωτιές ενώ τη Μεγάλη Αποκριά τις τρανές μπουμπούνες. Το βράδυ της Μεγάλης Αποκριάς στους μαχαλάδες της πόλης άναβαν φωτιές, ενώ τα παιδιά είχαν ήδη ξεκινήσει την προετοιμασία αρκετό καιρό πριν μαζεύοντας ξύλα, κλαδιά, καλάμια, τσάκνα κ.α.¹¹¹, τα αποθήκευαν σ' ένα υπόγειο και τα φύλαγαν από τυχόν επιδρομές παιδιών από άλλες γειτονιές που είχαν σκοπό την αρπαγή τους. Το πρωί της Κυριακής μετέφεραν τα ξύλα που είχαν συγκεντρώσει και τα τοποθετούσαν γύρω από ένα μακρύ και χοντρό κοντάρι στο πιο ανοιχτό μέρος της γειτονιάς¹¹². Υπήρχε ανταγωνισμός για το ποια μπουμπούνα θα είναι η μεγαλύτερη, ποιας δηλαδή οι φλόγες θα ανέβαιναν πιο ψηλά και θα παρουσίαζαν το πιο φαντασμαγορικό θέαμα, και συνήθως κέρδιζε η μπουμπούνα στο Απόζαρι. Από άποψη συμμετοχής του κόσμου αυτή που συγκέντρωνε συνήθως τον περισσότερο ήταν η μπουμπούνα στην Μητρόπολη.¹¹³ Το 1932 οι κακές καιρικές συνθήκες δεν ευνόησαν την αποκριάτικη εκδήλωση και οι μπουμπούνες δεν εντυπωσίασαν ιδιαίτερα τον κόσμο. Παρόλα αυτά η μπουμπούνα της συνοικίας Εβραΐδος είχε τα πρωτεία αυτήν την χρονιά.

Κατά το έθιμο οι άντρες χόρευαν πάνω από την φωτιά για να διώξουν τους ψύλλους από πάνω τους και να απαλλαγούν από το κακό.¹¹⁴ Θωρούνταν καθαρήριο υλικό αλλά και καθαρήριο της ψυχής.¹¹⁵ Το έθιμο της Μπουμπούνας θεωρείται προχριστιανικό και συνδέεται με την άγια και ιερή φωτιά¹¹⁶.

Το μεσημέρι της Μεγάλης Αποκριάς οι γαμπροί έπαιρναν το φαγητό που ετοίμαζαν οι γυναίκες τους στο σπίτι και πήγαιναν να γευματίσουν στις πεθερές τους.¹¹⁷ Το ίδιο βράδυ σε όλα τα καστοριανά σπίτια λάμβανε χώρα το έθιμο του Χάσκαρη σύμφωνα με το οποίο το μεγαλύτερο σε ηλικία μέλος του σπιτιού έδενε ένα αυγό σε μια κλωστή και με ένα καλάμι το

¹⁰⁹ Καστοριά 17/01/32

¹¹⁰ Σιάνου ο.π. σελ.56

¹¹¹ Καστοριά 09/03/24

¹¹² Σιάνου ο.π. σελ.58

¹¹³ Καστοριά 08/03/25

¹¹⁴ Καστοριά 18/02/34

¹¹⁵ Καστοριά 21/03/37

¹¹⁶ Σιάνου ο.π. σελ.59

¹¹⁷ Καστοριά 14/03/26

πλησίαζε στα στόματα των υπολοίπων.¹¹⁸ Στο τέλος αφού είχε δοθεί ο Χάσκαρης σε όλα τα μέλη της οικογένειας ο νοικοκύρης του σπιτιού έκαιγε την κλωστή αναφωνώντας μέχρι να καεί ολόκληρη «σιτάρι- σιτάρι- σιτάρι» ή άλλη λέξη που σχετίζονταν με τα προϊόντα των κτημάτων ή της δουλειάς τους ως επίκληση στο Θεό για καλή σοδειά ή καλά κέρδη¹¹⁹. Ήταν η τελευταία Κυριακή που έτρωγαν αυγά καθώς από την επόμενη μέρα ξεκινούσε η νηστεία και σύμφωνα με την παράδοση έτσι έκλειναν τα στόματα, με αυγό και άνοιγαν πάλι την Κυριακή του Πάσχα με το κόκκινο αυγό.

Την επόμενη ημέρα την Καθαρά Δευτέρα, οι γυναίκες της πόλης συνήθιζαν να καθαρίζουν όλα τα μαγειρικά σκεύη για να φύγει κάθε ίχνος κρέατος εξαιτίας της νηστείας που ακολουθούσε.¹²⁰ Όμως, αργότερα την Καθαρά Δευτέρα άρχισαν να γιορτάζουν τα Κούλουμα και αντί για καθαριότητα οι γυναίκες έβγαιναν βόλτα στη φύση.¹²¹

Τις Παρασκευές της Σαρακοστής, πλήθος γυναικών συγκεντρώνονταν στους ναούς να ψάλλουν τους Χαιρετισμούς, με την Μητρόπολη να συγκεντρώνει τον περισσότερο κόσμο.¹²² Ιδιαίτερο όμως ενδιαφέρον είχε η πρώτη Παρασκευή της Σαρακοστής όπου όλες οι γυναίκες συγκεντρώνονταν στην εκκλησία και οι ανύπαντρες κοπέλες κατά το έθιμο έπαιρναν κόλλυβα, για να τα βάλουν κάτω από το μαξιλάρι τους και να δούνε ποιον θα παντρευτούν.¹²³

Την Κυριακή των Βαΐων τα παιδιά έψελναν τα Βάγια και ετοιμάζονταν με μεγάλη χαρά και προσμονή να στήσουν τη Ροδάνη. Οι Ροδάνες ήταν έθιμο των εορτών του Πάσχα που σταδιακά άρχιζε να φθίνει, θεωρούνταν προάγγελος του σύγχρονου λούνα παρκ. Η Ροδάνη ήταν μια χειροκίνητη μεγάλη ξύλινη ρόδα με δύο ή τέσσερα διαθέσιμα καθίσματα που περιστρέφονταν ψηλά, σε ύψος τρία με τέσσερα μέτρα και συγκέντρωνε πλήθος κόσμου.

Το «γύρισμα ή το ανέβασμα» στη Ροδάνη δεν ήταν μόνο απόλαυση των παιδιών αλλά και των μεγάλων και γινόταν με αντάλλαγμα κόκκινα αυγά ή χρήματα. Τη Ροδάνη την γυρνούσαν και ανάποδα όταν εκείνος που ανέβαινε πλήρωνε περισσότερα λεφτά. Πολλές φορές γύρω τους συγκεντρώνονταν όργανα κυρίως ζουρνάδες που έπαιζαν διάφορους μουσικούς σκοπούς. Μετά την Κυριακή του Θωμά χαλνούσαν τη Ροδάνη και το υλικό της το μετέφεραν σε κάποιο σπίτι της παρέας που την έστηνε και το κρατούσαν για την επόμενη χρονιά¹²⁴. Το 1924 είχε στηθεί Ροδάνη μόνο στη συνοικία του Καρανά και όχι στο Ντολτσό και στον Μάντη Λάππα όπως συνηθίζονταν παλαιότερα. Το 1931 απουσίαζε εντελώς από την

¹¹⁸ Καστοριά 14/03/26 και 22/02/31

¹¹⁹ Σιάνου ο.π. σελ.60

¹²⁰ Καστοριά 08/03/25

¹²¹ Καστοριά 21/03/37

¹²² Καστοριά 16/03/24 και 18/03/34

¹²³ Καστοριά 08/05/23, 16/03/24, 08/03/31 και 20/03/32

¹²⁴ Σιάνου ο.π. σελ.63

πόλη, ενώ το 1932 δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια Ροδάνη της προκοπής.¹²⁵ Σταδιακά σαν έθιμο είχε αρχίσει να χάνεται και η μοναδική Ροδάνη που στηνόταν στο Αποζαρι είχε χάσει και αυτήν την παλιά της κίνηση.¹²⁶

Επίσης, και η Μεγάλη Εβδομάδα που εορτάζονταν με κατάνυξη συγκέντρωνε πλήθος πιστών στους ναούς. Όμως, αυτό που ξεχώριζε ήταν το πανηγύρι της Μ. Τετάρτης και της Μ. Πέμπτης που συγκέντρωνε κόσμο ακόμη και από τα γύρω χωριά στην πόλη. Έντονη ήταν η κίνηση που παρατηρούνταν αυτές τις δύο μέρες καθώς πολλοί χωρικοί μαζεύονταν στην πόλη για να αγοράσουν ζώα.¹²⁷

Η Κυριακή του Πάσχα γιορτάζονταν όπως και στις μέρες μας με τα κόκκινα αυγά και το ψήσιμο του οβελία. Το 1932, παρά την οικονομική κρίση που βίωνε η χώρα το Πάσχα γιορτάστηκε με μεγαλοπρέπεια. Τα μεσάνυχτα του Μ. Σαββάτου η γιορτή της Αναστάσεως γιορτάστηκε με λαμπρότητα στον Μητροπολιτικό Ναό της πόλης αλλά και στον Ιερό Ναό Αγίου Γεωργίου. Και στους δύο ναούς τμήματα του Οικοτροφείου έψαλλαν το «Χριστός Ανέστη». Ο στρατός με τους φαντάρους γιόρταζε το Πάσχα στους στρατώνες. Ανήμερα του Πάσχα στα στρατόπεδα ετοιμάστηκε πλούσιο γεύμα με τον παραδοσιακό οβελία και άλλα εδέσματα. Οι διοικητικές και δικαστικές αρχές επισκέφθηκαν τους άντρες του στρατού και της χωροφυλακής και τους κέρασαν αρνί, κρασί και αυγά. Αισθητή όμως ήταν η απουσία του Μητροπολίτη αλλά και η διανομή αυγών από την Μητρόπολη Καστοριάς.¹²⁸

Ένα έθιμο του τόπου την περίοδο του καλοκαιριού με θρησκευτική προέλευση ήταν η γιορτή του Κλήδονα. Γιορτάζονταν κάθε χρόνο στις 24 Ιουνίου στη γέννηση του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή και κάθε φορά αναλάμβανε την προετοιμασία του διαφορετική οικογένεια. Σύμφωνα με το έθιμο την παραμονή του Κλήδονα το αγόρι της οικογένειας έφερνε από το βουνό το «αγκάθι», ένα μεγάλο κλωνάρι με αγκάθια, ενώ το κορίτσι της οικογένειας κατά το σούρουπο πήγαινε στη λίμνη και έφερνε το «βουβό νερό», δηλαδή έπρεπε καθ' όλη την διαδρομή της καθόδου και της ανόδου να μη μιλήσει και να μη χαιρετίσει κανέναν, κρατώντας ένα γκιούμι γεμάτο με νερό. Στη συνέχεια μαζεύονταν τα κορίτσια της γειτονιάς και έριχναν στο νερό από ένα αντικείμενο ως σημάδι, ένα δαχτυλίδι, μια καρφίτσα, ένα σταυρό κ.α., τα έριχναν στο νερό, κλείδωναν τον Κλήδονα μέσα στο δοχείο και τραγουδούσαν : *Κλειδώνουμε τον Κλήδονα με του Αγιαννού τη χάρη κι' όποια έχει καλό ριζικό, να δώσει, να το πάρει.* Όλη τη νύχτα έμενε ο Κλήδονας έτσι και το πρωί της επόμενης μέρας δηλαδή στις 24

¹²⁵ Καστοριά 01/05/32

¹²⁶ Καστοριά 01/05/38

¹²⁷ Καστοριά 01/047/34

¹²⁸ Καστοριά 15/05/32

Ιουνίου έβαζαν το αγκάθι μέσα στο γκιούμι με το βουβό νερό και στην συνέχεια τραγουδώντας το στολίζανε με φρούτα και λουλούδια της εποχής και στην κορυφή έβαζαν ένα λουλούδι. Συνεχίζονταν το τραγούδι με τα εξής λόγια: *Στολίζουμε τον Κλήδονα και τώρα και του χρόνου, κάτμαρη και καροφύλλι στην κορφή απ' το γιοφύρι, όπου πέση κι όπου λάχη, να 'χη του Δράσκα τα καλά.* Κατά τη διάρκεια της μέρας στήνονταν χορός γύρω από το στολισμένο κλαδί και αργά το απόγευμα γίνονταν το *τσούλισμα του Κλήδονα*, δηλαδή τα κορίτσια μαζεύονταν γύρω από τον Κλήδονα και με γέλια και χαρές ετοιμάζονταν να τον ανοίξουν και να δουν την τύχη τους. Η μητέρα άνοιγε το δοχείο και τα κορίτσια τραγουδούσαν: *Ανοίγουμε τον Κλήδονα με του Αγιαννού τη χάρη κι' όποια έχει καλό ριζικό, να δώσει, να το πάρει.* Η μητέρα άρχιζε να βγάζει με τη σειρά τα αντικείμενα και αυτό που φανέρωνε πρώτο θεωρούνταν ότι είχε την καλύτερη τύχη και η κοπέλα θα παντρευόταν πιο γρήγορα. Έβγαζε μετά τα υπόλοιπα και στο τέλος τίνιζε το κλαδί να πέσουν οι καρποί και τα κορίτσια συναγωνίζονταν ποια θα πάρει τους περισσότερους. Όλες οι κοπέλες στο τέλος έφευγαν χαρούμενες και ευτυχισμένες¹²⁹ Με αυτόν τον τρόπο έβλεπαν το τυχερό που τους έφερνε η χρονιά.¹³⁰

Ακόμη, οι Καστοριανοί πίστευαν στις Δρύμες, σύμφωνα με τις οποίες απαγορευόταν να κάνεις μπάνιο στην λίμνη αλλά και να πλύνεις τις τρεις πρώτες μέρες του Μαρτίου, Μαΐου και του Αυγούστου, γιατί θεωρούνταν γρουσουζιά και γέμιζαν με σπυριά.¹³¹ Όμως, μετά το 1935 είχε αρχίσει να χάνεται το έθιμο γιατί υπήρχε διαφωνία στο αν οι Δρύμες έβγαιναν στην λίμνη σύμφωνα με το παλιό ή καινούριο ημερολόγιο*¹³² κι έτσι κυρίως τα παιδιά τον Αύγουστο χωρίς να φοβούνται τις Δρύμες κάνανε κανονικά μπάνιο στην λίμνη.

Οι καθημερινές ασχολίες των γυναικών επίσης προδίδουν τον τρόπο ζωής τους αλλά και την πολιτιστική τους ταυτότητα. Κάποιες από τις δραστηριότητές τους που καταγράφονται στα φύλλα των εφημερίδων είναι οι εξής: οι γυναίκες αγόραζαν ντομάτες από το παζάρι για να κάνουν σάλτσα, να την αποθηκεύσουν για να έχει η οικογένεια να φάει κατά τη διάρκεια του χειμώνα και την άνοιξη μέχρι να γίνουν οι φρέσκες ντομάτες από τους κήπους.¹³³ Επίσης τον Ιούνιο όταν γέμιζε το φεγγάρι ζύμωναν τα «φύλλα», δηλαδή τα καστοριανά μακαρόνια. Το

¹²⁹ Διδασκάλου Ιφιγένεια ο.π. σελ. 67-69

¹³⁰ Καστοριά 21/06/25 και 03/07/38

*Στις 16 Φεβρουαρίου του 1923 συνέβη ένα πρωτόγνωρο για τα ελληνικά δεδομένα γεγονός. Την επόμενη μέρα αντί να ξημερώσει 17 Φεβρουαρίου, ξημέρωσε 1^η Μαρτίου σε μια ιστορική μετάβαση για την Ελλάδα από το Ιουλιανό στο Γρηγοριανό Ημερολόγιο. Το γεγονός αυτό σχολιάστηκε για πολλά χρόνια από τους κατοίκους της περιοχής καθώς επηρέασε για πολύ καιρό την καθημερινότητά τους.¹³¹

** ταβάς, ταπί κατασκευασμένο από χυτοσίδηρο, αλουμίνιο ή χάλυβα συνηθισμένο στη καστοριανή μαγειρική.

***πετουλίτσες, λαγγίτες ή τηγανίτες.

¹³¹ Καστοριά 26/07/31

¹³² Καστοριά 11/08/35

¹³³ Καστοριά 14/09/24

φεγγάρι έλεγαν ότι έπρεπε να ήταν γεμάτο γιατί αλλιώς τα φύλλα μούχλιαζαν.¹³⁴ Ακόμη το καλοκαίρι συνήθιζαν να μαγειρεύουν φαγητά στον «ταβά»** με φρέσκα υλικά από τον κήπο όπως πιπεριές και κολοκυθάκια. Το πιο συνηθισμένο φαγητό ήταν ψάρι, που ψάρευαν από την λίμνη, στον ταβά.¹³⁵ Τέλος τον χειμώνα κατά τη διάρκεια του Νοεμβρίου και του Δεκεμβρίου που υπάρχουν πολλές ονομαστικές γιορτές οι γυναίκες πρόσφεραν για γλυκό πετουλίτσες*** με καρύδια και μέλι ή ζάχαρη κυρίως όταν γιόρταζαν οι Κατερίνες και οι Άννες.¹³⁶

Ο εορτασμός ενός Αγίου που κατέχει ξεχωριστή θέση στην κοινωνία της Καστοριάς είναι του Προφήτη Ηλία που εορτάζεται στις 20 Ιουλίου. Ο Προφήτης Ηλίας έχει καθιερωθεί ως ο προστάτης της γούνας, κύριας οικονομικής δραστηριότητας των κατοίκων της πόλης και για αιώνες εορτάζονταν με μεγαλοπρέπεια. Και στις μέρες μας συνεχίζει να θεωρείται προστάτης αλλά ο εορτασμός του έχει χάσει την αίγλη που κατείχε παλαιότερα.

Στον Ιερό Ναό του Αγίου Θεολόγου γιορτάζονταν συνήθως από τα σωματεία του Συνδέσμου των Γουνοποιών, την εργατική ένωση και τον σύλλογο Ομόνοιας. Ο ναός κατακλύζονταν από πλήθος κόσμου. Γνωρίζουμε ότι τον πανηγυρικό λόγο το 1925 εκφώνησε ο καθηγητής Πηχιών και μετά το πέρας της Λειτουργίας οργανώθηκε μουσική εκδήλωση.¹³⁷ Μετά την δοξολογία του ακολούθησε δεξίωση στο σπίτι του τότε Δημάρχου του κ. Αργυρίου Παπαγεωργίου¹³⁸ αλλά και στο σπίτι του κ. Θωμά Ράλλη,¹³⁹ όπου προσφέρθηκαν στους επίσημους γλυκίσματα και αναψυκτικά. Δυστυχώς, το 1932 δεν υπήρξε αντιπροσώπευση του συλλόγου γουναράδων στον εορτασμό του Προφήτη Ηλία λόγω της δυσπραγίας των μελών του.¹⁴⁰

Ιδιαίτερα, μεγαλοπρεπής ήταν ο εορτασμός του 1938 όπου για πρώτη φορά γουνέμποροι και γουνεργάτες γιόρτασαν μαζί για αυτό και η επιτυχία θεωρήθηκε ξεχωριστή. Ο εορτασμός του Προφήτη Ηλία ως προστάτη των γουνοποιών εορτάζονταν και σε άλλες πόλεις που υπήρχαν Καστοριανοί γουναράδες με την ανάλογη μεγαλοπρέπεια, όπως στην Αθήνα.¹⁴¹

Επίσης ο εορτασμός του Αγίου Γεωργίου κατείχε σημαντική θέση, καθώς συνδέεται και με τον εορτασμό του Πάσχα. Οι Αθίγγανοι ακόμα γιόρταζαν τον Άγιο Γεώργιο με νταούλια και ζουρνάδες. Μάλιστα συνήθιζαν να επισκέπτονται τους τοπικούς άρχοντες εκείνη την μέρα

¹³⁴ Καστοριά 07/06/25

¹³⁵ Καστοριά 30/08/25

¹³⁶ Καστοριά 29/11/25

¹³⁷ Καστοριά 26/07/25, 26/07/31 και 31/07/32

¹³⁸ Καστοριά 26/07/31, 31/07/32 και 21/07/35

¹³⁹ Καστοριά 19/07/36

¹⁴⁰ Καστοριά 31/07/32

¹⁴¹ Καστοριά 05/08/34

και να τους προσφέρουν μπακλαβά.¹⁴² Υπήρχε και μια παράδοση την ημέρα του Αγίου Γεωργίου να ζυγίζεται ο κόσμος να ξέρουν πόσες οκάδες ζύγιζε ο καθένας για να μην αδυνατίσουν από τον καλοκαιρινό μόχθο και την σκληρή δουλειά.¹⁴³ Το ζύγισμα αναλάμβανε ο πιο μεγάλος του σπιτιού ή ο πιο ειδικός της γειτονιάς. Στο ερώτημα τι σχέση μπορεί να είχε ο Αϊ- Γιώργης με το ζύγισμα δεν υπάρχει κάποιο γραπτό κείμενο ή ερμηνεία που να τα συνδέουν.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο εορτασμός του Αγίου Γεωργίου το 1936 ήταν διαφορετικός από τις προηγούμενες χρονιές. Εκείνη την χρονιά γιορτάστηκε μεγαλοπρεπώς, καθώς συνδεόταν με την ονομαστική εορτή του βασιλέως. Ολόκληρη η πόλη σημαιοστολίστηκε, στην Δοξολογία του Μητροπολιτικού Ναού παρευρέθηκαν όλες οι τοπικές αρχές και τα σχολεία της πόλης, ακολούθησε παρέλαση στην πλατεία του Αγίου Αθανασίου με την συνοδεία του Ωδείου Καστοριάς που έψελνε το *Πολυχρόνιον ποιήσαι*.¹⁴⁴

Ο εορτασμός των Αγίων συνήθως συγκέντρωνε τις γυναίκες της πόλης στους Ναούς όπως τον Δεκαπενταύγουστο που γιόρταζε η Μονή της Παναγίας Μαυρώτισσας. Επίσης, κατά την διάρκεια της Πεντηκοστής οι γυναίκες πήγαιναν κάθε πρωί στην Παναγία την Φανερωμένη με λάδι και κεριά.¹⁴⁵ Της Αναλήψεως οι κάτοικοι συγκεντρώνονταν στο νησί των Δουπιακών (Δισπηλιό) όπου γιόρταζε ο τοπικός Ναός.¹⁴⁶ Ο κόσμος που κατέφθανε σε όλη την διάρκεια της ημέρας γιόρταζε με φαγοπότι και γλέντι.¹⁴⁷ Επίσης της Αναλήψεως γιόρταζε και η Μονή της Σλιβένης (Κορομηλιά) την οποία επίσης επισκέπτονταν πλήθος κόσμου.¹⁴⁸ Του Αγίου Σωτήρος οι Καστοριανοί συγκεντρώνονταν στην Γραβίνεσα (Γάβρος)¹⁴⁹ ενώ του Αγίου Παντελεήμονος στην συνοικία του Απόζαρι.¹⁵⁰ Τον εορτασμό αυτών των Αγίων συνόδευε και πανηγύρι. Επίσης, γιορτάζονταν και ο Άγιος Νικόλαος ως προστάτης των ψαράδων της πόλης¹⁵¹ αλλά και ο Άγιος Νικάνορας, το παρεκκλήσι της Μητροπόλεως.¹⁵² Στις 7 Αυγούστου εορτάζεται η μνήμη του Αγίου Νικάνορα και πανηγύριζε ο Ιερός Ναός της Αγίας Παρασκευής (Οικονόμου) όπου φυλάσσονταν τα ιερά λείψανα του Αγίου όπου υπήρχε και μια μεγάλη εικόνα του.¹⁵³

¹⁴² Καστοριά 11/05/24

¹⁴³ Καστοριά 26/04/25

¹⁴⁴ Καστοριά 03/05/36 και 01/05/38

¹⁴⁵ Καστοριά 18/05/24 και 03/05/25

¹⁴⁶ Καστοριά 07/06/24 και 01/06/30

¹⁴⁷ Καστοριά 12/06/32

¹⁴⁸ Καστοριά 01/06/24

¹⁴⁹ Καστοριά 10/08/24

¹⁵⁰ Καστοριά 02/08/25

¹⁵¹ Καστοριά 13/12/36

¹⁵² Καστοριά 02/08/36

¹⁵³ Καστοριά 21/08/32

Ένα ακόμη σπουδαίο γεγονός αυτής της περιόδου που συνδέεται άμεσα με την θρησκευτική ζωή των κατοίκων ήταν η κηδεία του Μητροπολίτη Καστοριάς Ιωακείμ. Ο Μητροπολίτης κοιμήθη στις 6 Δεκεμβρίου 1931 από αποπληξία. Στην κηδεία του χοροστάτησαν οι Μητροπολίτες Σιατίστης, Κοζάνης, Γρεβενών και περίπου 100 ιερείς της επαρχίας. Επίσης, παρευρέθηκαν όλες οι Αρχές της πόλεως, αντιπρόσωποι της πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας. Τον επικήδειο λόγο εκφώνησαν ο Μητροπολίτης Σιατίστης και ο καθηγητής κ. Πηχιών. Την εκφορά της σωρού κρατούσαν ο έπαρχος κ. Κοντογιάννης, ο δήμαρχος κ. Ωρολογόπουλος, ο πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου κ. Παπαδίσκος και ο καθηγητής κ. Πηχιών. Πάνω από 15 χιλιάδες κόσμου παρακολούθησαν την πομπή από τον Μητροπολιτικό ναό ως τα νέα νεκροταφεία και πάνω από 50 στεφάνια κατατέθηκαν. Κατά την εκφορά της σωρού η μουσική του Οικοτροφείου έπαιζε πένθιμα εμβατήρια. Ο αείμνηστος Μητροπολίτης θάφτηκε στο Άγιο Βήμα του νέου ναού στο νεκροταφείο (νυν Ναός Αγίων Πάντων).¹⁵⁴

Σημαντική ήταν και χειροτονία του νέου Μητροπολίτη Καστοριάς. Η Ιερά Σύνοδος Αθηνών ψήφισε ως Μητροπολίτη Καστοριάς τον Νικηφόρο Παπασιδέρη, τον έως τότε γραμματέα της Ιεράς Συνόδου,¹⁵⁵ ο οποίος χειροτονήθηκε στις 22 Μαρτίου και οι κάτοικοι τον υποδέχτηκαν με μεγαλοπρέπεια παρά την έντονη βροχή στις 3 Μαΐου 1936. Όλη η περιφέρεια παρευρέθηκε στην άφιξή του και ιδιαίτερη εντύπωση προκάλεσε στους πιστούς ο εμπνευσμένος και χριστιανικός λόγος του.¹⁵⁶ Ο Νικηφόρος Παπασιδέρης παρέμεινε στον αρχιερατικό θρόνο της Μητροπόλεως Καστοριάς για 22 χρόνια¹⁵⁷.

Η ιδιαίτερα εκτενής κάλυψη των θρησκευτικών εκδηλώσεων υποδεικνύει ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία διατηρούσε κεντρικό ρόλο στη δημόσια ζωή της Καστοριάς. Μέσα από τα δημοσιεύματα, η εφημερίδα δεν κατέγραφε απλώς τα γεγονότα, αλλά συνέβαλλε στη διατήρηση και αναπαραγωγή των τοπικών θρησκευτικών και πολιτισμικών παραδόσεων.

¹⁵⁴ Καστοριά 13/12/31

¹⁵⁵ Καστοριά 19/01/36

¹⁵⁶ Καστοριά 10/05/36

¹⁵⁷ Κουτσιαύτης Εμμανουήλ “*Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου και Επίσκοποι Μητροπόλεως Καστοριάς 150 χρόνια (1850-2006)*” εκδ. Ιερού Μητροπολιτικού Ναού Καστοριάς, Καστοριά 2006

Ε.3 Δημόσιες τελετές και ιστορία στην Καστοριά

Ιδιαίτερα σημαντικοί στη διαμόρφωση κυρίως της εθνικής αλλά και πολιτιστικής ταυτότητας των Καστοριανών ήταν οι εορτασμοί των εθνικών επετείων. Εντυπωσιακός είναι ο τρόπος που περιγράφεται ο εορτασμός της εθνικής επετείου της Επανάστασης του 1821 στο φύλλο της Εφημερίδας στις 30.3.24 όπου συνέπεσε και με την εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα. Τριπλή γιορτή θεωρούνταν, καθώς γιορτάστηκε και ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου την ίδια ημέρα¹⁵⁸ Ο εορτασμός ήταν μεγαλειώδης και τις επόμενες χρονιές, καθώς ακολουθήθηκε πιστά το τυπικό του εορτασμού.¹⁵⁹

Η εθνική γιορτή της Δημοκρατίας γιορτάστηκε το 1934¹⁶⁰ με κάθε επισημότητα και μεγαλοπρέπεια όπως είχε ζητήσει η κυβέρνηση με τηλεγράφημα που είχε αποστείλει σε όλες τις περιφέρειες της χώρας. Ταυτόχρονα, για τον εορτασμό της 10ης επετείου της εγκαθίδρυσης της Δημοκρατίας κηρύχθηκε τριήμερη αργία των δημοσίων υπηρεσιών της χώρας. Την παραμονή έγινε η καθιερωμένη παρέλαση την οποία συνόδευε με μουσική υπόκρουση η μπάντα του Οικοτροφείου στις κεντρικές οδούς της πόλης. Στα σχολεία της πόλης αλλά και στο Γυμνάσιο αναπτύχθηκε η ιδέα της Δημοκρατίας και την ίδια ημέρα δόθηκε πανηγυρική θεατρική παράσταση του Διδασκαλείου Αρρένων στην αίθουσα του κινηματογράφου. Ανήμερα της 25ης Μαρτίου ακούστηκε ο όρθρος (ή εγερτήριο) με μουσική υπόκρουση του Οικοτροφείου, στην συνέχεια ακολούθησε Δοξολογία στον Μητροπολιτικό Ναό της Καστοριάς, η εκφώνηση πανηγυρικού λόγου, στέψη προτομής στο μνημείο του Παύλου Μελά, παρέλαση του στρατού, των μαθητών, της νεολαίας αλλά και των προσκόπων στην Άνω Αγορά αλλά και στη πλατεία του Αγίου Αθανασίου. Ακολούθησε στέψη αναμνηστικών στην στήλη των Αδελφών Εμμανουήλ, οι σχολικές γιορτές των Δημοτικών σχολείων στις αίθουσες των σχολείων, η σχολική εορτή του Ανώτερου Παρθεναγωγείου και του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών. Την επόμενη μέρα έγινε συγκέντρωση των σχολείων στην Πλατεία του Αγίου Αθανασίου και παρέλαση με την συνοδεία μουσικής από το Οικοτροφείο και τέλος λαμπαδηδρομία από τον στρατό και τους μαθητές.

Διαφορετικός ήταν ο εορτασμός της εθνικής επετείου το 1936 καθώς δεν συγκέντρωσε μεγάλο αριθμό πολιτών εξαιτίας του θανάτου του σπουδαίου πολιτικού Ελευθέριου Βενιζέλου που είχε λάβει χώρα λίγες μέρες πριν.¹⁶¹

¹⁵⁸ Καστοριά 05/04/24

¹⁵⁹ Καστοριά 30/03/30, 29/03/31 και 03/04/32

¹⁶⁰ Καστοριά 25/03/34

¹⁶¹ Καστοριά 29/03/36

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο εορτασμός της Εθνικής επετείου τις χρονιές του 1937 και 1938¹⁶² όπου γιορτάστηκε μόνο η επέτειος της Εθνικής Παλιγγενεσίας και η θρησκευτική εορτή της Θεοτόκου. Κατά το έτος 1938 έγινε και φωταγώγηση των δημόσιων γραφείων της πόλης, του Δημαρχείου, των γραφείων του ΙΧΑ Τομέως και του Επαρχείου. Μετά την εκφώνηση του Πανηγυρικού λόγου από τον κ. Ηλιάδη ακούστηκαν ζητωκραυγές υπέρ του έθνους, της Αυτού Μεγαλειότητος Του Βασιλέως και του Εθνικού Κυβερνήτη Ι. Μεταξά. Εντύπωση προκάλεσε η συμμετοχή και των αυτοκινητιστών στην παρέλαση οδηγώντας τα λεωφορεία τα οποία είχαν στολίσει με κλαδιά δάφνης, με εικόνες των πρωτεργατών της 4ης Αυγούστου και των ηρώων του 1821. Επίσης, εκδόθηκε από το ραδιόφωνο διάγγελμα της Α.Μ. του Βασιλέως προς τον ελληνικό λαό, ο οποίος ζητωκραύγαζε υπέρ του.

Στο ίδιο πλαίσιο όχι όμως με τόση μεγαλοπρέπεια εορτάζονταν και η επέτειος της Απελευθέρωσης της Καστοριάς που έχει καθιερωθεί να γιορτάζεται ως τις μέρες μας στις 11 Νοεμβρίου ανήμερα του Αγίου Μηνά. Ανήμερα της επετείου όλοι συγκεντρώνονταν στον Μητροπολιτικό Ναό όπου τελούνταν η Δοξολογία, προσέρχονταν πρώτα οι μαθητές και οι μαθήτριες των σχολείων της πόλης με την συνοδεία των εκπαιδευτικών τους. Στις 10.30 π.μ. χτυπούσαν χαρμόσυνα οι καμπάνες και στην συνέχεια προσέρχονταν οι τοπικές αρχές και το προσωπικό των πιστωτικών ιδρυμάτων. Εντός και εκτός του ναού βρισκόταν η χωροφυλακή, εκφωνούνταν ο πανηγυρικός της ημέρας και ακολουθούσε εκφώνηση των λόγων από τους μαθητές μπροστά στον ανδριάντα του Παύλου Μελά. Γινόταν η κατάθεση στεφάνων και η τελετή ολοκληρώνονταν με την υπόκρουση του Εθνικού Ύμνου.¹⁶³ Ακολουθούσε παρέλαση κατά μήκος της οδού Αγίου Αθανασίου και δεξίωση εκ μέρους του Δήμου στην αίθουσα του ξενοδοχείου «Παλλάδιον».¹⁶⁴ Το απόγευμα γινόταν λαμπαδηδρομία από τους μαθητές του Οικοτροφείου.¹⁶⁵

Ξεχωριστός ήταν ο εορτασμός της Απελευθέρωσης της Καστοριάς το 1930 όπου γιορτάστηκε ταυτόχρονα, ύστερα από απόφαση του Έπαρχου κ. Β. Δημητριάδη, και η *Εκατονταετηρίς* της Ελληνικής Ανεξαρτησίας.¹⁶⁶ Ο εορτασμός της χαρακτηρίστηκε ως η μεγαλοπρεπέστερη γιορτή της πόλης και οι ξένοι που παρευρέθηκαν ομολόγησαν ότι ξεπέρασε τον εορτασμό των άλλων μακεδονικών πόλεων. Συγχαρητήρια δόθηκαν στον τότε Δήμαρχο κ. Ωρολογόπουλο αλλά και τον κ. Ζαχαριάδη. Σύμμαχος στον εορτασμό ήταν ο καλοκαιρινός καιρός. Σημαιοστολίστηκαν όλα τα σπίτια και τα καταστήματα και διακοσμήθηκε όλη η πόλη

¹⁶² Καστοριά 28/03/37 και 27/03/39

¹⁶³ Καστοριά 16/11/24

¹⁶⁴ Καστοριά 17/11/35

¹⁶⁵ Καστοριά 15/11/31, 04/12/32 και 17/11/35

¹⁶⁶ Καστοριά 12/10/30

με εντυπωσιακές ασπίδες. Την παραμονή της εορτής, καθ' όλη την διάρκεια της ημέρας έφταναν οι προσκεκλημένοι στην πόλη. Ανήμερα της εορτής, η μουσική του Οικοτροφείου έπαιζε χαρμόσινα εμβατήρια από νωρίς το πρωί. Στις 10 π.μ. τρία αεροπλάνα πέταξαν πάνω από τον ουρανό της πόλης και ταυτόχρονα άρχισαν να χτυπούν χαρμόσινα οι καμπάνες της Μητρόπολης. Οργανώσεις με τα λάβάρά τους, μαθητές και μαθήτριες των σχολείων, Εύζωνοι και Μακεδονομάχοι ντυμένοι με φουστανέλες κατευθύνθηκαν προς τον Μητροπολιτικό Ναό, επίσης οι στρατηγοί Φαληρέας και Τσόντος αλλά και ο ελευθερωτής της πόλης στρατηγός Άρτης. Τα παιδιά ήταν ντυμένα με εορταστικές στολές και μια ομάδα αποτελούμενη από κυρίες και δεσποινίδες της πόλης με παλιές, παραδοσιακές ενδυμασίες της Καστοριάς. Οι μοίραρχοι Βελιγκράτης και Μπιτσάκης τηρούσαν την τάξη. Στην Δοξολογία παρευρέθηκαν οι αρχές του τόπου, σύλλογοι, σωματεία, οργανώσεις, η Ισραηλίτικη κοινότητα και οι πρόεδροι των γύρω κοινοτήτων. Ο Ναός ήταν ασφυκτικά γεμάτος το ίδιο και ο προαύλιος χώρος. Τον πανηγυρικό λόγο της ημέρας εκφώνησε ο καθηγητής Γυμνασίου κ. Πηχεών και η επιτροπή οργάνωσης του εορτασμού έριξε 21 πυροβολισμούς. Ακολούθησε η καθιερωμένη παρέλαση στην οδό Αγίου Αθανασίου, πρώτα των μαθητών και μαθητριών των σχολείων και στην συνέχεια του Διδασκαλείου, του Ερυθρού Σταυρού, του Οικοτροφείου, των Μακεδονομάχων και τέλος μιας διμοιρίας Ευζώνων. Μετά την παρέλαση οι επίσημοι προσκεκλημένοι κατέληξαν στο Οικοτροφείο όπου ο Δήμος παρέθεσε γεύμα προς τιμήν τους. Το γεύμα χαρακτηρίστηκε πρωτοφανές. Η λίστα των επισήμων περιλάμβανε αντιπροσώπους απ' όλους τους φορείς, κατά τη διάρκεια του γεύματος ο Δήμαρχος κ. Ωρολογόπουλος εκφώνησε τον δικό του λόγο όπως και ο στρατηγός Άρτης, ο Γενικός Γραμματέας της Γενικής Διοικήσεως κ. Καλλιγιάς, ο Μητροπολίτης κ. Ιωακείμ, ο βουλευτής κ. Βαλαλάς, ο γερουσιαστής κ. Χρηστίδης και τέλος ο εκπρόσωπος του δικηγορικού συλλόγου Κων. Ωρολογόπουλος. Στην συνέχεια κατευθύνθηκαν όλοι στην πλατεία του Ντολτσού όπου βρισκόταν πλήθος κόσμου. Στην μέση της πλατείας ανοίχτηκε λάκκος όπου τοποθετήθηκε η θεμέλιος λίθος για την ανέγερση αναθηματικής στήλης των Καστοριανών Φιλικών Αδερφών Εμμανουήλ. Εκεί εκφώνησε πανηγυρικό λόγο ο ποιητής και καθηγητής γυμνασίου κ. Θ. Παπαθωμάς και στη συνέχεια ακολούθησε η καθιερωμένη κατάθεση στεφάνων. Τέλος οι κυρίες και οι δεσποινίδες της Φιλόπτωχου Αδελφότητος Κυριών Καστοριάς χόρεψαν παραδοσιακούς καστοριανούς χορούς ντυμένες με παλιές καστοριανές φορεσιές. Στην συνέχεια χόρεψαν οι Εύζωνοι και την τελετή έκλεισε ο χορός των Μακεδονομάχων. Το γλέντι συνεχίστηκε μέχρι αργά το βράδυ. Στις 8 μ.μ.

στην αίθουσα του κινηματογράφου δόθηκε συναυλία από τον Μουσικό Όμιλο Νέων Καστοριάς υπό την διεύθυνση του κ. Παρλαπάνη.¹⁶⁷

Στην 24η Επέτειο της Απελευθέρωσης της Καστοριάς¹⁶⁸ εντύπωση προκάλεσε ο ιδιαίτερος σημαιοστολισμός των σπιτιών και των καταστημάτων της πόλης αλλά και η παρέλαση περίπου 30 γυναικών με τις τοπικές καστοριανές ενδυμασίες.

Το διάστημα του Μεσοπολέμου γίνονται προσπάθειες να τιμηθούν δύο ξεχωριστές προσωπικότητες της Καστοριάς. Η πρώτη προσωπικότητα ανήκει στον χώρο των γραμμάτων και των τεχνών. Πρόκειται για τον ποιητή Αθ. Χριστόπουλο. Ο διευθυντής της εφημερίδας *Καστοριά* με ενέργειές του, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό έκανε προσπάθειες για να στηθεί ανδριάντας στην πόλη του καταξιωμένου ποιητή.¹⁶⁹ Ξεκίνησε έρανο με σκοπό να συγκεντρώσει όσα περισσότερα χρήματα μπορούσε. Για την κίνησή του αυτή ο διευθυντής της τοπικής εφημερίδας δέχτηκε τα συγχαρητήρια του βουλευτή Καστοριάς Ι. Βαλαλά με τηλεγράφημα από την Αθήνα και πρόσφερε και ο ίδιος το ποσό των 5.000 δραχμών. Το ενδιαφέρον των Καστοριανών κι όχι μόνο ήταν τόσο μεγάλο που σε κάθε τεύχος της εφημερίδας συναντάμε τα όνομα όσων πρόσφεραν χρήματα για τον έρανο. Οι ενδιαφερόμενοι κατέθεταν τα χρήματα σε ειδικό λογαριασμό της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος για το υποκατάστημα Καστοριάς υπόψιν του κ. Μπουντώνα και κάθε εβδομάδα τα ονόματά τους δημοσιεύονταν στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας. Από τους πρώτους που προσέφεραν χρήματα, εκτός από τον βουλευτή όπως αναφέραμε, ήταν ο Μητροπολίτης Καστοριάς με το ποσό των 1000 δρχ, η ίδια η εφημερίδα *Καστοριά* 1000 δρχ. και άλλοι επιφανείς Καστοριανοί.¹⁷⁰

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ακόμη και ξένοι υπάλληλοι που υπηρετούσαν στην Καστοριά πρόσφεραν κι αυτοί χρηματικά ποσά για την ανέγερση του ανδριάντα.¹⁷¹ Ως τα τέλη του 1925 είχε μαζευτεί το ποσό των 52.060 δρχ.¹⁷² ενώ ως τις 14.3.26 που είχαμε στοιχεία από την εφημερίδα είχε συγκεντρωθεί το ποσό των 84.958 δρχ.. Ο ανδριάντας τοποθετήθηκε στο ύψωμα του Αγίου Αθανασίου τον Μάιο του 1929, στην 157^η επέτειο από την γέννηση του ποιητή και την επιμέλεια του είχε αναλάβει ο γλύπτης Περάκης.¹⁷³ Το κόστος έφτασε τις 140.00

¹⁶⁷ *Καστοριά* 16/11/30

¹⁶⁸ *Καστοριά* 15/11/36

¹⁶⁹ *Καστοριά* 30/08/25

¹⁷⁰ *Καστοριά* 20/09/25 και 04/10/25

¹⁷¹ *Καστοριά* 11/10/25

¹⁷² *Καστοριά* 01/01/26

¹⁷³ *Καστοριά* 03/05/29

δρχ. Τον Φεβρουάριο του 1930 δόθηκε χορός υπέρ του ανδριάντα του ποιητή για να μπορέσει να καλυφθεί μέρος των εξόδων του.¹⁷⁴

Μία άλλη προσωπικότητα που τιμήθηκε ιδιαίτερα ανήκε στον χώρο του στρατού και ήταν ο σπουδαίος μακεδονομάχος Παύλος Μελάς. Τον Οκτώβριο του 1924 τελέστηκε αρχιερατικό μνημόσυνο στον Μητροπολιτικό Ναό Καστοριάς υπέρ της αναπαύσεως της ψυχής του. Το μνημόσυνο έγινε παρουσία πολλού και εκλεκτού κόσμου αλλά και του γιού του Μίκη Μελά ο οποίος ήρθε πρώτη φορά στην Καστοριά.¹⁷⁵ Καθιερώνεται από το 1930 και για κάθε χρόνο το πανελλήνιο μνημόσυνο στο χωριό Στάτιστα (Μελάς) στο μέρος όπου έπεσε νεκρός ο Παύλος Μελάς. Στις 30 Ιουνίου 1934 στον τόπο του ηρωικού θανάτου τελέστηκε μνημόσυνο στο οποίο ήταν καλεσμένοι όλοι οι πολιτικοί και στρατιωτικοί άρχοντες του κράτους για να τιμήσουν τη μνήμη του αλλά και των άλλων πεσόντων Μακεδονομάχων. Η τελετή έγινε με επίσημο και πανηγυρικό τρόπο με σκοπό να γίνει γνωστό το μέγεθος της αυτοθυσίας αυτών των ανθρώπων στο πανελλήνιο.¹⁷⁶ Την πρωτοβουλία είχε αναλάβει ο Δήμος Καστοριάς. Στο μνημόσυνο παρέστησαν ο γιός του αείμνηστου μάρτυρος Μίκης Μελάς, ο Γενικός Γραμματέας της Γενικής Διοικήσεως κ. Κόττας, οι βουλευτές Καστοριάς, ο νομάρχης Φλώρινας και ο Έπαρχος Καστοριάς κ. Βαφείδης.¹⁷⁷ Στην εκδήλωση παρέστησαν και πολλοί Καστοριανοί την μεταφορά των οποίων ανέλαβε η οργάνωση των Μακεδονομάχων της πόλης. Από την εφημερίδα ασκήθηκε κριτική σε όσους εκφώνησαν λόγους στην εκδήλωση γιατί ασχολήθηκαν με κομματικά και πολιτικά ζητήματα και δεν ανέφεραν τίποτα για τον ηρωικό θάνατο των Μακεδονομάχων. Επίσης στην τελετή έκανε και την επίσημη εμφάνισή της η οργάνωση της Εθνικής Ένωσης Ελλάδος της πόλης, της οποίας τα μέλη μάλιστα χαιρέτησαν χιτλερικά όταν ένα μέλος της οργάνωσής τους κατέθεσε στεφάνι.¹⁷⁸

Το 1936 στα γραφεία της εφημερίδας έφτασαν δύο προσκλήσεις μια εκ μέρους του Δημάρχου για το μνημόσυνο που θα τελούνταν στις 30 Ιουνίου και μια από την Εθνική Οργάνωση Παύλου Μελά για το μνημόσυνο στις 29 Ιουνίου.¹⁷⁹

Το 1938 η τέλεση του μνημósυνου για τον Π. Μελά αποκτά διαφορετική μορφή, καθώς οργανώνεται από την Νομαρχία και παρευρέθηκαν εκτός από τις πολιτικές και στρατιωτικές αρχές της περιοχής τα περισσότερα τμήματα της Ε.Ο.Ν. της Φλώρινας, τα δημοτικά σχολεία των γύρω χωριών, οι πρόσκοποι της Φλώρινας, μαθητές και μαθήτριες των

¹⁷⁴ Καστοριά 23/02/30

¹⁷⁵ Καστοριά 08/10/24

¹⁷⁶ Καστοριά 17/06/34

¹⁷⁷ Καστοριά 08/07/34

¹⁷⁸ Καστοριά 08/07/34

¹⁷⁹ Καστοριά 28/06/36

Γυμνασίων Καστοριάς, Φλώρινας, Έδεσσας, Κοζάνης, Σιάτιστας, Γρεβενών και Τσοτυλίου. Σκοπός αυτής της ενέργειας του Νομάρχη κ. Τσαχτσίρα ήταν να παρακολουθήσουν μικροί και μεγάλοι το μνημόσυνο και να διδαχτούν επί τόπου ότι η μεγαλύτερη δόξα και τιμή του επίγειου κόσμου είναι το θνήσκειν υπέρ της πατρίδος.¹⁸⁰ Παράλληλα στις 30 Ιουνίου όπως κάθε χρόνο τελέστηκε επιβλητικό μνημόσυνο παρουσία των Μακεδονομάχων αλλά και του γιού του Παύλου Μελά, Μίκη Μελά. Λόγους εκφώνησαν ο Μακεδονομάχος και δικηγόρος Καστοριάς Τουτουτζής, ο δικηγόρος και γιος Μακεδονομάχου από την Θεσσαλονίκη Σάλτας και ο δημοδιδάσκαλος Μελά Γιούτσος. Κατάθεση στεφάνων έγινε στο σπίτι όπου έχασε την ζωή του ο Παύλος Μελάς.¹⁸¹

Με αφορμή την τέλεση του μνημόσυνου υπέρ του εθνομάρτυρα Π. Μελά και των υπόλοιπων Μακεδονομάχων, ο καθηγητής και συντάκτης της εφημερίδας κ. Πηχιών πρότεινε να καθιερωθεί η μεγάλη επέτειος της μακεδονικής άμυνας και να γίνει εθνική εορτή για να τιμώνται όλοι οι Μακεδονομάχοι που αξιώθηκαν τον μαρτυρικό ή ηρωικό θάνατο αλλά και αυτοί που επέζησαν. Η επέτειος αυτή θα έπρεπε να είναι ισότιμη με τις άλλες μεγάλες εθνικές εορτές και να γίνεται στην πόλη.¹⁸²

Η συστηματική προβολή των δημόσιων τελετών από την εφημερίδα *Καστοριά* καταδεικνύει ότι οι εορτασμοί δεν περιορίζονταν σε εθιμοτυπικές εκδηλώσεις. Αντίθετα, λειτουργούσαν ως μέσα διαμόρφωσης της συλλογικής μνήμης και ενίσχυσης της τοπικής και εθνικής ταυτότητας. Μέσα από την επιλογή των γεγονότων, τη γλώσσα των δημοσιευμάτων και την προβολή της συμμετοχής των τοπικών αρχών, των σχολείων, του στρατού και των πολιτιστικών συλλόγων, η εφημερίδα συνέβαλλε στη διαμόρφωση ενός κοινού πλαισίου αξιών και ιστορικών αναφορών για τους κατοίκους της Καστοριάς.

Όταν μιλάμε για ψυχαγωγία την περίοδο του Μεσοπολέμου στην Καστοριά αναφερόμαστε κυρίως στο θέατρο και τον κινηματογράφο. Η πρώτη αναφορά που γίνεται για κινηματογράφο στην Καστοριά είναι το 1924 όπου ένας φιλοπρόοδος χωρικός με καταγωγή από τη Δρανόβαινη (Κρανιώνα) κατά την επιστροφή του από την Αμερική έφερε και έναν κινηματογράφο μαζί του και έδινε παραστάσεις στο Νηπιαγωγείο που βρισκόταν στην γειτονιά του Αγίου Θωμά.¹⁸³ Αναφορά γίνεται και στον κ. Ορφανίδη ο οποίος έφερε Καραγκιόζη στην πόλη και έπαιζε κάθε μέρα.¹⁸⁴ Το 1931 στην βεράντα του παγοποιείου του κ. Γούση άρχισε να

¹⁸⁰ *Καστοριά* 29/05/38

¹⁸¹ *Καστοριά* 03/07/38

¹⁸² *Καστοριά* 12/07/36

¹⁸³ *Καστοριά* 20/07/24

¹⁸⁴ *Καστοριά* 08/03/25

λειτουργεί κινηματογράφος που εγκατέστησε ο κ. Σμίλκος,¹⁸⁵ ενώ στον κινηματογράφο του κ. Μαυροβίτη παρουσιάστηκε η ταινία «Σόνια Βεράνωφ»,¹⁸⁶ «Νύχτες του Σικάγου»¹⁸⁷ επιπλέον και η ελληνική ταινία «Έτσι κανείς σαν αγαπήσει» η οποία μάλιστα συγκέντρωσε πλήθος κόσμου.¹⁸⁸ Το έργο «Μελωδία της Ψυχής» παρακολούθησαν πολλοί καστοριανοί καθώς το έργο παίχτηκε και σε πρωινή παράσταση από τις 10 π.μ. λόγω της ημέρας του Πάσχα.

Στο φύλλο της εφημερίδας που εκδόθηκε στις 9.9.34 ο Διομήδης που υπογράφει την στήλη «Από την Ζωήν της Καστοριάς» εκφράζει έντονα την δυσαρέσκειά του για την απουσία κινηματογράφου στην πόλη.¹⁸⁹ Όμως, στα τέλη του 1935 μαθαίνουμε ότι στην μεγάλη αίθουσα του ξενοδοχείου «Παλλάδιο» θα ξεκινούσε σύντομα κινηματογράφος με ομιλούσες ταινίες κι όχι βουβός, όπως ήταν μέχρι τότε.¹⁹⁰ Γνωρίζουμε ότι παρουσιάστηκαν αξιόλογες ταινίες όπως ο «Ρασπούτιν» και η κωμωδία «Χοντρός και λιγνός»¹⁹¹ και υπήρχε ταυτόχρονα και ένας δεύτερος βουβός κινηματογράφος στην αίθουσα «Πάνθεον» που έπαιζε έργα για όλα τα γούστα και που κι αυτός σύντομα μετατράπηκε σε ομιλούντα κινηματογράφο και έτσι στα τέλη του 1936 υπήρχαν πλέον δύο κινηματογράφοι στην Καστοριά.¹⁹² Ακόμη, γνωρίζουμε ότι προβλήθηκαν οι ταινίες «Το κυνήγι των Ονείρων» και το αστυνομικό αριστούργημα «Το μέντιουμ»,¹⁹³ «Μόσχα Σαγκάη», «ο Τρελός Αγωνιστής», «Πιερ Γκοντ» και πολλές ακόμη γνωστές ταινίες. Τέλος, το καλοκαίρι του 1938 γίνεται αναφορά στη λειτουργία ενός θερινού κινηματογράφου υπό την διεύθυνση του κ. Σμίλκου στο εξοχικό κέντρο του Αγίου Αθανασίου «Πάνθεον».¹⁹⁴

Θεατρικές παραστάσεις τα πρώτα χρόνια του Μεσοπολέμου δίνονταν κυρίως από τους μαθητές των σχολείων. Η πρώτη θεατρική παράσταση για την οποία έχουμε πληροφορίες δόθηκε από τους μαθητές του Διδασκαλείου και σημείωσε πολύ μεγάλη επιτυχία. Οι μαθητές έπαιζαν το δράμα «Η Δασκαλίτσα» του Ντάριο Νικοντέμι και την κωμωδία «Στα Στραβά» του Λασκαράτου. Η παράσταση χαρακτηρίστηκε άριστη τόσο για το υποκριτικό κομμάτι όσο και για την σκηνοθεσία. Στην διάρκεια των διαλειμμάτων υπήρχε ορχήστρα για να διασκεδάσει τους θεατές η οποία αποτελούνταν από βιολιά και μαντολίνα και διηύθυνε ο κ. Παπαναστασίου ο οποίος ανταποκρίθηκε πλήρως στις προσδοκίες των θεατών.¹⁹⁵

¹⁸⁵ Καστοριά 02/08/31

¹⁸⁶ Καστοριά 04/10/31

¹⁸⁷ Καστοριά 18/10/31

¹⁸⁸ Καστοριά 27/03/32

¹⁸⁹ Καστοριά 09/09/34

¹⁹⁰ Καστοριά 02/11/35

¹⁹¹ Καστοριά 08/11/36

¹⁹² Καστοριά 22/11/36

¹⁹³ Καστοριά 13/12/36

¹⁹⁴ Καστοριά 26/06/38

¹⁹⁵ Καστοριά 01/03/25

Αξιοσημείωτη είναι η παράσταση των μαθητών του Γυμνασίου που δόθηκε τον Δεκέμβριο του 1925 κατά την οποία πρώτη φορά έλαβαν μέρος κορίτσια, δυστυχώς όμως δεν γνωρίζουμε περισσότερα.¹⁹⁶ Το Διδασκαλείο της πόλης έδωσε και αυτό παράσταση όπου παρουσίασε το κωμειδύλλιο «Καπετάν Γιακουμής» και την κωμωδία «Ενοικιάζεται;». Στο δεύτερο μέρος της παράστασης, η χορωδία έπαιζε εκλεκτά άσματα.¹⁹⁷ Η παράσταση αυτή δόθηκε και στη Χρούπιστα (Άργος Ορεστικό).

Αναφορά για θεατρικούς θιάσους που καταφθάνουν στην πόλη έχουμε από το 1930. Πρώτα γίνεται αναφορά στον θίασο του κ. Λούη που αποτελούνταν από εκλεκτούς καλλιτέχνες της ελληνικής σκηνής όπως τον ίδιο τον κ. Λούη, την ηθοποιό Αθανασία Μουστάκη, τον αριστοτέχνη της υποκριτικής Άγγελο Χρυσομάλλη και άλλα γνωστά πρόσωπα. Τα έργα που παρουσίασε ήταν οι «Μαριονέτες», «Να δικαστής, να μάλαμα», «Μια νύχτα, Μια ζωή», «Όταν οι γυναίκες αγαπούν» κ.α. Ο θίασος έδωσε παράσταση και στο Άργος Ορεστικό.¹⁹⁸ Επίσης γίνεται αναφορά και στον θίασο της κα. Τασίας Κύρου ο οποίος παρουσίασε οπερέτα, επιθεώρηση και δράμα.¹⁹⁹ Πρωταγωνιστές ήταν η δεσποινίς Μίλλερ, ο Στέργιος Λαμπάκης, ο Μπογράκος και ο Μαργέλης. Τον θίασο συνόδευαν δύο μουσικοί, ο ένας πιανίστας και ο άλλος βιολιστής.²⁰⁰

Από το 1934 κ.ε. παρατηρείται πιο έντονη κίνηση. Διάφοροι θίασοι καταφθάνουν στην Καστοριά με αξιόλογους ηθοποιούς που δίνουν παραστάσεις όπως ο γνωστός θίασος της Μαρίκας Κρεβατά που παρουσίασε το έργο «Τσιγγάνικο αίμα» του μοναδικού μουσικοσυνθέτη Σακελλαρίδη.²⁰¹ Ο θίασος του Ν. Σύλβα που θεωρήθηκε από τους καλύτερους που επισκέφθηκαν την Καστοριά έδωσε 10 παραστάσεις στην αίθουσα του Παλλάδιου με εκλεκτά έργα, οπερέτες και επιθεωρήσεις.²⁰² Ο θίασος των αδελφών Ρούσου ο οποίος παρουσίασε πληθώρα έργων όπως την κωμωδία του Συναδινού «Αυτός είμαι», «Οι αδελφοί Κραμαζώφ» του Ντοστογιέφσκυ, «Το επάγγελμα της Κυρίας Γιώρεν», «Η μεγάλη Δούκισσα», «Το γκαρσόνι του Μπερνάρ» και άλλα.²⁰³ Επίσης ο θίασος της Μαρίκας Μιχαηλίδου και του Ιωάννη Καρανικόλα.²⁰⁴ Ο θίασος του Νικολαΐδη παρουσίασε μικρές χαριτωμένες κωμωδίες, ακροβατικές ασκήσεις και τραγούδια.²⁰⁵ Ένας από τους μεγαλύτερους θιάσους της εποχής, ο

¹⁹⁶ Καστοριά 13/12/25

¹⁹⁷ Καστοριά 10/01/26

¹⁹⁸ Καστοριά 27/04/30

¹⁹⁹ Καστοριά 14/06/31

²⁰⁰ Καστοριά 05/07/31

²⁰¹ Καστοριά 21/01/34

²⁰² Καστοριά 02/12/34

²⁰³ Καστοριά 20/01/35

²⁰⁴ Καστοριά 24/02/35

²⁰⁵ Καστοριά 20/09/36

θίασος της Κατερίνας Ανδρεάδη παρουσίασε την μεγάλη του επιτυχία «Ο μπαμπάς εκπαιδεύεται» και την κωμωδία «Η κυρία δεν μέλλει» και με είσοδο 15 δρχ.²⁰⁶ Ο θίασος των Αργυρόπουλου- Σαντοριναίου έδωσε 8 παραστάσεις με έργα κυρίως δραματικά αλλά και ο καλλιτεχνικός θίασος *Συντροφιά* που έδωσε μόνο 5 παραστάσεις παίζοντας τα έργα «Ο αγνός γλεντζές», «Οι Άθλιοι», «Κατηγορούμενη εγέρθητι» κ.ά. Πρωταγωνίστρια ήταν η γνωστή Μερόπη Συριώτου και καλλιτεχνικός διευθυντής ο Νότης Μπογράκος.²⁰⁷ Τέλος ένας ακόμη θίασος που επισκέφθηκε την Καστοριά ήταν ο θίασος Δανίκα.²⁰⁸ Η μικρή προσέλευση του κόσμου στις παραστάσεις του οφείλονταν κυρίως στον ζεστό καιρό καθώς ο κόσμος με την ζέστη δεν μπορούσε να κλειστεί στην αίθουσα του θεάτρου, επίσης στην παρουσίαση των ίδιων των έργων καθώς όλοι οι θίασοι έπαιζαν έργα του Ξενόπουλου που τα είχαν ξαναδεί και τέλος στην ελάχιστη προετοιμασία που είχε κάνει ο θίασος αφού δεν φρόντισε καν να δημοσιεύσει την παρουσία του στην πόλη.²⁰⁹ Μεγάλη όμως συμμετοχή θεατών είχε η παρουσίαση του θιάσου *Νέα Σκηνή* με διευθυντή τον σκηνοθέτη Μ. Κουνελάκη, καθηγητή της Δραματικής Σχολής του Ωδείου Αθηνών. Ο θίασος παρουσίασε την κωμωδία «ο Πειρασμός» του Ξενόπουλου, την κωμωδία του Μπραντόν «Η θεία του Καρόλου», την ηθογραφία του Χορν «Το φυτανάκι» και το έργο «Μια νύχτα, μια ζωή» του Μελά.²¹⁰

Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι κατά την διάρκεια των πανηγυριών παρουσιάζονταν πλήθος θεαμάτων όπως κινηματογράφος, Καραγκιόζης, ταχυδακτυλουργικά, φακιρικά κ.ά.²¹¹

Ε.4 Σωματειακή οργάνωση

Δεν θα μπορούσε να ξεκινήσει η αναφορά στους πολιτιστικούς συλλόγους της Καστοριάς από άλλο σύλλογο πέραν της *Φιλόπτωχου Αδελφότητας Ελληνίδων Κυριών Καστοριάς* και να μην μνημονευθεί ιδιαιτέρως η πνευματική και κοινωνική δράση της, η οποία συνέβαλε σημαντικά στην ανάπτυξη της περιοχής. Το σωματείο ιδρύθηκε το 1907 με σκοπό οι γυναίκες που συσπειρώθηκαν γύρω του να υπηρετούν κατά βάση τους σκοπούς της φιλανθρωπίας. Η ίδρυση όμως και η δράση του σωματείου συνδέθηκε και με εθνικο-απελευθερωτικούς σκοπούς κατά τα πρώτα χρόνια του όπως απαιτούσαν οι ιστορικές συνθήκες. Σαφής ήταν το φιλανθρωπικό έργο της Αδελφότητας, αλλά από το 1925 και εξής

²⁰⁶ Καστοριά 12/12/36

²⁰⁷ Καστοριά 16/01/38

²⁰⁸ Καστοριά 21/08/38

²⁰⁹ Καστοριά 28/08/38

²¹⁰ Καστοριά 11/09/38

²¹¹ Καστοριά 16/09/34

δημιουργούνται και οι κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη κοινωνικής και πνευματικής δράσης. Η δράση της ενισχύθηκε μέσα από την οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων. Οι εκδηλώσεις αυτές προσέφεραν καινούργια ερεθίσματα στους κατοίκους της πόλης. Την ίδια στιγμή προβλήθηκε η πολιτιστική ταυτότητα και η ιδιαιτερότητα της Καστοριάς. Η Φιλόπτωχος Αδελφότητα Ελληνίδων Κυριών Καστοριάς διοργάνωνε εκδηλώσεις λόγου, επετειακές γιορτές, αναβίωσε έθιμα κι άλλες δραστηριότητες που συνέβαλαν στην ανάδειξη της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτές ήταν κάποιες από τις δραστηριότητες του συλλόγου με πνευματικό, καλλιτεχνικό και λαογραφικό περιεχόμενο.²¹²

Σημαντικό σημείο στη δράση της Αδελφότητας είναι η προβολή της τοπικής ενδυμασίας της Καστοριάς και η συμμετοχή των χορευτικών ομάδων σε πληθώρα εκδηλώσεων τόσο στην Αθήνα, όσο και τη Θεσσαλονίκη. Σε έκθεση στη Θεσσαλονίκη παρουσιάζεται η Καστοριανή φορεσιά. Στην Αθήνα μια ομάδα νεαρών χορεύει στο Στάδιο και στο Σύνταγμα με τη συνοδεία της παραδοσιακής μουσικής του τόπου.

Όσον αφορά τις δράσεις της Αδελφότητας στην έδρα της, την Καστοριά, δεν υστερούν σε τίποτα από αντίστοιχες εκδηλώσεις στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Η Αδελφότητα, λοιπόν, εγκαινίασε και θεσμοθέτησε μια σειρά κοινωνικών και επετειακών εκδηλώσεων. Οι εκδηλώσεις αυτές ενίσχυσαν το ταμείο του συλλόγου και κατά συνέπεια τους φιλανθρωπικούς της σκοπούς. Το “Δέντρο των Χριστουγέννων” αντικατέστησε τη λαχειοφόρο αγορά και βήμα -βήμα δημιούργησε όλες εκείνες τις προϋποθέσεις για μια αμεσότερη επαφή και συμμετοχή των μελών της, των δωρητών της, και γενικότερα του γυναικείου πληθυσμού της Καστοριάς και της ευρύτερης περιοχής.

Στα πρακτικά του συλλόγου το Νοέμβριο του 1925 η αδελφότητα διοργανώνει μια κοινωνική εκδήλωση που αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το μέλλον, τόσο μέσα στο σύλλογο, όσο και στην πόλη της Καστοριάς. Μέσα στα πρακτικά αναφέρεται χαρακτηριστικά “την 20 Νοεμβρίου 1925 να δώσει το σωματείο χοροεσπερίδα προς πολιτισμόν του ταμείου του...”. Η χοροεσπερίδα επαναλαμβάνεται και για τα χρόνια που ακολουθούν την ίδια χρονική περίοδο. Επίσης στα τέλη του φθινοπώρου διοργάνωσε και στη συνέχεια καθιέρωσε έναν παιδικό χορό.

²¹² “Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Καστοριάς, 100 χρόνια ιστορίας, δράσης και φιλανθρωπικού έργου” Καστοριά 2007, σελ.17

Στην διάρκειά του πραγματοποιήθηκε μια κλήρωση αντικειμένων, η οποία λειτούργησε ενισχυτικά στο ταμείο του συλλόγου.

Η σημαντικότερη όμως ενέργεια φιλανθρωπίας και δείγμα υπέρτατης αγάπης και φροντίδας για ένα ολόκληρο τμήμα του πληθυσμού που υποσιτίζονταν λόγω πενίας και ανεργίας, ήταν η θεσμοθέτηση των προσφερόμενων συσσιτίων. Με μια μικρή κρατική βοήθεια αλλά κυρίως με τη θέληση και την αυτοθυσία των μελών της Αδελφότητας το σωματείο κατόρθωσε να διατηρήσει για ένα χρονικό διάστημα περίπου δέκα χρόνων μαθητικά συσσίτια για την ενίσχυση άπορων μαθητών των Δημοτικών σχολείων, του Γυμνασίου και των σπουδαστών των δύο Διδασκαλείων. Σε πάνω από 250 μαθητές πρόσφεραν καθημερινά το φαγητό τους.

Η τοπική εφημερίδα “Καστοριά” και οι υπόλοιπες τοπικές εφημερίδες κάνουν λόγο για το έργο της Φιλοπτώχου Αδελφότητας Ελληνίδων Κυριών Καστοριάς ήδη από τη δεκαετία του 1930. Μέσω αυτών γίνονται ακόμη και εκκλήσεις στους συντοπίτες τους, αλλά και τους ομογενείς για να παρέχουν οποιαδήποτε βοήθεια στον σύλλογο με σκοπό να συνεχιστεί το φιλανθρωπικό του έργο. Η ανταπόκριση ήταν μεγάλη καθώς τόσο πολιτικοί παράγοντες της πόλης, όπως ο βουλευτής Βαλαλάς, όσο και ιδιώτες από το εσωτερικό αλλά και ομογενείς συνεισέφεραν οικονομικά σ’ αυτή τη προσπάθεια.²¹³

Η προσφορά του συλλόγου όπως αποτυπώνεται στα φύλλα των εφημερίδων εκείνης της περιόδου επιβεβαιώνει για ακόμα μια φορά τη σπουδαιότητα του έργου της Φιλοπτώχου Αδελφότητας Κυριών Καστοριάς τόσο στον πολιτιστικό τομέα, όσο και στο κοινωνικό-φιλανθρωπικό καθώς δεν μπορεί να συγκριθεί με καμία άλλη. Στις 25 Μαρτίου 1925, η Φιλόπτωχος Αδελφότης των Κυριών έδωσε χορό για τον όποιο όμως δεν έχουμε αρκετές πληροφορίες.²¹⁴ Η χοροεσπερίδα η οποία δόθηκε στις 20 Νοεμβρίου 1925 θεωρήθηκε αξέχαστη τόσο για την πολιτιστική προσφορά των μουσικών της πόλης όσο και για την φιλανθρωπία που έδειξαν υπέρ των πτωχών. Η διακόσμηση, ο φωτισμός αλλά και η τάξη κατά την διάρκεια του χορού απέδειξε ότι οι Κυρίες της Καστοριάς μπορούσαν να ανταποκριθούν πλήρως στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας.²¹⁵

Εκτός από τους χορούς που διοργάνωνε προσέφερε τις υπηρεσίες του και με άλλους τρόπους. Είχε αγοράσει μια ραπτομηχανή και την ενοικίαζε στις γυναίκες²¹⁶, Στις αρχές του 1931 η Φιλόπτωχος Αδελφότης ξεκίνησε τα συσσίτια για τα άπορα παιδιά. Την ημέρα των

²¹³ Μάνου Αλ. “Επετειακή έκδοση για τα 75 χρόνια από την ίδρυση της Φιλοπτώχου Αδελφότητας Κυριών Καστοριάς” Καστοριά 1982, σελ. 29-33

²¹⁴ Καστοριά, 08/03/25

²¹⁵ Καστοριά, 29/11/25 και 09/02/30

²¹⁶ Καστοριά, 22/03/25

Θεοφανίων διενήργησε έρανο για αυτόν το σκοπό όπου συγκέντρωσε 3.000 δρχ.. Στο συσσίτιο συνεισέφεραν επιφανείς πολίτες, ενώ ο βουλευτής Βαλαλάς ανέλαβε την διατροφή ενός παιδιού.²¹⁷ Αρχικά σιτίζονταν 52 ορφανά παιδιά και των δύο φύλων και ταυτόχρονα διδάσκονταν τρόπους πώς να συμπεριφέρονται κατά τη διάρκεια του γεύματος.²¹⁸ Τα συσσίτια συνεχίζονται και την επόμενη χρονιά με δωρεές και Ελλήνων του εξωτερικού²¹⁹. Ταυτόχρονα όμως συμμετείχε και στα γεύματα που δίνονταν στους άπορους τις ημέρες του Πάσχα αλλά και στο πασχαλινό γεύμα των φυλακισμένων²²⁰. Στο χορό που διοργάνωσε ο σύλλογος στις 27.3.32 συγκέντρωσε 9.000 δρχ. για να τα διαθέσει στους άπορους τις ημέρες του Πάσχα²²¹. Συνέχισε να διοργανώνει συσσίτια για τα φτωχά παιδιά της πόλης²²² αλλά και παιδικούς χορούς στην αίθουσα του παλιού Νηπιαγωγείου.²²³ Έκανε λαχειοφόρους αγορές και κλήρωνε σημαντικά δώρα όπως χαλιά.²²⁴

Ταυτόχρονα ιδρύθηκε Αδελφότητα Κυριών στην Θεσσαλονίκη και η τότε πρόεδρος κα Ανθιμία Μπατρίνου καθιέρωσε την έκδοση κάθε χρόνο των πεπραγμένων του συλλόγου.²²⁵ Από τα πεπραγμένα του συλλόγου φαίνεται ότι εκτός από τα συσσίτια των άπορων μαθητών τους προσέφεραν και ενδύματα και υποδήματα και βοηθούσαν και άπορους κατοίκους. Βέβαια και οι δωρεές από τους κατοίκους της Καστοριάς αλλά και από αυτούς που βρίσκονταν στο εξωτερικό ήταν πάρα πολλές και σημαντικές.²²⁶

Ένας από τους σημαντικότερους συλλόγους που ιδρύεται το διάστημα του Μεσοπολέμου στην Καστοριά είναι ο «Προοδευτικός Σύλλογος». Στις 19 Ιουνίου 1924 με πρωτοβουλία του Επιθεωρητή Γύπαρη ιδρύθηκε ο σύλλογος όπου μετά από αρχαιρεσίες εξελέγησαν τα εξής μέλη: Ν. Γύπαρης, Κ. Πηχιών, Χρ. Καραγκούνης, Π. Τσαμίσης, Θ. Βαλαλάς, Γκιατάς, Κ. Ωρολογόπουλος, Ζαχαριάδης, Λαής, Σαχίνης, Παπαμάρκου, Παπαδίσκος και Παπαβασιλείου.²²⁷ Η πρώτη εκδήλωση που διοργάνωσε ο σύλλογος ήταν μια μουσική συναυλία στο παλιό Νηπιαγωγείο και με τα έσοδα από την εκδήλωση προμηθεύτηκε μουσικά όργανα.²²⁸ Ο χορός είχε πολύ μεγάλη επιτυχία και κατάφεραν να συγκεντρώσουν

²¹⁷ Καστοριά, 18/01/31

²¹⁸ Καστοριά, 25/01/31

²¹⁹ Καστοριά, 01/01/32

²²⁰ Καστοριά, 12/04/31 και 01/05/32

²²¹ Καστοριά, 27/03/32

²²² Καστοριά, 01/01/34

²²³ Καστοριά, 14/02/26

²²⁴ Καστοριά, 26/04/25

²²⁵ Καστοριά, 08/07/34

²²⁶ Καστοριά, 14/03/37

²²⁷ Καστοριά 22/06/24

²²⁸ Καστοριά 10/08/24

2.500 δρχ.²²⁹ Αναφέρεται για πρώτη φορά μάλιστα πως οι παρευρισκόμενοι χόρεψαν και διεθνείς χορούς όπως Φοξ Τροτ και Τανγκό.²³⁰ Απώτερος σκοπός της μουσικής συναυλίας ήταν η ίδρυση Φιλαρμονικής Ορχήστρας και η αγορά πνευστών χάλκινων οργάνων. Εκτός από τα έσοδα που εισέπραξε από την συναυλία ο σύλλογος ζήτησε και την υποστήριξη των κοινοτικών αρχών για να ολοκληρώσει τον σκοπό του συγχρόνως όμως επεδίωξε την δωρεάν διδασκαλία της μουσικής στους νέους.²³¹ Ταυτόχρονα με προσκλήσεις που δημοσίευσε ζήτησε από τους νέους άνω των 16 ετών να συμμετέχουν στην μουσική ορχήστρα.²³²

Το ίδιο χρονικό διάστημα με πρωτοβουλία του συλλόγου τελέστηκε στον Μητροπολιτικό Ναό μνημόσυνο για τα είκοσι χρόνια από τον θάνατο του Παύλου Μελά.²³³

Επίσης, εισήγαγε ένα νέο θεσμό για την πολιτιστική ζωή των κατοίκων της Καστοριάς, την λαχειαγορά. Αυτή η ενέργεια χαρακτηρίστηκε ως *εισαγωγή στα ωραία της ζωής των μεγαλουπόλεων* από τον αρθρογράφο της στήλης «Από την Ζωήν της Καστοριάς».²³⁴ Στην λαχειοφόρα αγορά εκτέθηκαν πολυτελή αντικείμενα μεγάλης αξίας όπως μια γούνα, προσφορά του συλλόγου. Τα λαχεία πουλήθηκαν στην αίθουσα του παλιού Νηπιαγωγείου και κάθε λαχείο κόστιζε 5 δρχ. Η συμμετοχή του κόσμου ήταν μεγάλη σε αυτήν την ενέργεια, με αποτέλεσμα τα λαχεία να εξαντληθούν από το απόγευμα της πρώτης μέρας που ξεκίνησε η πώλησή τους. Πουλήθηκαν 3.000 λαχεία και συγκεντρώθηκαν 17.000 δρχ. Η πρωτοβουλία αυτή άνηκε στην κα Αγγέλα Μαρμαρίδου, μέλος του συλλόγου.²³⁵

Στον χορό του Συλλόγου το 1932 έπαιξε μουσική η μικτή ορχήστρα του συλλόγου που για πρώτη φορά παρουσιάστηκε στην πόλη. Η ορχήστρα αποτελούνταν από πνευστά και έγχορδα όργανα. Ο χορός δόθηκε στην αίθουσα του κινηματοθεάτρου «Κεντρικό». Τα χρήματα που εισέπραξε ο σύλλογος διατέθηκαν για την βιβλιοθήκη της πόλης και για την ανασυγκρότηση του μουσικού και του αθλητικού τμήματος.²³⁶ Όταν λίγο καιρό αργότερα ενώθηκε ο Μουσικός Όμιλος της πόλης με τον Προοδευτικό Σύλλογο αποφάσισαν να ιδρύσουν και μουσική σχολή. Στη σχολή δίδασκαν έγχορδα όργανα στους νέους με μικρή αμοιβή.²³⁷ Η οικονομική συμμετοχή των μαθητών ορίστηκε στις 30 δρχ. τον μήνα στα έγχορδα. Στα πνευστά από την άλλη η συμμετοχή ήταν δωρεάν με την προϋπόθεση να συμμετέχουν στην

²²⁹ Καστοριά 06/09/24

²³⁰ Καστοριά 02/11/24

²³¹ Καστοριά 05/10/24

²³² Καστοριά 05/04/25

²³³ Καστοριά 05/10/24

²³⁴ Καστοριά 10/01/26

²³⁵ Καστοριά 07/02/26

²³⁶ Καστοριά 07/02/32

²³⁷ Καστοριά 17/04/32

Φιλαρμονική ορχήστρα. Αξιοσημείωτο ήταν το γεγονός ότι για πρώτη φορά δημιουργήθηκε ξεχωριστό τμήμα για μαθήτριες.²³⁸

Στις δράσεις του Προοδευτικού Συλλόγου εντάσσεται και η δημιουργία αθλητικού σωματείου ύστερα από προτροπή του κ. Δελιγάνου, Καστοριανού μόνιμα εγκατεστημένου στην Αμερική. Σε μια επιστολή που έστειλε στον εκδότη της εφημερίδας ανέλυε τους λόγους για τους οποίους επιθυμούσε την ίδρυση αθλητικού σωματείου. Έστειλε και μια επιταγή 5.000 δρχ. αρχικά και στην συνέχεια άλλη μια 2.000 δρχ. για τα πρώτα έξοδα του σωματείου.²³⁹ Η ανταπόκριση ήταν άμεση και η αθλητική δραστηριότητα στην πόλη απέκτησε νέα όψη, αφού διοργανώνονταν πλέον ποδοσφαιρικοί αγώνες μεταξύ του αθλητικού τμήματος του Προοδευτικού Συλλόγου και άλλων ποδοσφαιρικών ομάδων όπως του Οικοτροφείου.²⁴⁰ Η ποδοσφαιρική ομάδα ονομάστηκε Ατρόμητος. Μάλιστα σε έναν ποδοσφαιρικό αγώνα που έγινε στη θέση Λειβάδια μεταξύ Ατρόμητου και Άρη επενέβη η αστυνομία ύστερα από ξύλο που δόθηκε μεταξύ των παικτών αλλά και των φιλάθλων.²⁴¹ Οι αθλητικές δραστηριότητες κατά την διάρκεια του χειμώνα σταματούσαν, αφού δεν υπήρχε γήπεδο.²⁴²

Ένας ακόμη σημαντικός σύλλογος του οποίου το όνομα έχει συνδεθεί στενά με την οικονομική δραστηριότητα της γούνας είναι ο σύλλογος «Ομόνοια». Η ενεργή δράση του συλλόγου συνεχίζει ως τις μέρες μας. Στις 22 Ιουνίου 1924 εκλέχτηκαν τα μέλη του συλλόγου όπου εξέλεξαν πρόεδρο τον κ. Παν. Πεκμεζάρη.²⁴³ Ο σύλλογος αυτός συνδέθηκε στενά και με την εκτέλεση των σημαντικότερων έργων εκείνης της περιόδου αφού χορήγησε χρήματα τόσο για την ύδρευση όσο και για τον ηλεκτροφωτισμό της πόλης. Επίσης παρείχε και ιατροφαρμακευτική βοήθεια στους φτωχούς της πόλης.²⁴⁴

Στον χορό που διοργάνωσε το 1931 εισήγαγε μια καινοτομία, εκδόθηκε πολυτελές πρόγραμμα του χορού στο οποίο δημοσιεύτηκαν πολλές διαφημίσεις από τις οποίες εισέπραξε κέρδη περίπου 5.000 δρχ. Από τον χορό έλαβαν πάνω από 15.000 δρχ ποσό που διατέθηκε εξολοκλήρου στις αγαθοεργείς πράξεις του συλλόγου.²⁴⁵ Ο σύλλογος Ομόνοια ουσιαστικά αποτελούσε παράρτημα του συλλόγου εν Αμερικής Καστοριανών *Ομόνοια* ο οποίος ιδρύθηκε στις 7 Αυγούστου το 1910 και είχε αναπτύξει πλούσια δράση. Σε μία έκθεσή του που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα στις 3.7.1932 παρουσίασε αναλυτικά το πλούσιο έργο του.²⁴⁶

²³⁸ Καστοριά 15/05/32

²³⁹ Καστοριά 12/04/25

²⁴⁰ Καστοριά 23/08/25

²⁴¹ Καστοριά 12/08/34

²⁴² Καστοριά 17/11/34

²⁴³ Καστοριά 20/07/24

²⁴⁴ Καστοριά 12/07/25

²⁴⁵ Καστοριά 22/02/31 και 01/03/31

²⁴⁶ Καστοριά 03/07/32

Στις 7.10.34 διοργανώθηκε η 21^η χοροεσπερίδα του συλλόγου, στην οποία συμμετείχαν περίπου 2.000 Καστοριανοί και φίλοι τους και χόρεψαν εκτός από φραγκικούς χορούς και παλιούς Καστοριανούς συρτούς. Το λεύκωμα της χοροεσπερίδας συμπεριελάμβανε ιστορικά σημειώματα και φωτογραφίες της Καστοριάς αλλά και ποιήματα του Χριστόπουλου, του Παπαδίσκου αλλά και του Μπακάλη.²⁴⁷ Το 1935 ο σύλλογος γιόρτασε τα 25 χρόνια από την ίδρυσή του.²⁴⁸

Αναμφισβήτητα, το πιο κοσμικό γεγονός εκείνη την εποχή ήταν οι χοροεσπερίδες που διοργάνωσαν οι διάφοροι φορείς ή σύλλογοι της περιοχής. Τα πρώτα χρόνια οι χοροί διοργανώνονταν στην αίθουσα του παλιού Νηπιαγωγείου και είχαν κυρίως φιλανθρωπικό χαρακτήρα. Κάποιες φορές τα χρήματα προσφέρονταν στον Ερυθρό Σταυρό.²⁴⁹ Ο Ερασιτεχνικός Μουσικός Όμιλος διοργάνωνε χορούς για να ενισχύσει το ταμείο του,²⁵⁰ ενώ άλλες φορές διοργανώνονταν χοροί υπέρ της Εναέριου Άμυνας.²⁵¹ Στον χορό όμως που δόθηκε υπέρ της Εθνικής Άμυνας το 1925 συνέβη ένα ατυχές γεγονός μεταξύ του κ. Τομαρά, προϊσταμένου του γραφείου Εποικισμού και του κ. Τσίρλη, διευθυντή της Τράπεζας Αθηνών, εξαιτίας της έλλειψης θέσεων.²⁵² Στον χορό αυτόν που θεωρήθηκε ιδιαίτερα πετυχημένος εξαιτίας του πλήθους των συμμετεχόντων, κατάφεραν να συγκεντρώσουν το ποσό των 32.000 δρχ. Γνωρίζουμε ότι οι παρευρισκόμενοι χόρεψαν κυρίως Τσάμικο και Καλαματιανό. Σε άλλη εσπερίδα με αφορμή το θέμα τους χόρεψαν ουάν στέπ και τανγκό κυρίως όμως, γιατί ήταν αποκριατικός χορός.²⁵³ Η μικρή αίθουσα του Νηπιαγωγείου ήταν αυτήν που πολλές φορές περιόριζε τον αριθμό των συμμετεχόντων στους χορούς.²⁵⁴ Τον Φεβρουάριο του 1930 δόθηκε χορός υπέρ του Ανδριάντα του ποιητή Αθ. Χριστόπουλου για να μπορέσει η επιτροπή να καλύψει μέρος των εξόδων που έγιναν για την ανέγερση του καλλιμάρμαρου έργου.²⁵⁵ Ο Αθλητικός Σύλλογος Καστοριάς Ατρόμητος έδωσε χορό για να ενισχύσει το ταμείο του συλλόγου του.²⁵⁶

Αργότερα, οι χοροί γίνονται στη νέα αίθουσα του κινηματογράφου «Κεντρικόν».²⁵⁷ Ο χορός του Συλλόγου Ομόνοια που έγινε εκείνη τη χρονιά είχε την όψη χορού μεγαλουπόλεως του εξωτερικού. Η αίθουσα είχε ηλεκτροφωτιστεί και σε όλη την διάρκεια έπαιζε η χορωδία

²⁴⁷ Καστοριά 28/10/34

²⁴⁸ Καστοριά 08/09/35

²⁴⁹ Καστοριά 22/02/25

²⁵⁰ Καστοριά 13/09/25

²⁵¹ Καστοριά 01/01/26

²⁵² Καστοριά 01/01/26

²⁵³ Καστοριά 08/03/25

²⁵⁴ Καστοριά 26/04/25

²⁵⁵ Καστοριά 23/02/30

²⁵⁶ Καστοριά 10/04/32

²⁵⁷ Καστοριά 25/02/34

του Ωδείου Καστοριάς υπό την ηγεσία του διευθυντή κ. Βασ. Δόικου. Η αίθουσα του «Παλλάδιου» είναι όμως αυτή που συγκέντρωσε τις περισσότερες εκδηλώσεις από το 1934 κ.ε.

Χοροεσπερίδα όχι για την τέρψη και την ψυχαγωγία αλλά με διαφορετικό όμως σκοπό διοργάνωσε το παράρτημα της Εθνικής Οργάνωσης Παύλος Μελάς. Τα έσοδα του χορού που έγινε στις 25 Ιουνίου 1932 διατέθηκαν για την κάλυψη των δαπανών του 2ου Πανελλήνιου Μνημόσυνου που έγινε στη Στάτιστα, στον τόπο όπου έπεσε νεκρός ο Παύλος Μελάς. Ο χορός διοργανώθηκε από το παράρτημα της Εθνικής Οργάνωσης *Παύλος Μελάς* και στις 30.6.32 έγινε το μνημόσυνο. Στον χορό αυτόν έψαλαν κλέφτικα τραγούδια και έγιναν αναπαραστάσεις του Μακεδονικού Αγώνα από επιζώντες Μακεδονομάχους. Τα έσοδα διατέθηκαν για την επιβλητική εμφάνιση υπέρ του Παύλου Μελά και των άλλων ηρώων πεσόντων του Μακεδονικού Αγώνα στο μνημόσυνο που τελέστηκε στις 30 Ιουνίου στο χωριό Μελάς και είχε Πανελλήνιο χαρακτήρα.²⁵⁸ Αντίθετα, η χοροεσπερίδα του 1936 δεν είχε πολύ μεγάλη επιτυχία. Η λιγοστή προσέλευση του κόσμου ίσως οφείλονταν στο ότι δεν ήταν κατάλληλη η περίπτωση για χοροεσπερίδες.²⁵⁹

Η συστηματική προβολή της δράσης των συλλόγων από την εφημερίδα υποδηλώνει ότι οι φορείς αυτοί λειτουργούσαν ως βασικοί μηχανισμοί κοινωνικής συνοχής. Παράλληλα, η έκταση που αφιερώνεται στις δραστηριότητές τους φανερώνει την πρόθεση της εφημερίδας να ενισχύσει τη συμμετοχή των κατοίκων στη δημόσια ζωή και να καλλιεργήσει ένα κοινό αίσθημα τοπικής ταυτότητας

Όπως προαναφέραμε η μουσική και ο χορός ήταν βασικό στοιχείο της διασκέδασης των Καστοριανών όχι μόνο στις χοροεσπερίδες αλλά και στους γάμους, τους αρραβώνες αλλά και στα Ραγκουτσάρια. Για να χορεύουν όμως οι Καστοριανοί έπρεπε να μάθουν από κάποιον ειδικό. Στο χοροδιδασκαλείο χόρευαν με ζήλο²⁶⁰ και υπήρχε χοροδιδάσκαλος που έδινε μαθήματα χορού στην αίθουσα του Νηπιαγωγείου αλλά και ιδιαίτερες παραδόσεις σε κυρίες και δεσποινίδες στα σπίτια τους. Ο χοροδιδάσκαλος ονομαζόταν Τζινέτας Χρυσόστομος, δυστυχώς όμως δεν γνωρίζουμε τι χορούς δίδασκε.²⁶¹ Ήταν τόσο έντονος ο χορευτικός ρυθμός που είχε κατακλύσει τους χορευτές και τις χορεύτριες που ακόμα και όταν περπατούσαν πήγαιναν με ρυθμό.²⁶² Το 1932 ένας άλλος χοροδιδάσκαλος ο κ. Μήτσουρας ίδρυσε ακαδημία

²⁵⁸ Καστοριά 27/05/34

²⁵⁹ Καστοριά 21/06/36

²⁶⁰ Καστοριά 04/05/24

²⁶¹ Καστοριά 30/08/25

²⁶² Καστοριά 11/05/24

χορού στην πόλη²⁶³ και το χοροδιδασκαλείο κατάφερε να συγκεντρώσει πάνω από 35 μαθητές.²⁶⁴

Εκτός από τις χοροεσπερίδες η μουσική και ο χορός καθιερώθηκε και στα νυχτερινά καταστήματα της πόλης.

Το Ωδείο της Καστοριάς διοργάνωσε χοροεσπερίδα στο καφενείο «Αίγλη», τόσο η χορωδία όσο και οι τραγουδιστές Σιώπης και Κακαγιάννης έδειξαν ότι γίνεται συστηματική και αποδοτική δουλειά.²⁶⁵

Στις 22.4.34 διαβάζουμε ότι για πρώτη φορά στην Καστοριά φιλοξενείται Καμπαρέ που συγκέντρωσε πολύ κόσμο, τέτοια εκδήλωση πολιτισμού δεν υπήρχε ως τότε στην πόλη. Στις 24.11.35 στην αίθουσα του Παλλαδίου η υψίφωνος καλλιτέχνης του Ρωσικού Μελοδράματος κα Κάτια Μπορζόβα έδωσε παράσταση, ενώ στις 11.4.37 ο Αττίκ με γνωστό καλλιτεχνικό συγκρότημα έδωσε δύο παραστάσεις και στις 3.7.38 η κα Δανάη έδωσε δύο παραστάσεις στην αίθουσα Πάνθεον. Ο ανταγωνισμός ήταν τόσο μεγάλος που το καφενείο Αίγλη, καθιέρωσε μουσική βραδιά κάθε Τετάρτη, Σάββατο και Κυριακή από νέους συμπολίτες μουσικούς.²⁶⁶ Από την άλλη η διεύθυνση του Παλλαδίου έφερε την καλύτερη ορχήστρα από την Θεσσαλονίκη για την βραδιά του Προδρόμου και την Πατερίτσα²⁶⁷ αλλά και μουσική τζαζ.²⁶⁸ Επίσης, διοργάνωσε και μουσική επίδειξη από τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών.²⁶⁹ Ενδεικτικά του πόσο πολύ είχε εισβάλει η μουσική στην κοινωνική ζωή των Καστοριανών είναι η παρατήρηση του Διομήδη στην στήλη «Από την ζωή της Καστοριάς» που γράφει: *Όταν φθινοπώριασε και άρχισαν οι βεγγέρες (επισκέψεις) στα διάφορα σπίτια φράγγεψαν κι αυτές, γιατί ενώ παλιά μαζεύονταν γύρω από το τζάκι, έψηναν κάστανα και έλεγαν ιστορίες άρχισαν μετά να βάζουν το ραδιόφωνο ή το γραμμόφωνο και να χορεύουν ή να κάθονται στα πράσινα τραπέζια και να ξημερώνονται χαρτοπαίζοντας.*²⁷⁰

Η χαρτοπαιξία ήταν μια δραστηριότητα που ακολουθούσαν οι Καστοριανοί κυρίως κατά το διάστημα των εορτών και των Χριστουγέννων. Τα σπίτια και τα καφενεία μετατρέπονταν σε χαρτοπαικτικούς χώρους και τα τυχερά παιχνίδια ήταν στα φόρτε τους²⁷¹ η *Πράσινη Τράπεζα* όπως την χαρακτήριζαν ήταν στις δόξες της και όσοι έχαναν, υποστήριζαν ότι κέρδιζαν στην αγάπη. Η χαρτοπαικτική κίνηση την παραμονή και ανήμερα της

²⁶³ Καστοριά 27/03/32

²⁶⁴ Καστοριά 17/04/32

²⁶⁵ Καστοριά 29/04/34

²⁶⁶ Καστοριά 25/10/36

²⁶⁷ Καστοριά 10/01/37

²⁶⁸ Καστοριά 01/05/38

²⁶⁹ Καστοριά 17/07/38

²⁷⁰ Καστοριά 21/10/34

²⁷¹ Καστοριά 01/01/25

Πρωτοχρονιάς αλλά και τις επόμενες ημέρες ήταν ιδιαίτερα έντονη στην λέσχη της Αίγλης,²⁷² τόσο έντονη που την χαρακτήρισαν ως ασθένεια.²⁷³ Η Κυβέρνηση επέτρεψε με διάταγμα το παίγνιο της πόκας που είχε απαγορευθεί επί Βενιζέλου²⁷⁴ όμως το 1936 εφαρμόζεται εκ νέου με νόμο ο αυστηρός περιορισμός της χαρτοπαιξίας.²⁷⁵

Ε.5 Πνευματικότητα και παιδεία

Άλλη μια εκδήλωση που συγκέντρωνε τις τοπικές αρχές καθώς και πλήθος κόσμου όλων των ηλικιών, διαπαιδαγωγούσε τα παιδιά, ψυχαγωγούσε τους ενήλικες, παρουσίαζε στους πολίτες την πορεία των μαθητών όλης της σχολικής χρονιάς και σηματοδοτούσε την λήξη της ήταν οι γυμναστικές επιδείξεις των μαθητών. Αναφέρεται ότι το διδασκαλείο της Καστοριάς παρουσίασε τις γυμναστικές επιδείξεις του στην πλατεία μπροστά από το 1ο Δημοτικό σχολείο παρουσία πλήθους κόσμου, ενώ παρόντες ήταν δημοδιδάσκαλοι και δημοδιδασκάλισσες, καθηγητές, μέλη του Κοινοτικού Συμβουλίου αλλά και ο Γενικός Επιθεωρητής κ. Κατσουρός. Ο διευθυντής του σχολείου κ. Μιχίλουλος και ο γυμναστής οργάνωσαν την εκδήλωση και έδωσαν το πρόσταγμα για να παραταχθούν τα παιδιά και να ξεκινήσουν οι επιδείξεις. Μετά το τέλος των γυμναστικών ασκήσεων έψαλαν τα παιδιά υπό την διεύθυνση του άριστου μουσικού κ. Β. Παρλαπάνη το «Μεσολόγγι» του Παλαμά, το «Ψάρεμα», την «Βαρκαλύρα» κ.α. και έκλεισαν την γιορτή με τον Εθνικό Ύμνο στις 8 μ.μ..²⁷⁶

Πλήθος κόσμου είχε παρευρεθεί και στις εξετάσεις των θηλέων όπου απήγγειλαν ποιήματα και τραγούδια.²⁷⁷ Ταυτόχρονα, πολλά συγχαρητήρια έδωσε ο κόσμος στις διευθύντριες των δύο Παρθεναγωγείων κα Μαλαματή Χατζηαθανασίου και κα Θωμαΐδα Μάνου που μέσα από τις τελετές των σχολείων τους έδειξαν την ευσυνείδητη εργασία τους για να μεταλαμπαδεύσουν τα πρώτα φώτα στις μικρές μαθήτριες τους.²⁷⁸ Στις γυμναστικές επιδείξεις του 1930 εκτός από τις διαφορές γυμναστικές ασκήσεις, την σκυταλοδρομία και την διελκυστίνδα, που αποτελούσαν βασικά αγωνίσματα, τα παιδιά χόρεψαν διάφορους ελληνικούς χορούς μεταξύ των οποίων και κρητικό πεντοζάλη,²⁷⁹ ενώ στις επιδείξεις του Γυμνασίου και του Διδασκαλείου της πόλης το 1931 μετά την παρέλαση των μαθητών ακολούθησε

²⁷² Καστοριά 01/01/34

²⁷³ Καστοριά 23/12/34

²⁷⁴ Καστοριά 18/03/34

²⁷⁵ Καστοριά 08/11/36

²⁷⁶ Καστοριά 07/06/25

²⁷⁷ Καστοριά 21/06/25

²⁷⁸ Καστοριά 28/06/25

²⁷⁹ Καστοριά 15/06/30

παρουσίαση σουηδικής γυμναστικής, ψευδοπυγμαχία τυφλών, σκυταλοδρομία, δρόμος 100 μ., ελεύθερη δισκοβολία, άλμα απλό, ακόντιο και σφαιροβολία. Από χορούς παρουσίασαν Καλαματιανό, Τράτα Μεγαρίτικη, Αλυσίδα και Τσάμικο. Οι αγώνες πραγματοποιήθηκαν στον χώρο των Μύλων.²⁸⁰ Εκείνη τη χρονιά σε ξεχωριστή όμως μέρα παρουσίασε τις επιδείξεις του το Διδασκαλείο Αρρένων και το Διδασκαλείο Νηπιαγωγών μαζί με το Ανώτερο Παρθεναγωγείο. Την ίδια μέρα το πρωί προηγήθηκαν σκοπευτικοί αγώνες για τους μαθητές της ΣΤ και Ε τάξης του Γυμνασίου²⁸¹ και λίγες μέρες αργότερα πραγματοποιήθηκαν οι επιδείξεις του Πρότυπου Δημοτικού Σχολείου.²⁸²

Ιδιαίτερης μνείας είναι η ταυτόχρονη παρουσίαση των σχολικών δραστηριοτήτων όλων των σχολείων της Μέσης Εκπαίδευσης την επόμενη χρονιά.²⁸³ Η επιτυχία των επιδείξεων ήταν μεγαλύτερη από κάθε άλλη φορά. Ξεκίνησαν στις 4 μ.μ. παρουσία όλων των τοπικών αρχών με την παρέλαση των μαθητών με τα λάβαρα τους, συνέχισαν με τις γυμναστικές ασκήσεις και τα αθλήματα, τους παραδοσιακούς χορούς και έκλεισαν την τελετή με την ανάκρουση του Εθνικού μας Ύμνου συνοδεία της μουσικής υπόκρουσης του Οικοτροφείου. Πολλά συγχαρητήρια δόθηκαν στους γυμναστές και τις γυμνάστριες Αλ. Γιαννόπουλο, Γ. Καρώκη, κα Χαρίκλεια Ταρλά και στη δεσποινίδα Έλλη Γιαννίση για την τέλεια κατάρτιση των μαθητών και των μαθητριών (12.6.32).²⁸⁴

Το 1934 οι γυμναστικές επιδείξεις των σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης Καστοριάς, έγιναν επίσης στο γήπεδο κοντά στους Μύλους. Πρώτα, έγινε η παρέλαση από τους μαθητές του Γυμνασίου και του Διδασκαλείου από τους γυμναστές κ. Γιαννόπουλο και κ. Κορτζήν κι από τις μαθήτριες του Ανώτατου Παρθεναγωγείου, του Γυμνασίου και Διδασκαλείου Νηπιαγωγών από την γυμνάστρια κα Ταρλά. Ακολούθησε η σωματική αγωγή των μαθητών και μαθητριών υπό τα παρατεταμένα χειροκροτήματα των θεατών. Ομάδα μαθητών του Γυμνασίου έλαβε μέρος εις το άλμα, εις το ύψος και στο άλμα επί κοντώ. Οι μαθήτριες με ποικιλόμορφες στολές χόρεψαν αριστοτεχνικότατα διάφορους ελληνικούς χορούς. Το πλήθος αποχώρησε με τις καλύτερες εντυπώσεις.²⁸⁵

Στα σπίτια των μαθητών αυτό το διάστημα επικρατούσε πυρετώδης προετοιμασία αγοράζοντας καινούρια ρούχα για τα παιδιά, παπούτσια, κάλτσες και κορδέλες για να καλλωπιστούν τα νεαρά παιδιά και να απαγγείλουν περιποιημένα τα ποιήματά τους, τα οποία

²⁸⁰ Καστοριά 24/05/31

²⁸¹ Καστοριά 07/06/31

²⁸² Καστοριά 14/06/31

²⁸³ Καστοριά 05/06/32

²⁸⁴ Καστοριά 12/06/32

²⁸⁵ Καστοριά 10/06/34

θα παρακολουθούσε ολόκληρη η οικογένεια με κατανυκτική προσοχή και θα καμάρωνε γι' αυτά.²⁸⁶

Στο ίδιο μέρος, στο γήπεδο κοντά στους Μύλους έγιναν και οι γυμναστικές επιδείξεις το 1936 από το Γυμνάσιο και το Ανώτερο Παρθεναγωγείο. Το πρόγραμμα ξεκίνησε με παρέλαση των μαθητών και μαθητριών μπροστά στους επισήμους. Ακολούθησε σουηδική γυμναστική των μαθητών με τον γυμναστή κ. Αλ. Γιαννόπουλο και σουηδική γυμναστική των μαθητριών με την κα Έλλη Μπακάλη με ομοιόμορφες στολές. Στην συνέχεια έτρεξαν οι μικρότεροι μαθητές, ακολούθησε το άλμα εις ύψος και το άλμα εις τριπλούν των εφήβων. Το παιχνίδι των κοριτσιών και η υπερπήδηση των εφελτηρίων κέρδισαν τα έντονα χειροκροτήματα των θεατών και για το τέλος έμεινε η σκυταλοδρομία. Τελειώνοντας χόρεψαν εθνικούς χορούς αλλά λόγω έλλειψης μουσικής την αντικατέστησαν με τραγούδια υπό την καθοδήγηση του μουσικού κ. Παρλαπάνη. Στις 7.30 μ.μ. η γιορτή έκλεισε με την ανάκρουση του Εθνικού Ύμνου από ομάδα μαθητών. Το πλήθος αποχώρησε με άριστες εντυπώσεις.²⁸⁷

Οι γυμναστικές επιδείξεις του Γυμνασίου και του Νηπιαγωγείου που έγιναν στα Λειβάδια (Μύλους) το 1938 είχαν εξαιρετική επιτυχία. Στην τελετή παρευρέθηκαν ο Μητροπολίτης Νικηφόρος και ο επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων κ. Οικονόμου. Την ίδια μέρα έγιναν οι γυμναστικές επιδείξεις των δημοτικών σχολείων της πόλης στο ίδιο μέρος που έγιναν και των Γυμνασίων ενώ οι επιδείξεις του Ισραηλιτικού σχολείου έγιναν στο «Παλλάδιο».²⁸⁸

Μια θρησκευτική γιορτή η οποία συνδέεται άμεσα με την σχολική ζωή είναι ο εορτασμός των Τριών Ιεραρχών. Είναι η γιορτή των δασκάλων και των μαθητών, των σχολείων και των γραμμάτων, των βιβλίων και της μάθησης. Παρ' όλη τη σπουδαιότητα του εορτασμού των Τριών Ιεραρχών, δεν υπάρχει αναφορά στα φύλλα της εφημερίδα παρά μόνο μία χρονιά. Με μεγάλη επιτυχία γιορτάστηκε στο Διδασκαλείο Αρρένων της πόλης η γιορτή το 1932. Μαθητές απήγγειλαν τον πανηγυρικό της ημέρας αλλά και ποιήματα. Στα διαλείμματα ακούγονταν μουσική από τους μαθητές του Διδασκαλείου υπό τη διεύθυνση του κ. Παρλαπάνη. Στη γιορτή παρευρέθηκε Σχολική Εφορεία και πλήθος κόσμου.²⁸⁹

Η έμφαση που δίνεται στις σχολικές εκδηλώσεις και στις επιτυχίες των μαθητών δείχνει ότι η εκπαίδευση αντιμετωπιζόταν ως βασικός παράγοντας κοινωνικής προόδου και εθνικής

²⁸⁶ Καστοριά 17/06/34

²⁸⁷ Καστοριά 07/06/36

²⁸⁸ Καστοριά 12/06/38

²⁸⁹ Καστοριά 28/02/32

διαπαιδαγώγησης. Η εικόνα που προβάλλει η εφημερίδα αντανακλά τις κυρίαρχες αντιλήψεις της εποχής για τον ρόλο του σχολείου στη διαμόρφωση των μελλοντικών πολιτών.

Η δημιουργία δημόσιας βιβλιοθήκης στην Καστοριά αποτελούσε θέμα συζήτησης για πολλά χρόνια και το έναυσμα δόθηκε ύστερα από μία επιστολή που έστειλε στον τότε Μητροπολίτη Καστοριάς Ιωακείμ, ο σύλλογος προς Διάδοση των Ελληνικών Γραμμάτων Αθηνών. Ο Μητροπολίτης απευθύνθηκε στον Προοδευτικό σύλλογο Καστοριάς όπου πήραν από κοινού την απόφαση η βιβλιοθήκη να στεγαστεί στο κτήριο του Κουρσούμ Τζαμί και η τουρκική σχολή ακριβώς δίπλα να λειτουργήσει ως αίθουσα διαλέξεων.²⁹⁰ Η βιβλιοθήκη ξεκίνησε άμεσα την λειτουργία της, τις επόμενες ημέρες.²⁹¹ Αρχικά, ο σύλλογος Ελληνικών Γραμμάτων προσέφερε 10.000 δρχ για την αγορά βιβλίων και ο Μητροπολίτης Καστοριάς 500 δρχ.²⁹² Ο κ. Δεληνάνος, καστοριανός που βρισκόταν στην Αμερική με επιστολή του πληροφορεί την εφημερίδα ότι έχει στη διάθεσή του 50.000 δρχ για την ανέγερση κτηρίου που θα χρησιμοποιούνταν ως βιβλιοθήκη. Την επιστολή προώθησε η εφημερίδα *Καστοριά* στον Προοδευτικό Σύλλογο²⁹³ και το καλοκαίρι του ίδιου έτους ο κ. Δεληνάνος έστειλε δωρεάν ένα ογκώδες σχέδιο για την ανέγερση νέου κτηρίου για την δημιουργία βιβλιοθήκης²⁹⁴ και ο Προοδευτικός Σύλλογος αποφάσισε το νέο κτίριο να χτιστεί στην συνοικία Απόζαρι στο πιο κεντρικό σημείο της πόλης. Ο σύλλογος προώθησε την αποφάσή του στο κ. Δεληνάνο ο οποίος την αποδέχτηκε. Το ίδιο χρονικό διάστημα από την Αθήνα στάλθηκαν 1.000 τόμοι καινούργιων βιβλίων.²⁹⁵

Τα εγκαίνια της βιβλιοθήκης έγιναν με λαμπρότητα από τον Μητροπολίτη Καστοριάς Ιωακείμ, ενώ λόγο εκφώνησαν ο πρόεδρος του Προοδευτικού Συλλόγου κ. Τσαμίσης. Ο καθηγητής κ. Πηχιών ο οποίος παρουσίασε και τον τρόπο λειτουργίας της, επίσης ο καθηγητής κ. Παπαθωμάς (Ορέστης Μακεδνός) απήγγειλε ένα ποίημα που έγραψε για αυτήν την περίπτωση. Ο κ. Μαρμαρίδης, διοργανωτής του αθλητικού τμήματος του Προοδευτικού συλλόγου ευχαρίστησε ιδιαίτερος τον κ. Δεληλάνο για το χρηματικό ποσό που προσέφερε και τον Μητροπολίτη Καστοριάς που έκανε δωρεά 100 τόμους βιβλίων.²⁹⁶ Η κοινοτική και εκκλησιαστική επιτροπή προσέφερε 1.500 δρχ.²⁹⁷ και ο κ. Ιλαρίων Βασδέκας από το Λονδίνο έστειλε 2.000 δρχ. για τη νέα βιβλιοθήκη.²⁹⁸

²⁹⁰ *Καστοριά* 25/01/25

²⁹¹ *Καστοριά* 01/02/25

²⁹² *Καστοριά* 05/04/25

²⁹³ *Καστοριά* 17/05/25

²⁹⁴ *Καστοριά* 05/07/25

²⁹⁵ *Καστοριά* 16/08/25

²⁹⁶ *Καστοριά* 30/08/25

²⁹⁷ *Καστοριά* 13/09/25

²⁹⁸ *Καστοριά* 16/12/25

Επιθυμία πάντως των πολιτών ήταν η λειτουργία της λαϊκής βιβλιοθήκης να περάσει στην εποπτεία του Δήμου.²⁹⁹ Με απόφαση των δύο ενοριακών επιτροπών της πόλης αποφασίστηκε η μετεγκατάσταση της λαϊκής βιβλιοθήκης προσωρινά σε κτίριο απέναντι από την αίθουσα «Αίγλη» μέχρι την οριστική ανέγερση του δικού της κτιρίου.³⁰⁰

Το 1925 ο τότε επιμελητής αρχαιοτήτων της Καστοριάς κ. Τσαμίσης γνωστοποίησε ότι σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθμό 152 φύλλο της εφημερίδας της Κυβερνήσεως, τεύχος Α' στις 16.6.25 κηρύχθηκαν ως βυζαντινά μνημεία και διατηρητέοι αρχαιολογικοί και ιστορικοί χώροι, το Γαζί Τζαμί, το Κουρσουλού Τζαμί, το Τζαμί του Προδρόμου, το Ταμωαχανέ Τζαμί και ο Μενδρεσές. Έκτοτε δεν υπάρχει άλλη αναφορά σε αρχαιολογικούς χώρους στην περιοχή ως το 1937.

Στο φύλλο που δημοσιεύθηκε στις 2.5.37 είχαμε για πρώτη φορά αναφορά στην ίδρυση Αρχαιολογικού Μουσείου. Το Υπουργείο Παιδείας διέταξε όλα τα αρχαιολογικά ευρήματα να μεταφερθούν στο Κουρσούμ Τζαμί και η πόλη είχε πλέον αποκτήσει το δικό της Μουσείο.³⁰¹ Πολύ αργότερα ξεκίνησε η αναστήλωση των βυζαντινών μνημείων της πόλης υπό την επίβλεψη του καθηγητή κ. Ορλανδού.³⁰²

Το 1938 ήρθαν στο φως ύστερα από έρευνα του καθηγητή Πανεπιστημίου κ. Αντ. Κεραμόπουλου σπουδαία αρχαιολογικά ευρήματα κοντά στο νησί των Δουπακίων. Πρόκειται για παραλίμνιες κατοικίες στο Δισπηλιό στηριζόμενες σε προϊστορικούς πασσάλους οι οποίες χρονολογούνταν στη Νεολιθική Εποχή (2.000 έτη π.Χ.). Ο καθηγητής έστειλε τηλεγράφημα στο Υπουργείο Παιδείας και στην Αρχαιολογική Εταιρεία της Αθήνας όπου γνωστοποιούσε τα σπουδαία ευρήματά του.³⁰³

Ε.6 Αθλητισμός και ψυχαγωγία

Μια οικονομική δραστηριότητα, η οποία προσέλκυε πλήθος κόσμου όλων των ηλικιών ήταν οι εμποροπανηγύρεις. Εμποροπανηγύρεις γινόταν στην πόλη της Καστοριάς αλλά και στην Χρούπιστα (Άργος Ορεστικό) στις αρχές του φθινοπώρου. Το πανηγύρι του Άργους Ορεστικού συνεχίζει τη λειτουργία του μέχρι και σήμερα και θεωρείται ένα από τα πιο επιτυχημένα. Ένας είδος εμποροπανηγύρης γινόταν και την Μεγάλη Πέμπτη στην πόλη.

²⁹⁹ Καστοριά 07/02/37

³⁰⁰ Καστοριά 28/02/37

³⁰¹ Καστοριά 02/05/37

³⁰² Καστοριά 03/07/38

³⁰³ Καστοριά 28/08/38

Πρώτη αναφορά για την εμποροπανήγυρη της Καστοριάς έχουμε στο φύλλο της εφημερίδας 438 που δημοσιεύθηκε στις 23.8.1931. Στην δημοσίευση αναφέρεται ότι την ίδια μέρα ξεκινούσε η 2^η ετήσια εμποροπανήγυρη της πόλης στη θέση Λειβάδια. (δεν υπάρχουν τα φύλλα της εφημερίδας της προηγούμενης χρονιάς). Η πανήγυρις θα διαρκούσε 8 ημέρες και η επιτυχία της θεωρούνταν βέβαιη. Για την διευκόλυνση των επισκεπτών ηλεκτροφωτίστηκε ολόκληρη η οδός από την είσοδο της Καστοριάς ως την περιοχή Λειβάδια.³⁰⁴ Την επόμενη χρονιά η τοποθεσία της άλλαξε και η εμποροπανήγυρη έγινε στην παραλίμνια και ηλεκτροφωτιστή πλατεία Καπετάν Φιλώτα στην είσοδο της πόλης από τις 8 ως τις 15 Σεπτεμβρίου. Η κίνηση την χρονιά αυτή χαρακτηρίστηκε ζωνρότατη.³⁰⁵

Επιπλέον, αναφορά στην εμποροπανήγυρη Καστοριάς έχουμε το 1934 όπου πληροφορούμαστε ότι έγινε στην είσοδο της πόλης από τις 9 έως τις 16 Σεπτεμβρίου στην ίδια τοποθεσία, δηλαδή στην παραλίμνια πλατεία Καπετάν Φιλώτα. Στον χώρο υπήρχε και έκθεση δασικών και γεωργικών προϊόντων και δόθηκαν δώρα, χρηματικά έπαθλα σε αυτούς που διακριθήκαν.³⁰⁶ Δεν θεωρήθηκε εμπορικά πετυχημένη καθώς ο βροχερός καιρός επηρέασε την κίνησή της. Από σχόλιο του αρθρογράφου γνωρίζουμε ότι: *Κίνηση υπήρχε μόνο στις ρουλέτες όπου ο κόσμος δοκίμαζε την τύχη του.* Από τα περίπτερα που ξεχώρισαν ήταν αυτό της γεωργικής έκθεσης.³⁰⁷ Την Κυριακή έπαιξε μουσική το Εθνικό Οικοτροφείο Καστοριάς με μουσικοδιδάσκαλο τον κ. Παν. Χαλικέρα.³⁰⁸ Την επόμενη χρονιά η εμποροπανήγυρη πραγματοποιήθηκε το ίδιο χρονικό διάστημα, ενώ το 1936 έγινε στις 8 με 12 Οκτωβρίου.³⁰⁹ Αρχικά, ο Δήμος Καστοριάς είχε πάρει απόφαση να μην πραγματοποιηθεί, γεγονός που στενοχώρησε αυτούς που αγαπούσαν την ρουλέτα,³¹⁰ όμως, τελικά πραγματοποιήθηκε με περιορισμένη κίνηση και χωρίς την γεωργική έκθεση, καθώς ήταν μια κακή χρονιά και οι αγρότες δεν είχαν να παρουσιάσουν καλή σοδειά.³¹¹

Η εμποροπανήγυρη του 1938 ξεκίνησε στις 15 Σεπτεμβρίου και κράτησε 7 ημέρες, δεν ήταν όμως καθόλου πετυχημένη και αυτό φάνηκε από τις άδειες παράγκες που υπήρχαν.³¹² Μαζί με την 4^η Γεωργική Έκθεση που έγινε ταυτόχρονα έληξε άδοξα και τραγικά όπως άρχισε καθώς

³⁰⁴ Καστοριά 23/08/31

³⁰⁵ Καστοριά 18/09/32

³⁰⁶ Καστοριά 09/09/34

³⁰⁷ Καστοριά 16/09/34

³⁰⁸ Καστοριά 23/09/34

³⁰⁹ Καστοριά 27/09/36

³¹⁰ Καστοριά 13/09/36

³¹¹ Καστοριά 04/10/36

³¹² Καστοριά 18/09/38

εκείνη την χρονιά δεν έγιναν ούτε καν εγκαίνια για την έναρξή της ούτε εκφωνήθηκαν πανηγυρικοί λόγοι.³¹³

Αντίθετα, για το εμπορικό πανηγύρι της Χρούπιστας (Άργος Ορεστικό) γνωρίζουμε ότι λειτουργούσε από το 1925 όταν ο τότε πρόεδρος της κοινότητας κ. Μήλιος με γνωστοποίησή του ανακοίνωσε ότι το πανηγύρι θα ξεκινούσε στις 12 Σεπτεμβρίου και θα διαρκούσε 6 ημέρες στην θέση « Παλιών Νοσοκομείων».³¹⁴ Η παρουσία των Καστοριανών ήταν πολύ μεγάλη καθώς στην εφημερίδα υπήρχε το σχόλιο: *Όλοι οι Καστοριανοί παρευρέθηκαν*.³¹⁵ Το 1931 η εμποροπανήγυρη έγινε στην ίδια τοποθεσία από τις 25 Σεπτεμβρίου ως τις 2 Οκτωβρίου. Σ αυτήν μαθαίνουμε ότι γίνονταν αγοραπωλησίες μεγάλων και μικρών ζώων, λαχανικών, εγχώριων βελεντζών, οπωρικών, δημητριακών και άλλων γεωργικών προϊόντων και συγκεντρωνε δεκάδες χιλιάδες επισκέπτες από τις γύρω επαρχίες καθώς και από τις περιφέρειες Ηπείρου, Θεσσαλίας, Στερεάς Ελλάδας όπως επίσης και από τα γειτονικά κράτη της Αλβανίας και της Σερβίας.³¹⁶ Η κίνηση ήταν πολύ μεγάλη και ο κόσμος που την επισκέφθηκε ψώνισε κυρίως κουρτίνες και γιάμπολες (φλοκάτες). Φλοκάτες έβρισκες σε όλους τους χρωματισμούς, υφασμένες στον αργαλειό. Φλοκάτες ήταν τα σκεπάσματα και τα χαλιά που διακοσμούσαν τα καστοριανά σπίτια αλλά τα κρατούσαν και ζεστά τους κρύους χειμώνες. Οι περισσότεροι προτιμούσαν τις κόκκινες.³¹⁷ Την επόμενη χρονιά η εμποροπανήγυρη πραγματοποιήθηκε από τις 30 Σεπτεμβρίου ως τις 7 Οκτωβρίου στην ίδια τοποθεσία.³¹⁸ Την χρονιά εκείνη έγιναν πολλές αγοραπωλησίες σε ζώα που η αξία τους ξεπέρασε το 1 εκατομμύριο δραχμές.³¹⁹ Ο καλός καιρός συνετέλεσε στην επιτυχία της το 1934 όπου πλήθος κόσμου την επισκέφθηκε και αγόρασε κυρίως βελέντζες. Πλούσια ήταν και τα θεάματα, κυρίως οι ρουλέτες οι οποίες συγκεντρώναν πολύ κόσμο.³²⁰ Και την επόμενη χρονιά συνέχισε το πανηγύρι του Άργους να συγκεντρώνει πλήθος κόσμου³²¹ και παρόλο που θεωρούνταν ολιγόχρονο οι τοπικοί φορείς έβλεπαν ότι έχει προοπτικές.³²² Το 1936 γνωρίζουμε ότι ο κόσμος ψώνισε κυρίως γιάμπολες και μπακίρια.³²³ Το 1938 το πανηγύρι του Άργους σε αντίθεση με της Καστοριάς είχε πολύ μεγάλη επιτυχία. Έγιναν πολλές αγοραπωλησίες μικρών και μεγάλων ζώων. Η επιτυχία του όμως οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στην τάξη που

³¹³ Καστοριά 25/09/38

³¹⁴ Καστοριά 16/08/25

³¹⁵ Καστοριά 20/09/25

³¹⁶ Καστοριά 13/09/31 και 20/09/31

³¹⁷ Κοκκίνου- Στασινοπούλου Όλγα ο.π. σελ.46

³¹⁸ Καστοριά 18/09/32 και 02/10/32

³¹⁹ Καστοριά 30/10/32

³²⁰ Καστοριά 07/10/34

³²¹ Καστοριά 06/10/35

³²² Καστοριά 06/09/36

³²³ Καστοριά 04/10/36

επικρατούσε αλλά και στη συνεχή προσπάθεια του δραστήριου προέδρου του Άργους Ορεστικού κ. Ζάχου να εδραιωθεί ως μία από τις πιο πετυχημένες.³²⁴

Και το πανηγύρι της Μεγάλης Πέμπτης που γινόταν στην πόλη της Καστοριάς συγκέντρωνε πλήθος κόσμου.³²⁵ Ήταν ένα πανηγύρι που συγκέντρωνε κόσμο από όλη την περιφέρεια και γι' αυτό θεωρούνταν πάντα πετυχημένο. Κάποιες φορές όμως δεν ήταν και τόσο κυρίως εξαιτίας του κακού καιρού.³²⁶ Ο κόσμος αγόραζε κυρίως πασχαλινά είδη και τα παιδιά παιχνίδια.³²⁷ Το πανηγύρι αυτό συνεχίζει ως τις μέρες μας και ονομάζεται «Νυφοπάζαρο».

Οι Καστοριανοί επισκέπτονταν και μάλιστα μαζικά και μια άλλη οικονομικού χαρακτήρα δραστηριότητα, την Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης γεγονός που φανερώνει ότι ενδιαφέρονταν εκτός από την γούνα και για άλλες οικονομικές δραστηριότητες πέραν της επαρχίας τους.

Η συστηματική κάλυψη των εμποροπανηγύρεων από την εφημερίδα *Καστοριά* δείχνει ότι οι διοργανώσεις αυτές ξεπερνούσαν κατά πολύ τον στενό εμπορικό τους χαρακτήρα. Αποτελούσαν σημαντικά κοινωνικά γεγονότα, στα οποία συναντιούνταν κάτοικοι της πόλης, της υπαίθρου και των γειτονικών περιοχών, δημιουργώντας ένα ευρύτερο δίκτυο οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων. Παράλληλα, η ιδιαίτερη έμφαση που δίνεται στις πολιτιστικές εκδηλώσεις, στη μουσική και στη μεγάλη συμμετοχή του κοινού αποκαλύπτει ότι οι εμποροπανηγύρεις λειτουργούσαν και ως χώροι ψυχαγωγίας, κοινωνικής συνεύρεσης και ενίσχυσης της τοπικής συλλογικής ταυτότητας.

Το 1930 με αφορμή τον εορτασμό της Εκατοταετηρίδος βρέθηκε στην Καστοριά ο αντιπρόσωπος της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης κ. Δ. Κύρου προκειμένου να συμμετέχει και η πόλη στη διοργάνωση αυτή.³²⁸ Οι καστοριανοί που επισκέφτηκαν την έκθεση ήταν αρκετοί καθώς κατά τη διάρκειά της κάθε πρωί έφευγαν γεμάτα τα αυτοκίνητα που πήγαιναν στη Δ.Ε.Θ..³²⁹ Στην 7^η Δ.Ε.Θ. η Καστοριά συμμετείχε από κοινού με την Φλώρινα ως ενιαίος νομός και παρουσίασε γεωργικά προϊόντα, γουναρικά αλλά και ροδέλαιο.³³⁰ Χαρακτηριστική είναι η φράση στο έντυπο της εφημερίδας που κυκλοφόρησε στις 16.9.34 *Η μισή Καστοριά ξεκίνησε για την έκθεση της Θεσσαλονίκης και δεκάδες κόβονται τα εισιτήρια από τον σταθμό της πόλης για την Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης*. Επίσης, το 1934 για πρώτη φορά αντιπροσωπεύθηκαν ξεχωριστά τα καστοριανά γουναρικά στην Διεθνή Έκθεση από τον κ.

³²⁴ *Καστοριά* 02/10/38

³²⁵ *Καστοριά* 19/04/25

³²⁶ *Καστοριά* 08/04/34

³²⁷ *Καστοριά* 12/04/31 και 01/05/32

³²⁸ *Καστοριά* 08/06/30

³²⁹ *Καστοριά* 27/09/31

³³⁰ *Καστοριά* 18/09/32

Λάζαρο Κοσμά που έστησε το δικό του περίπτερο.³³¹ Η εντύπωση που άφησε στον εκδότη της εφημερίδας η επίσκεψη του στην Έκθεση ήταν τόσο εμφανής, ώστε παρουσίασε αναλυτικά τα περίπτερα σε δύο φύλλα της εφημερίδας.³³²

Η μεγάλη συμμετοχή των κατοίκων στις διοργανώσεις της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης δείχνει ότι η Καστοριά δεν αποτελούσε μια απομονωμένη επαρχιακή πόλη. Αντίθετα, οι οικονομικοί της δεσμοί με τη Θεσσαλονίκη και η παρουσία των τοπικών προϊόντων στην Έκθεση καταδεικνύουν τη συμμετοχή της στις ευρύτερες οικονομικές και εμπορικές εξελίξεις του ελληνικού Μεσοπολέμου.

Οι Καστοριανοί πήγαιναν συχνά να κάνουν την βόλτα τους στους Μύλους αλλά και να παρακολουθήσουν αθλητικές δραστηριότητες καθώς εκεί βρισκόταν το γήπεδο, επίσης εξέδραμαν πολύ συχνά στον Άγιο Αθανάσιο, στο Ναό της Παναγίας Μαυρώτισσας δίπλα στη λίμνη αλλά και στην περιοχή της Πέτρας. Οι επαναλαμβανόμενες αναφορές της εφημερίδας στις ίδιες περιοχές αναψυχής επιτρέπουν την ανασύνθεση της γεωγραφίας του ελεύθερου χρόνου των κατοίκων. Οι Μύλοι, η Μαυριώτισσα, η Πέτρα και ο Άγιος Αθανάσιος δεν αποτελούσαν απλώς φυσικούς χώρους, αλλά σημεία κοινωνικής συνεύρεσης, στα οποία αναπτύσσονταν μορφές συλλογικής ψυχαγωγίας και ενισχύονταν οι κοινωνικές σχέσεις της τοπικής κοινότητας.

Στην Πέτρα μαζεύονταν πολύς κόσμος κυρίως την περίοδο του Σεπτεμβρίου γιατί εκεί είχαν τα αμπέλια τους οι Καστοριανοί και τα καλλιεργούσαν για να κάνουν κρασί αλλά και τσίπουρο.³³³ Εκτός από την Πέτρα αμπέλια υπήρχαν στην Κρεπενή, στα Λειβάδια, στην Άμμο κ.α. Στον τρύγο συμμετείχε όλη η οικογένεια και έπρεπε να γίνει την ίδια μέρα με τη συγκομιδή. Επίσης έπρεπε να γίνουν οι απαραίτητες προετοιμασίες όπως να βρεθεί ο μεταφορέας αν δεν είχε ο ίδιος ο αμπελουργός δικό του καράβι, οι αγωγιάτες που θα βοηθούσαν στο μάζεμα του σταφυλιού αλλά και τα καλάθια και τα κοφίνια που θα συγκέντρωναν τα σταφύλια.³³⁴ Οι γυναίκες με τα σταφύλια έκαναν μούστο και μουστόπιτες,³³⁵ μέλια και σουτζούκια (καστοριανά γλυκά) και κερνούσαν συγγενείς και φίλους.³³⁶ Ο κόσμος στην Πέτρα πηγαиноέρχονταν με καράβια, με τα οποία κουβαλούσαν και τα σταφύλια³³⁷ ενώ από το 1934 κ.ε. τα μετέφεραν με τα αυτοκίνητα καθώς ήταν πιο εύκολο για αυτούς και δεν ταλαιπωριόντουσαν τόσο πολύ.

³³¹ *Καστοριά* 23/09/34

³³² *Καστοριά* 22/09/35 και 06/10/35

³³³ *Καστοριά* 06/09/24

³³⁴ Σιάνου ο.π. σελ.20

³³⁵ *Καστοριά* 05/10/24

³³⁶ *Καστοριά* 04/10/31

³³⁷ *Καστοριά* 04/10/25

Το 1936 δεν ήταν καλή χρονιά για τα αμπέλια καθώς η παραγωγή σταφυλιών δεν πήγε καλά και όσοι γνώριζαν καλά τα σταφύλια έλεγαν ότι το κρασί δεν θα κρατήσει, θα ξινίσει γρήγορα.³³⁸ Πάντως στα καζάνι που έβραζαν τα τσίπουρα αποτελούσαν ένα μέρος κοινωνικής συναναστροφής όπου λάμβαναν χώρα κάθε είδους συζητήσεις.³³⁹ Αντίθετα το 1938 ήταν μια πολύ αποδοτική χρονιά για τα σταφύλια παρόλο που στην αρχή δεν είχε καρπούς. Ο τρύγος ήταν αποδοτικός και όλοι έμειναν πολύ ευχαριστημένοι.³⁴⁰

Η Καστοριά ήταν γνωστή για το καλό κρασί που παρήγαγε και μάλιστα υπήρχε και ένα τραγούδι που λέγονταν όταν μάζευαν τα σταφύλια από το αμπέλι: *Κρασιά που έχει η Καστοριά, γλυκό, τσουχτό, πασαλιμάνι, μοσχοβολούν και τα λιαστά μόνο η Καστοριά τα φιάνει*³⁴¹.

Από τα δημοσιεύματα προκύπτει ότι ο τρύγος δεν αποτελούσε μόνο μια αγροτική εργασία αλλά και μια συλλογική κοινωνική πρακτική. Η συμμετοχή όλων των μελών της οικογένειας, η κοινή εργασία, η παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων και οι συγκεντρώσεις στα καζάνια δημιουργούσαν ευκαιρίες κοινωνικής επικοινωνίας και αναπαραγωγής τοπικών εθίμων. Έτσι, η διαδικασία της οινοπαραγωγής ενίσχυε τους δεσμούς της κοινότητας και συνέβαλλε στη διατήρηση της τοπικής πολιτισμικής παράδοσης.

Επίσης, την Πρωτομαγιά συνήθιζαν οι Καστοριανοί να πηγαίνουν στην ύπαιθρο. Η 1^η του μήνα γιορτάζονταν και συνεχίζει να γιορτάζεται με γενική έξοδο στη φύση. Είναι η μοναδική λαϊκή γιορτή χωρίς θρησκευτικό χαρακτήρα, που αποτελεί υπόλειμμα από τα προχριστιανικά φυσιολατρικά έθιμα. Αποτελεί μια από τις καλύτερες γιορτές της φύσης, μιας φύσης ντυμένης και στολισμένης με πολύχρωμα και ευωδιαστά λουλούδια. Πρωί- πρωί οι παρέες εφοδιάζονταν με στρωσίδια και τρόφιμα και πήγαιναν στην εξοχή. Οι Καστοριανοί προτιμούσαν τη Μαυρώτισσα, τους Μύλους και το Φουντουκλι ενώ δεν άφηναν απ' έξω τα αμπέλια της Σιούτιστας και της Πέτρας³⁴².

Το 1925 ο καλός καιρός βοήθησε όλοι οι Καστοριανοί να την γιορτάσουν έξω.³⁴³ Το 1931 η Πρωτομαγιά γιορτάστηκε με πολύ ζωηρότητα. Ο κόσμος πήγε στο Τσαρδίκι όπου ήταν κατάμεστο και χόρευε υπό τους ήχους των φωνόγραφων. Οι Μύλοι επίσης ήταν γεμάτοι κόσμο. Κάποιοι πήγαν και στην Πέτρα και την Μαυρώτισσα. Και το 1934 τα καράβια γεμάτα μετέφεραν τον κόσμο στην Πέτρα και την Μαυρώτισσα³⁴⁴ αλλά και το 1936 στους Μύλους

³³⁸ *Καστοριά* 20/09/36

³³⁹ *Καστοριά* 07/12/24

³⁴⁰ *Καστοριά* 25/09/38

³⁴¹ Διδασκάλου ο.π. σελ. 92

³⁴² Σιάνου ο.π. σελ.120-121

³⁴³ *Καστοριά* 03/05/25

³⁴⁴ *Καστοριά* 06/05/34

και στα Λειβάδια. Το 1938 παρά τις προετοιμασίες που είχαν κάνει οι νοικοκυρές από την προηγούμενη μέρα ο καιρός δεν βοήθησε και οι περισσότεροι παρέμειναν στα σπίτια τους με συντροφιά τις θερμάστρες³⁴⁵.

Η Πρωτομαγιά, όπως αποτυπώνεται στις σελίδες της εφημερίδας, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα συλλογικής τελετουργίας του ελεύθερου χρόνου. Η μαζική έξοδος των κατοίκων στην ύπαιθρο, οι κοινές συγκεντρώσεις και η επαναλαμβανόμενη επιλογή συγκεκριμένων τόπων δείχνουν ότι η γιορτή λειτουργούσε ως μηχανισμός κοινωνικής συνοχής και ως μέσο ανανέωσης των κοινωνικών δεσμών. Παράλληλα, η συστηματική προβολή της από τον τοπικό Τύπο συνέβαλλε στη διατήρηση της μνήμης και της σημασίας της για την τοπική κοινωνία.

Ε.7 Δημόσιες τελετές μετά το 1936

Η εγκαθίδρυση του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου επέφερε εμφανείς μεταβολές στον τρόπο παρουσίασης των εθνικών εορτών από τον τοπικό Τύπο. Από το 1936 και εξής τα δημοσιεύματα της εφημερίδας αποκτούν εντονότερο εθνικιστικό και φιλομοναρχικό χαρακτήρα, ενώ η προβολή των εορτασμών συνδέεται άμεσα με την ιδεολογία του καθεστώτος και την προσπάθεια διαμόρφωσης μιας ενιαίας εθνικής συνείδησης. Αυτό γίνεται φανερό κυρίως στον εορτασμό της εθνικής επετείου της Επανάστασης το 1937 και το 1938 όπου γιορτάστηκαν με μεγαλοπρέπεια

Το 1938 ήταν πρωτοφανής και μεγαλειώδης ο εορτασμός της 4ης Αυγούστου. Τον εορτασμό είχε αναλάβει λαϊκή επιτροπή διορισμένη από τον Νομάρχη Καστοριάς κ. Τσαχτσίρα. Από την προηγούμενη μέρα σημαιοστολίστηκαν όλοι οι δρόμοι και τα καταστήματα της πόλης, ακόμη, στήθηκαν δύο μεγάλες αφίσες με τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούσαν εκείνη την ημέρα, την Α.Μ. του Βασιλέως μας και τον εθνικό μας Κυβερνήτη Ι. Μεταξά.

Σύμφωνα με τα σχόλια του αρθρογράφου της εφημερίδας *Ο ενθουσιασμός των πολιτών όλων των τάξεων ήταν εμφανής στα πρόσωπά τους. Αισθήματα αγάπης και αφοσίωσης είχαν πλημμυρίσει τις ψυχές των πολιτών για τον δημιουργό της 4ης Αυγούστου και του έργου του*. Ανήμερα της επετείου της 4^{ης} Αυγούστου η μουσική του Ωδείου Καστοριάς έψαλε τον Εωθινό στην πόλη και ανήγγειλε στους πολίτες ότι ξημέρωσε η μεγάλη εθνική εορτή. Στη Μητρόπολη έγινε η Δοξολογία ενώ ο κόσμος είχε κατακλύσει το εσωτερικό και το εξωτερικό

³⁴⁵ Καστοριά 08/05/38

του ναού. Επίσης στη Δοξολογία παρευρέθηκαν όλες οι αρχές της πόλης, οι σύλλογοι και τα σωματεία. Τον πανηγυρικό της ημέρας εκφώνησε ο αντιπρόεδρος της Εθνικής Εταιρείας Νικ. Αλεξιάδης. Στη συνέχεια ο κόσμος συγκεντρώθηκε στο χώρο μπροστά από το Παλλάδιο όπου έγινε η παρέλαση των προσκόπων, της Ε.Ο.Ν. και των παλιών πολεμιστών. Από τον εξώστη μίλησε στο ενθουσιασμένο πλήθος που συνεχώς ζητωκραύγαζε ο Κων. Ωρολογόπουλος, εκπρόσωπος του δημοτικού συμβουλίου, και στη συνέχεια ο Διοικητής της Ε.Ο.Ν. Καστοριάς Γιαννόπουλος. Έπειτα, ακολούθησε δεξίωση στην αίθουσα του ξενοδοχείου όπου πρόσφεραν αναψυκτικά και στήθηκε υπό τους ήχους εγχώριας μουσικής «τρικούβερτος χορός». Στις 5 το απόγευμα έγινε η στέψη της Προτομής του Παύλου Μελά στην πλατεία της Μητροπόλεως και της αναθηματικής στήλης των Αδελφών Εμμανουήλ στην πλατεία Ντολτσό και κατάθεση στεφάνων. Μέχρι τα μεσάνυχτα ο λαός πανηγύριζε με εγχώρια μουσική σε διάφορα σημεία της πόλης.³⁴⁶

Το 1936 προωθήθηκε η δημιουργία οργάνωσης νέων στην Καστοριά από τον αρχηγό της Εθνικής Οργάνωσης Φλώρινας κ. Στανόη ύστερα από πρόσκληση των εθνοφρόνων νέων.³⁴⁷ Σκοπός της οργάνωσης ήταν *η νεολαία να ποτιστεί με τα εθνικά ιδεώδη, να εμπνευστεί τον πατριωτισμό των πατέρων και να απαλλαγεί από την τελμάτωση με την οποία κινδύνευε να χάσει κάθε υγιές, ηθικό στοιχείο*.³⁴⁸ Ο καταρτισμός των ομάδων της εθνικής νεολαίας απέβλεπε στην εθνική διαπαιδαγώγηση συμπληρώνοντας την μόρφωση που λάμβαναν οι νέοι στο σχολείο. Επίσης, συντελούσε στην ηθικοποίηση των νέων και την έξαρση του εθνικού τους αισθήματος, ώστε αργότερα ως πολίτες να έχουν καλλιεργημένη και προικισμένη συνείδηση με τις εθνικές και θρησκευτικές παραδόσεις.³⁴⁹ Η πρώτη συγκέντρωση της νεολαίας έγινε στην πλατεία Καπετάν Φιλώτα όπου και παρέλασαν από την κεντρική οδό έως την Μητρόπολη συνοδευόμενοι από το νεοσύστατο Δημοτικό Ωδείο.³⁵⁰ Στις συγκεντρώσεις της οργάνωσης συνήθως μιλούσε ο διευθυντής του Γυμνασίου Αρρένων Καστοριάς Βασιλόπουλος και παρουσίαζε στους νέους τις υποχρεώσεις που έχουν απέναντι στην κοινωνία, την οικογένεια, την εκκλησία και την πατρίδα. Ακόμη, επισκέφθηκε την Καστοριά ο Κυβερνητικός Επίτροπος της Ε.Ο.Ν κ. Κανελλόπουλος όπου είχε συναντήσεις με τα μέλη της οργάνωσης της Επαρχίας Καστοριάς. Κατέθεσε στεφάνι στον τάφο του πεσόντος φαλαγγίτου και ανέθεσε στον υποδιοικητή της Ε.Ο.Ν. να καταθέσει στεφάνια στον τάφο των δύο φαλαγγιτών στο Άργος

³⁴⁶ Καστοριά 07/08/38

³⁴⁷ Καστοριά 06/09/34

³⁴⁸ Καστοριά 13/03/38

³⁴⁹ Καστοριά 17/04/38

³⁵⁰ Καστοριά 24/04/38

Ορεστικό. Στην συνέχεια, επισκέφθηκε την Φάλαγγα του Γυμνασίου Θηλέων, όπου τον υποδέχτηκαν με ενθουσιασμό κι αναχώρησε για την Φλώρινα.³⁵¹

Η συστηματική προβολή της Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας από την εφημερίδα αποκαλύπτει τον κεντρικό ρόλο που απέδιδε το καθεστώς στη διαμόρφωση της νέας γενιάς. Η έμφαση στην πειθαρχία, στην εθνική αγωγή, στη θρησκευτική πίστη και στη συλλογική δράση αντανακλά τις βασικές ιδεολογικές αρχές της περιόδου. Μέσα από τα δημοσιεύματα διακρίνεται ότι η Ε.Ο.Ν. παρουσιαζόταν όχι μόνο ως εκπαιδευτικός θεσμός αλλά και ως μέσο κοινωνικοποίησης της νεολαίας σύμφωνα με τα πρότυπα του καθεστώτος.

Ακόμη, ο εορτασμός της ονομαστικής εορτής του βασιλέως γινόταν μεγαλοπρεπώς αυτό το χρονικό διάστημα με την πόλη να σημαιοστολίζεται και να γίνεται Δοξολογία στον Μητροπολιτικό ναό προς τιμήν του. Στον εορτασμό το 1936 παρευρέθηκαν όλες οι αρχές και τα σχολεία της πόλης, στη συνέχεια ακολούθησε η καθιερωμένη παρέλαση στην οδό Αγίου Αθανασίου³⁵² και δόθηκε δεξίωση των τοπικών αρχών στο Δημαρχιακό Μέγαρο όπου τους προσφέρθηκαν αναψυκτικά.³⁵³

Σημαντικό γεγονός που απασχόλησε για πολύ καιρό τους πολίτες της Καστοριάς ήταν η άφιξη του Βασιλιά Γεωργίου Β΄ με τον ενθουσιασμό των κατοίκων να είναι εμφανής. Σύμφωνα με το φύλλο της εφημερίδας που κυκλοφόρησε στις 8.5.1938 οι *κάτοικοι εκφράσαν την πίστη και την ευγνωμοσύνη τους στον άρχοντα του οποίου το πρώτο μέλημα υπήρξε η αποκατάσταση της εθνικής συναλλαγής και εσωτερικής ειρήνης, της ευημερίας και της ασφάλειας της χώρας μέσα από την πλήρη και τέλεια αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων*. Ήταν η πρώτη φορά που επισκέφθηκε βασιλιάς της Ελλάδος την πόλη της Καστοριάς. Ολόκληρη η πόλη ετοιμάστηκε για αυτήν την επίσκεψη, σύλλογοι, σωματεία, σχολεία και νεολαία, αλλά και η ισραηλίτικη κοινότητα.³⁵⁴ Η συμμετοχή τόσο των κρατικών όσο και των τοπικών θεσμών, αλλά και της Ισραηλιτικής Κοινότητας, υποδηλώνει ότι η επίσκεψη του βασιλιά οργανώθηκε ως γεγονός καθολικής δημόσιας εκπροσώπησης. Μέσα από την παρουσία διαφορετικών κοινωνικών ομάδων επιδιωκόταν η προβολή μιας εικόνας ενότητας και ομοψυχίας της τοπικής κοινωνίας.

Το πρόγραμμα της παραμονής του ήταν σύντομο και τυπικό, με την άφιξη της Α.Μ. του Βασιλέως στην πόλη στις 10 Μαΐου στις 14.00 μ.μ. και την αναχώρησή του την επόμενη ημέρα στις 11 Μαΐου στις 11.00 π.μ. Επιθεώρησε στρατιωτικά τμήματα, που του απέδωσαν

³⁵¹ Καστοριά 27/11/38

³⁵² Καστοριά 03/05/36

³⁵³ Καστοριά 01/05/38

³⁵⁴ Καστοριά 08/05/38

τιμές, παρακολούθησε την Δοξολογία στον Μητροπολιτικό Ναό, παρευρέθηκε με τις τοπικές αρχές στο Επαρχείο και παρακολούθησε την παρέλαση των μαθητών και των οργανώσεων.³⁵⁵ Χιλιάδες νέοι και νέες συγκεντρώθηκαν στην πόλη για να υποδεχτούν την Α.Μ. του βασιλέως. Περίπου 100 κυρίες και δεσποινίδες της πόλης είχαν ντυθεί με τις παραδοσιακές ενδυμασίες, τα σπίτια και τα καταστήματα σημαιοστολίστηκαν, στήθηκαν 4 αψίδες, τρεις από τον Δήμο και μία από την ισραηλίτικη κοινότητα. Τον βασιλιά προσφώνησε κατά την άφιξή του ο Δήμαρχος κ. Νικίδης, ενώ στην Μητρόπολη του πρόσφερε λουλούδια μια μικρή Ισραηλίτισσα, η Λίνα Ελιάου. Στην δοξολογία χοροστάτησε ο Μητροπολίτης Καστοριάς Νικηφόρος και στο τέλος η χορωδία του Ωδείου Καστοριάς έψαλε το «Πολυχρόνιο Άσμα». Στο Μέγαρο της Μητρόπολης τον υποδέχτηκαν οι Μακεδονομάχοι φορώντας τοπικές ενδυμασίες και κρατώντας όπλα με τα οποία πολέμησαν για την ανεξαρτησία. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξε για τα ιστορικά μνημεία της πόλης για το οποία τον ενημέρωσε ο καθηγητής κ. Πηχιών. Επισκέφθηκε τα βυζαντινά μνημεία και τα τείχη της πόλης και ξεναγήθηκε στην πόλη ακολουθώντας τον παραλίμνιο δρόμο. Το απόγευμα δέχτηκε στο Δημαρχείο τις τοπικές αρχές και στη συνέχεια παρακολούθησε τις κυρίες και τις δεσποινίδες της Καστοριάς να χορεύουν τοπικούς χορούς με τις μακεδονικές ενδυμασίες. Ακολούθησε γεύμα που παρέθεσε ο δήμος στην αίθουσα του Παλλάδιου το οποίο επιμελήθηκαν οι Καστοριανές κυρίες. Την επόμενη ημέρα αναχώρησε κάτω από τις επευφημίες του πλήθους που βρισκόταν στην κεντρική οδό. Επιθεώρησε τέλος τον στρατώνα που βρισκόταν στην έξοδο της πόλης και κατευθύνθηκε προς το Άργος Ορεστικό. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του παρασημοφόρησε τον Δήμαρχο Καστοριάς Νικίδη και τον πρόεδρο του Δημοτικού Συμβουλίου κ. Τσαμίση³⁵⁶.

Η εφημερίδα παρουσιάζει την επίσκεψη του βασιλιά ως γεγονός πρωτοφανούς σημασίας για την πόλη, χρησιμοποιώντας έντονα εγκωμιαστική γλώσσα και προβάλλοντας τη μαζική συμμετοχή των κατοίκων. Η επιλογή αυτή αντανακλά τη γενικότερη φιλομοναρχική κατεύθυνση του δημόσιου λόγου κατά την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά.

Μέσα στο γενικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί υπέρ της Α.Μ. του Βασιλέως αλλά και του Ιωάννη Μεταξά έγιναν και τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Βασιλιά Κωνσταντίνου,³⁵⁷ ο γάμος του Διαδόχου Παύλου και της Φρειδερίκης³⁵⁸ αλλά και η κηδεία των σεπτών βασιλέων.³⁵⁹

³⁵⁵ *Καστοριά* 08/05/38

³⁵⁶ *Καστοριά* 15/05/38

³⁵⁷ *Καστοριά* 09/10/38 και 16/10/38

³⁵⁸ *Καστοριά* 16/01/38

³⁵⁹ *Καστοριά* 22/11/36

Το 1936 μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα από την Ιταλία οι σωροί του Βασιλιά Κωνσταντίου , της Βασίλισσας Όλγας και Σοφίας. Σύσσωμες οι πολιτικές αρχές της χώρας υποδέχτηκαν τις σωρούς στο λιμάνι του Πειραιά όπου έφτασαν με το θωρηκτό Αβέρωφ. Οι σωροί μεταφέρθηκαν στη Μητρόπολη Αθηνών όπου ψάλλθηκε τρισάγιο από τον Πατριάρχη Αλεξάνδρειας Νικόλαο και ακολούθησε λαϊκό προσκύνημα. Η πόλη της Καστοριάς συνδέθηκε τηλεφωνικά με τη Μητρόπολη Αθηνών και μέσω του megάφωνου του κέντρου *Παλλάδιου* παρακολούθησαν τη νεκρώσιμη ακολουθία όλοι οι πολίτες. Από την Καστοριά παρευρέθηκαν στην κηδεία ως εκπρόσωποι της πόλης ο Δήμαρχος κ. Νικίδης, ο κ. Δαβάκης Διοικητής του Τομέα, ο κ. Βαφειάδης υπίατρος και οι δημοτικοί σύμβουλοι Ωρολογόπουλος και Μαυρουδής.³⁶⁰

Τον Οκτώβριο του 1938 έγιναν τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Ο βασιλιάς είχε την πρώτη θέση, μεταξύ αυτών που εργάστηκαν για το μεγαλείο και την δόξα της Ελλάδας.³⁶¹ Μεγαλοπρεπής και επιβλητική ήταν η τελετή των αποκαλυπτηρίων στην Καστοριά. Σημαιοστολίστηκαν στα κυανόλευκα όλα τα δημοτικά και δημόσια κτίρια. Έγινε συγκέντρωση στο Γυμναστήριο της πόλης, όπου μετά την ανάκρουση του Εθνικού Ύμνου από την Φιλαρμονική του Δήμου εκφώνησε αριστοτεχνικό λόγο ο δικηγόρος κ. Μπατρινός ο οποίος αναφέρθηκε στον ηρωισμό του εκλιπόντος, ένδοξου βασιλέως. Ακολούθησε παρέλαση μπροστά στους επισήμους από τους Μακεδονομάχους , την Ε.Ο.Ν. Καστοριάς, τα δημοτικά σχολεία, τα Γυμνάσια Αρρένων και Θηλέων και τον στρατό. Παρόμοια τελετή έγινε σε όλα τα χωριά της περιφέρειας και εκφωνήθηκαν λόγοι. Το τελετουργικό θύμιζε εκδήλωση μεγάλης εθνικής επετείου.³⁶²

Αντίστοιχης μεγαλοπρέπειας ήταν και ο εορτασμός της πόλης κατά την διάρκεια των γάμων του διαδόχου Παύλου και της Πριγκίπισσας Φρειδερίκης. Η πόλη για τρεις ημέρες ήταν στολισμένη με τα εθνικά χρώματα, όλα τα σπίτια, τα καταστήματα είχαν σημαιοστολιστεί. Την ημέρα του γάμου έγινε δοξολογία στην Μητρόπολη όπου παρευρέθηκαν οι αρχές της πόλης και πλήθος κόσμου.³⁶³

Από το 1936 κ.ε. καθιερώνεται επίσημη Δοξολογία στον Μητροπολιτικό Ναό Καστοριάς για τον εορτασμό της 26^{ης} Οκτωβρίου, ημέρα της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης. Στη Δοξολογία εκείνης της χρονιάς χοροστάτησε ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Καστοριάς Νικηφόρος ενώ το παρόν στην Δοξολογία έδωσαν οι πολιτικές,

³⁶⁰ Καστοριά 22/11/36

³⁶¹ Καστοριά 09/10/38

³⁶² Καστοριά 16/08/38

³⁶³ Καστοριά 16/01/38

δικαστικές και στρατιωτικές αρχές της πόλης.³⁶⁴ Με μεγαλοπρέπεια γιορτάστηκε και τις επόμενες χρονιές σε όλες τις πόλεις της χώρας καθώς η ανάκτηση της Μακεδονίας ήταν ένα γεγονός εθνικής σημασίας και έπρεπε να κατέχει προνομιούχο θέση στο πνεύμα του λαού.³⁶⁵

Επίσης, καθιερώθηκε και ημέρα εορτασμού της εθνικής μας σημαίας. Ορίστηκε η 25η Οκτωβρίου ως γιορτή της σημαίας και γιορτάστηκε με αντίστοιχη μεγαλοπρέπεια. Στον εορτασμό που έλαβε χώρα στην πλατεία μπροστά από το γυμναστήριο παρευρέθηκαν όλες οι αρχές της πόλης και πλήθος κόσμου, επίσης τα Γυμνάσια Αρρένων και Θηλέων, η Αστική Σχολή, το Ορφανοτροφείο, και το Ισραηλιτικό σχολείο καθώς και το 1^ο, 2^ο και 3^ο Δημοτικό σχολείο της πόλης. Τον πανηγυρικό της ημέρας εκφώνησε ο γυμνασιάρχης κ. Δελαπόρτας, στην συνέχεια εκφώνησε λόγο η τελειόφοιτος του Γυμνασίου Νιάτη- Μηνά Σκαπέρδα και εκ μέρους των δημοτικών σχολείων απήγγειλε ποίημα για την σημασία η μαθήτρια Ελένη Ρώρου. Η γιορτή έκλεισε με την ανάκρουση του Εθνικού Ύμνου τον οποίο έψαλαν όλοι οι μαθητές και οι μαθήτριες των Γυμνασίων. Ακολούθησε η καθιερωμένη παρέλαση και η γιορτή ολοκληρώθηκε με τις καλύτερες εντυπώσεις.³⁶⁶ Η ενεργός συμμετοχή όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης στον εορτασμό της σημαίας δείχνει ότι το σχολείο αποτελούσε βασικό μηχανισμό μετάδοσης των εθνικών συμβόλων και της επίσημης ιδεολογίας. Η τελετουργική συμμετοχή των μαθητών και μαθητριών συνέβαλλε στη σύνδεση της σχολικής ζωής με τις επιδιώξεις του κράτους

Ενδεικτική του κλίματος που επικρατεί εκείνη την περίοδο είναι η καθιέρωση της γιορτής της αποταμίευσης. Στο εξωτερικό εορτάζονταν αρκετά χρόνια πριν, στην Ελλάδα όμως καθιερώθηκε το 1936. Σκοπός αυτής της γιορτής ήταν η απόκτηση πνεύματος οικονομίας. Στο Γυμνάσιο αφού έψαλε η χορωδία τον Ύμνο της Αποταμίευσης, στην συνέχεια εκφώνησε λόγο ο Γυμνασιάρχης, παρουσία του Έπαρχου, του Δημάρχου και του Προϊστάμενου της Τ.Τ.Τ.. Στα Δημοτικά σχολεία οι διευθυντές ανέπτυξαν στους μαθητές την έννοια της οικονομίας. Αυτήν την ημέρα οι μαθητές αντί για μαθήματα έγραφαν εκθέσεις με θέμα την αποταμίευση. Οι καλύτερες στάλθηκαν στο Υπουργείο Παιδείας και βραβεύτηκαν με κουμπάρδες από το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο.³⁶⁷ Η καθιέρωση της γιορτής της αποταμίευσης δείχνει ότι το κράτος επιδίωκε να επηρεάσει όχι μόνο την πολιτική αλλά και την καθημερινή συμπεριφορά των πολιτών. Μέσα από τη σχολική εκπαίδευση προωθούνταν αξίες

³⁶⁴ Καστοριά 25/10/36

³⁶⁵ Καστοριά 31/10/37

³⁶⁶ Καστοριά 20/11/38

³⁶⁷ Καστοριά 08/11/36 και 07/11/37

όπως η οικονομία, η πειθαρχία και η υπευθυνότητα, οι οποίες παρουσιάζονταν ως στοιχεία του ιδανικού πολίτη της εποχής

Η μελέτη των δημοσιευμάτων της περιόδου 1936–1938 καταδεικνύει ότι ο δημόσιος εορταστικός βίος της Καστοριάς μετασχηματίστηκε σημαντικά υπό την επίδραση του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου. Οι εθνικές επέτειοι, οι βασιλικές τελετές, οι παρελάσεις, οι σχολικές γιορτές και οι εκδηλώσεις της Ε.Ο.Ν. οργανώνονταν με κοινά τελετουργικά χαρακτηριστικά και έντονο συμβολισμό. Η εφημερίδα *Καστοριά* δεν λειτουργεί απλώς ως πηγή καταγραφής αυτών των γεγονότων, αλλά ως φορέας αναπαραγωγής του επίσημου δημόσιου λόγου. Η γλώσσα της, η επιλογή των ειδήσεων και η προβολή συγκεκριμένων αξιών αποτελούν πολύτιμα τεκμήρια για την κατανόηση της πολιτικής και πολιτισμικής λειτουργίας του τοπικού Τύπου κατά τον Μεσοπόλεμο.

ΣΤ. Συμπεράσματα

Η μελέτη του τοπικού τύπου της Καστοριάς κατά τον Μεσοπόλεμο ανέδειξε τον καθοριστικό ρόλο που διαδραμάτισε η εφημερίδα *Καστοριά* ως πηγή κατανόησης της πολιτισμικής ιστορίας της πόλης. Μέσα από τις σελίδες της αποτυπώνονται όχι μόνο τα γεγονότα, αλλά και οι αξίες, οι κοινωνικές αντιλήψεις και οι πολιτιστικές πρακτικές της εποχής, προσφέροντας μια πολύτιμη μαρτυρία για την καθημερινότητα των κατοίκων.

Η περίοδος του Μεσοπολέμου, σημαδεμένη από γεγονότα όπως η Μικρασιατική Καταστροφή, η Συνθήκη της Λοζάνης με την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών, η άφιξη και αποκατάσταση περισσότερων από ενός εκατομμυρίου προσφύγων, καθώς και οι πολιτικές συγκρούσεις στο εσωτερικό της χώρας, επηρέασε βαθιά την ελληνική κοινωνία. Η επιλογή, ωστόσο, να δοθεί έμφαση στην τοπική διάσταση, και όχι στις πολιτικές εξελίξεις, ανέδειξε μια διαφορετική οπτική: αυτή της καθημερινής ζωής στην Καστοριά και των κοινωνικοπολιτιστικών εκφάνσεων της τοπικής κοινωνίας.

Η ανάλυση έδειξε ότι μέσα από την εφημερίδα παρουσιάζονται σημαντικές πτυχές, όπως οι θρησκευτικές και εθνικές εορτές, η δράση των πολιτιστικών συλλόγων, η συμβολή της εβραϊκής κοινότητας και οι πρωτοβουλίες για την καλλιέργεια της παιδείας και του πολιτισμού. Αυτές οι καταγραφές επιτρέπουν τη σύνθεση μιας πολυδιάστατης εικόνας της τοπικής κοινωνίας, πολλά στοιχεία της οποίας επιβιώνουν μέχρι και σήμερα, αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητας της περιοχής.

Παράλληλα, η έρευνα ανέδειξε την ανάγκη κριτικής προσέγγισης του τοπικού τύπου, καθώς οι εφημερίδες δεν υπήρξαν απλοί καταγραφείς γεγονότων, αλλά συχνά λειτούργησαν ως φορείς διάδοσης ιδεών και σχηματισμού κοινωνικών αντιλήψεων. Η εφημερίδα *Καστοριά* δεν αποτέλεσε εξαίρεση, αφού διαμόρφωνε με τον λόγο της την τοπική συλλογική συνείδηση. Η εργασία αυτή, επομένως, δεν προσέφερε μόνο μια ερευνητική εμπειρία, αλλά και μια προσωπική γνωριμία με πτυχές της ιστορίας της Καστοριάς, εμπλουτισμένη με στοιχεία που εξακολουθούν να συνδέουν το παρελθόν με το παρόν. Αν και δεν κατέστη δυνατόν να φωτιστούν όλες οι πτυχές της ζωής των κατοίκων της περιοχής, η μελέτη μπορεί να λειτουργήσει ως αφετηρία για περαιτέρω έρευνα και συστηματικότερη αξιοποίηση του υλικού. Η εφημερίδα *Καστοριά* διαθέτει πλούσιο αρχειακό απόθεμα, το οποίο μπορεί να υποστηρίξει μελλοντικές μελέτες και να εμπλουτίσει τη συλλογική γνώση για την τοπική ιστορία.

Συνολικά, αποδεικνύεται ότι ο τοπικός τύπος δεν αποτελεί απλώς ένα πληροφοριακό μέσο, αλλά μια ζωντανή πηγή ιστορικής γνώσης, ικανή να αναδείξει πτυχές της καθημερινότητας που θα έμεναν στη σιωπή. Η αξιοποίησή του επιτρέπει την ανασύνθεση μιας ιστορίας που δεν περιορίζεται στις μεγάλες πολιτικές εξελίξεις, αλλά αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο οι τοπικές κοινωνίες βίωσαν, κατανόησαν και διαμόρφωσαν την εποχή τους.

Ζ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς Πηγές

Καστοριά (εφημερίδα).

Εφημερίς της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ). Τεύχος Α΄ 413 (22 Νοεμβρίου 1926).

—. Τεύχος Α΄ 257 (31 Ιουλίου 1941).

Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδας (ΚΕΔΕ). *Απόφαση... Μονάδων Δήμων/Κοιν. Έγγραφο*.

PDF, Απρίλιος 2023. Διαθέσιμο στο: [https://kede.gr/wp-](https://kede.gr/wp-content/uploads/2023/04/APOF_APOT_MON_DHM_KOIN.pdf)

[content/uploads/2023/04/APOF_APOT_MON_DHM_KOIN.pdf](https://kede.gr/wp-content/uploads/2023/04/APOF_APOT_MON_DHM_KOIN.pdf).

Κωστόπουλος, Βασίλης. «Εκατό χρόνια βουλευτικές εκλογές.» *Ιστορικά Καστοριάς*

(ιστολόγιο), 2015. <https://istorikakastorias.blogspot.com/2015/01/3-100.html>.

—. «Διοικητικά και πληθυσμιακά στοιχεία των οικισμών της Καστοριάς μετά την απελευθέρωση (1912–1950).» *Ιστορικά Καστοριάς*, 5 Μαΐου 2015.

<http://istorikakastorias.blogspot.com/2015/05/1-1912-1950.html>.

Δευτερογενής Βιβλιογραφία

Αλβανός, Ραϋμόνδος. *Σλαβόφωνοι και πρόσφυγες: Κράτος και πολιτικές ταυτότητες στη Μακεδονία του Μεσοπολέμου*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2019.

Βακαλόπουλος, Απόστολος Ε. *Νέα Ελληνική Ιστορία, 1204–1985*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1995.

Βαρελάς, Λ. «Το λογοτεχνικό περιοδικό της επαρχίας.» Στο *Ο περιοδικός τύπος στον Μεσοπόλεμο: Επιστημονικό συμπόσιο, 26–27 Μαρτίου 1999*, 75. Αθήνα: Ίδρυμα Μωραΐτη, 2001.

Βλασίδης, Βλάσης. «Η προσφυγική αποκατάσταση στη Μακεδονία: οι απόψεις του ελληνικού τύπου.» Στο Κ. Ι. Κολιόπουλος και Ι. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Οι πρόσφυγες στη*

Μακεδονία: από την τραγωδία στην εποποιΐα, 138–149. Αθήνα: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 2009.

Βουρνάς, Τάσος. *Ιστορία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας (1909–1940)*. Τόμ. Β. Αθήνα: Πατάκης, 2013.

Clogg, Richard. *Συνοπτική Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας, 1770–2000*. Αθήνα: Κάτοπτρο, 2002.

Δαφνής, Χρήστος. *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων: 1923–1940*. Τόμ. 1. Αθήνα: Κάκτος, 1997.

Διδασκάλου, Ιφιγένεια. *Καστοριανά*. Θεσσαλονίκη, 1959.

Δρούλια, Λουκία, και Γεωργία Κουτσοπανάγου, επιμ. *Εγκυκλοπαίδεια Ελληνικού Τύπου, 1784–1974*. Τόμ. 1–2. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών – Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, 2008–.

Ευκαρπίδης, Ν. «Το προσφυγικό ζήτημα στις εφημερίδες *Μακεδονία* (1919–1925) και *Μακεδονικά Νέα* (1924–1925).» Στο Κ. Πολατίδης (επιμ.), *Η αποκατάσταση των προσφύγων στις επαρχίες Κοζάνης και Πτολεμαΐδας κατά την περίοδο 1922–1937*, 71–72. Φλώρινα: Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας, 2016.

Ζάγκος, Χρήστος. *Οι κοινοβουλευτικές εκλογές στη Φλώρινα (1926–2009): Εκλογικές συμπεριφορές. Πολιτική ιδεολογία μέσα από τον τοπικό τύπο*. Φλώρινα, 2010.

Καλογήρου, Γ. «Η γεωγραφία του εκσυγχρονισμού: οι μετασχηματισμοί του βορειοελλαδικού χώρου στο Μεσοπόλεμο.» Στο Γ. Β. Μαυρογορδάτος και Χρ. Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός*, 83–85, 91. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1988.

Κανδυλάκης, Μανώλης. «Ο τύπος της Μακεδονίας και της Θράκης.» Στο Λ. Δρούλια (επιμ.), *Ο ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα: ιστορικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*, 304–305. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, 2005.

Κοκκίνου-Στασινοπούλου, Όλγα. *Η γιαγιά Πηνιώ*. Καστοριά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καστοριάς, 2010.

Κολιόπουλος, Ιωάννης. *Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία, 1789–1945: Από τη Γαλλική Επανάσταση στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2001.

Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος Ι. *Λεηλασία φρονημάτων: Το μακεδονικό ζήτημα στη κατεχόμενη Δυτική Μακεδονία*. Τόμ. 1. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1996.

Κοτζαμπουγίδου, Αν. «Ο Βενιζελισμός και ο Αντιβενιζελισμός μέσα από τα δημοσιεύματα της εφημερίδας “Καστοριά”: 1920–1926.» Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, 2018.

Κουτσιαύτης, Εμμανουήλ. *Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου και Επίσκοποι Μητροπόλεως Καστοριάς: 150 χρόνια (1850–2006)*. Καστοριά: Ιερός Μητροπολιτικός Ναός Καστοριάς, 2006.

Κωστής, Κώστας. *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας*. Αθήνα: Πατάκης, 2022.

Μάνου, Αλ. *Επετειακή έκδοση για τα 75 χρόνια από την ίδρυση της Φιλοπτώχου Αδελφότητος Κυριών Καστοριάς*. Καστοριά, 1982.

Μητσόπουλος, Αν. «Καστοριά: Ιστορία – Μνημεία – Λαογραφία από την ίδρυση μέχρι τον 10ο αιώνα.» *Επιστημονική Επετηρίδα Πολυτεχνικής Σχολής ΑΠΘ* (1973–1974): 411.

Μπάλτα-Παπαδημητρίου, Άννα. *Σημειώσεις για την ιστορία του τύπου: η ελληνική και η ευρωπαϊκή διάσταση*. Αθήνα, 1993.

Παπαστράτης, Θρ. *Στάχτες και δάκρυα στη λίμνη... Ιστορία των Εβραίων της Καστοριάς*. Αθήνα: ΚΙΣ Ελλάδος, 2010.

Παπαδημητρίου, Δέσποινα. «Ο αθηναϊκός Τύπος στον 20ό αιώνα: συνέχειες και νέες τάσεις, 1922–1974.» Στο Λ. Δρούλια (επιμ.), *Ο ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα: ιστορικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*, 75–76. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, 2005.

Πελαγίδης, Ευστράτιος. *Η αποκατάσταση των προσφύγων στη Δυτική Μακεδονία*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, 1994.

Πολατίδης, Κωνσταντίνος, επιμ. *Η αποκατάσταση των προσφύγων στις επαρχίες Κοζάνης και Πτολεμαΐδας κατά την περίοδο 1922–1937*. Φλώρινα: Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας, 2016.

Σιάνου, Λουκάς. *Καστοριανές εικόνες: Παλιά Καστοριά – Λαογραφία*. Καστοριά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καστοριάς – Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος, χ.χ.

Τσολάκης, Σπύρος. *Πολεοδομικές και αρχιτεκτονικές έρευνες στην Καστοριά*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1996.

Τσολάκης, Σπύρος.. *Ο προσφυγικός συνοικισμός της Καστοριάς (Προσφυγικός Σύλλογος Απολλωνιαδιδτών Καστοριάς)*. Θεσσαλονίκη, 2010.

Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Καστοριάς. *100 χρόνια ιστορίας, δράσης και φιλανθρωπικού έργου*. Καστοριά, 2007.

Χατζηιωσήφ, Χρήστος. «Κοινοβούλιο και Δικτατορία..» Στο *Ιστορία της Ελλάδος του 20ού αιώνα: 1922–1940, Ο Μεσοπόλεμος*, τόμ. 2.

Ψυχογιός, Δημήτρης. *Τα έντυπα μέσα επικοινωνίας*. Αθήνα: Καστανιώτης, 2004. Διαθέσιμο (PDF): <https://external.webstorage.gr/images/Books-PDF/9789601418452.pdf>.

Η. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Το ναυάγιο

Οι συγκοινωνίες στη λίμνη Ορεστιάδα μέχρι τον Μεσοπόλεμο γίνονταν αποκλειστικά με τα γνωστά καστοριανά καράβια, δηλαδή τις ξύλινες βάρκες της περιοχής. Στα τέλη της δεκαετίας του 1920 ξεκίνησε η νηολόγηση σιδερένιων πλοιαρίων των λεγόμενων "μοτορίων" τα οποία πραγματοποιούσαν τακτικά δρομολόγια από τις αποβάθρες της πόλης σε αυτές του Μαυροχωρίου και του Δισπηλίου, ενώ συχνές ήταν και οι εν πλω εκδρομές αναψυχής τα Σαββατοκύριακα και τις αργίες. Οι πολίτες απολάμβαναν έκτοτε την γρηγορότερη και ευκολότερη μετακίνησή τους στη λίμνη μέχρι το 1968 οπότε και καταργήθηκαν οι λιμναίες τακτικές συγκοινωνίες.

Στις 13 Ιουνίου 1929 συνέβη ένα γεγονός, ένα από τα πλοίαρια βυθίστηκε παίρνοντας μαζί του επτά ψυχές, στο πιο πολύνεκρο ναυάγιο που έχει καταγραφεί στη λίμνη ως τώρα. Το βενζινόπλοιο "Ορεστιάς" μόλις 22 μέρες μετά την καθέλκυσή του, κατά την ημέρα της γιορτής της Αναλήψεως επιστρατεύτηκε για να μεταφέρει πλήθος προσκυνητών στο Δισπηλιό όπου γιόρταζε ο ομώνυμος μεταβυζαντινός ναός στις όχθες της λίμνης. Το τρίτο κατά σειρά δρομολόγιο έμελλε να είναι και το μοιραίο. Στο υπεράριθμο αυτό δρομολόγιο ένας λάθος χειρισμός του καπετάνιου προκάλεσε την ανατροπή του. Το πλήθος που αποτελούνταν στην πλειοψηφία του από γυναικόπαιδα, βρέθηκε στο κενό. Η απόσταση από την ακτή ήταν μικρή όμως αρκετά άτομα εγκλωβίστηκαν κάτω από το σκάφος.

Το τραγικό συμβάν έκανε αμέσως τον γύρο της πόλης και εκατοντάδες κάτοικοι συγκεντρώθηκαν στο σημείο για να προσφέρουν την βοήθειά τους. Συνολικά τρεις γυναίκες και τέσσερα παιδιά έχασαν τη ζωή τους.(16.6.1929)

Το ναυάγιο προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση στην τοπική κοινωνία, ενώ εκτός από τον τοπικό τύπο μεγάλο ενδιαφέρον έδειξε και ο τύπος της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Οι υπεύθυνοι του σκάφους συνελήφθησαν και απολογήθηκαν, ο εορτασμός όμως ματαιώθηκε και τις επόμενες μέρες έγιναν προσπάθειες αναζήτησης των ευθυνών. Η πόλη άργησε πολύ να συνέλθει από το τραγικό συμβάν και να επανέλθει στους ρυθμούς της. Το περιστατικό αυτό αναφέρεται ως το μεγαλύτερο δυστύχημα που συνέβη στη λίμνη.³⁶⁸

³⁶⁸ <https://istorikakastorias.blogspot.com/2014/11/1.html>

Εικόνες και αποσπάσματα εφημερίδων

Εικ. 1 Ένα μοναδικό φωτογραφικό ντοκουμέντο από τις σωστικές επιχειρήσεις των αρχών στο ναυάγιο

Εικ.2 Το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Καστοριά*, τρεις μέρες μετά το τραγικό συμβάν.

Εικ. 3 *Ροδάνη*, εφημερίδα *Καστοριά*, τεύχος 69, 1.6.1924

Εικ. 4 Το σχέδιο της βιβλιοθήκης, εφημερίδα Καστοριά τεύχος 135, 20.9.1925

Εικ. 5 Φιλόπτωχος Αδελφότητα Κυριών Καστοριάς, εφημερίδα Καστοριά, τεύχος 158, 7.3.1926

Εικ.6 Σπουδαιές Καστοριανές Προσωπικότητες, εφημερίδα Καστοριά, τεύχος 406, 11.1.31

Εικ. 7 Ηθοποιοί στην Καστοριά, εφημερίδα Καστοριά, τεύχος 432, 12.7.1931

Εικ. 8, Εξόρμηση στη Μαυρώτισσα, εφημερίδα Καστοριά, τεύχος 496, 9.10.1932

Εικ.9 Εκατονταετηρίδα, εφημερίδα Καστοριά, τεύχος 588, 11.11.1934

Εικ.10 Επέτειος εορτασμού 25^{ης} Μαρτίου, Ιστορικά Καστοριάς

Εικ. 11 Επέτειος Απελευθέρωσης της Καστοριάς, εφημερίδα Καστοριά, τεύχος 588, 11.11.1934

Εικ.12 Η εμποροπανήγυρη της Χρούπιστας κατά τον Μεσοπόλεμο, Ιστορικά Καστοριάς

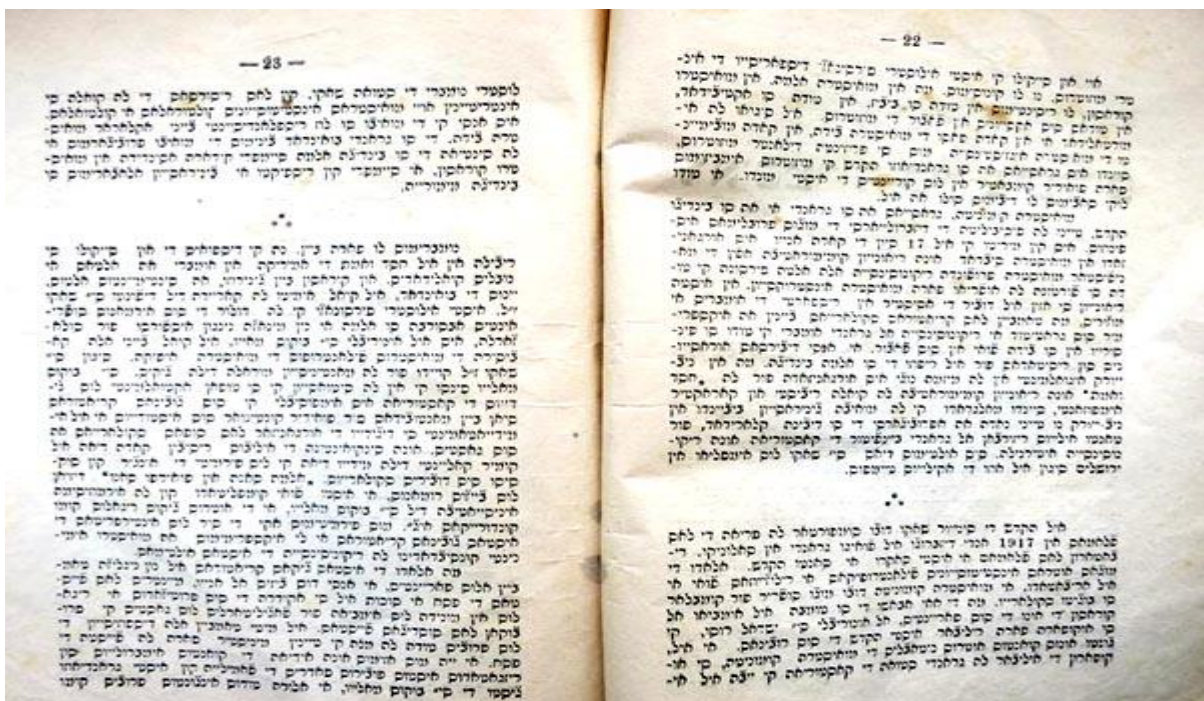
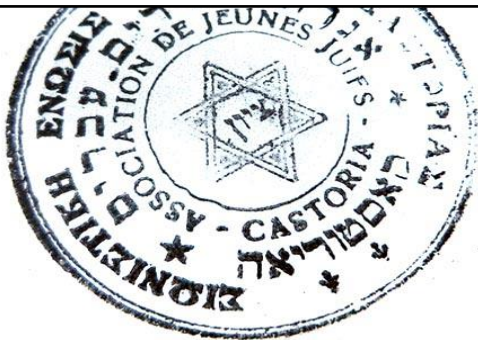

Εικ.13, Ο Μητροπολίτης Νικηφόρος,
εφημερίδα Καστοριά, τεύχος 650,
3.5.1936

Εβραίοι

Ο καστοριανός συλλέκτης και πρόεδρος του Κέντρου Σπουδών Εβραϊκής Κληρονομιάς Καστοριάς κ. Αντώνης Παπαδαμιανός βρέθηκε τον Ιούνιο του 2017 στην Αμερική, όπου μεταξύ άλλων ήταν προσκεκλημένος και στην προβολή της ταινίας Trezoros στο Μουσείο Ολοκαυτώματος στην Ουάσιγκτον. Ο κ. Παπαδαμιανός ο οποίος δεν είχε σταματήσει να αναζητεί ντοκουμέντα για την παλιά Καστοριά, ανακάλυψε και παρουσίασε έναν πραγματικό θησαυρό που αφορά την εβραϊκή κοινότητα της Καστοριάς του μεσοπολέμου και μεταξύ άλλων περιλαμβάνει την ετήσια επιθεώρηση της Σιωνιστικής Ένωσης των Νέων Καστοριάς του 1935, που αναλυτικά αναφέρει τις δράσεις της κοινότητας εκείνη τη χρονιά, τα έργα, τους ευεργέτες και πάρα πολλά άλλα στοιχεία τα οποία ήταν άγνωστα έως τότε³⁶⁹.

³⁶⁹ <https://fouit.gr/2017/06/30/βρέθηκαν-σπάνια-ντοκουμέντα-για-την-ε>

450

A black and white portrait photograph of a woman, identified as Mrs. J. W. Smith. She is wearing a dark, high-collared dress and a necklace. The photo is mounted on a dark album page.

מאדאם חנה די בוקס מאיין
העקערט אלס פילדז די חורז דעל פערדז פאקטוראל
ער לז פ. 11

Εικ.18, *Ισραηλίτικη Σχολή*, εφημερίδα *Καστοριά*, τεύχος497, 16.10.1932

Εικ.20, Ἰσραηλίτες στὴν ἐπέτειο Ἀπελευθέρωσης τῆς Καστοριάς, εφημερίδα Καστοριά, τεύχος 680, 29.11.1936